

У нумары:

Белая пані пазбавіцца вартаўнікоў?

Сітуацыя з кляштарам у Гальшанах — філіялам Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі — непрадказальная.

Стар. 4

Быць бацькамі, не айчымамі

Існавала менавіта беларуская школа мастацкага ілюстравання кнігі, ды ў кнігавыданні ідуць новыя працэсы...

Стар. 5

Каляндар на кожны дзень

Беларускія — па мове і па змесце — календары выдаюцца ў... Вільнюсе.

Стар. 6

«І хочацца быць пачутым...»

Два погляды на паэзію Алеся Камоцкага.

Стар. 7

«Самвыд» — у прэзідэнцкія бібліятэкі?..

Месца нараджэння графманаў — недзяржаўныя выдавецтвы.

Стар. 14

Музыка сонечных сэрцаў

Мудрыя продкі пакінулі нам добрую параду: "Чым наракаць на цемру, лепей запалі хоць адну свечку, і побач з табой будзе ўжо трошачку святлей". Вядома, людзі творчыя, з Богам у душах і сонцам у сэрцах, так і робяць, азорваючы і расквечваючы сваім жыццядайным мастацтвам навакольную будзённасць.

Ці не дзівацтва гэта: цёмным восеньскім надвечоркам, калі твая стомленая істога шукае спакою і ўтульнасці, змяніць звыклы маршрут "праца — дом", пакіраваць у процілеглы бок і дзве гадзіны неацэннага вольнага часу бавіць у вялікай кампаніі пераважна не знаёмых між сабою людзей, засяродзіўшыся

на чымсьці таямнічым і эфемерным?.. Ды нічога тут дзіўнага. Камусьці падабаецца сядзець на стадыёне і фанатычна перажываць перыпетыі гульні ў якасці не ўдзельніка яе, а назіральніка. Хтосьці ж спяшаецца пасля працоўнага дня ў філармонію, дзе і нараджаецца тое таямнічае, непаўторна эфемернае — свет жывых музычных гукаў. Спрычыненыя да яго маюць магчымасць, выбраўшыся з калатнечы будняў, выпрастаць крылы сваіх мрояў, даць волю фантазіі, узняцца над жыццёвай руцінай.

Колькі такіх чарадзейных вечароў было ў лістападзе, калі на канцэртных пляцоўках краіны ўладарыла "Беларуская музычная восень" — XXXIV Міжнародны фестываль мастацтваў! Усё "самае-самае" адбылася, вядома, у Мінску. Тут, на сталічнай сцэне, прайшла і чарада фестывальных канцэртаў, прысвечаных знамянальным датам сёлетняга музычнага календара. Ды і сама Беларуская дзяржаўная філармонія адзначыла сваё 70-годдзе святочнай канцэртнай праграмай. Зрэшты, гэтаму юбілею прысвячаецца маляўнічае і ярскае суквецце ўсіх фестывальных імпрэз. У тым ліку і сённяшняе выступленне нашага выбітнага мастацкага калектыву — Нацыянальнага акадэмічнага народнага хору імя Генадзя Цітовіча. Калі на сцэне гэты хор, зала нібы напаўняецца сонечным святлом, ззяе сотнямі радасных усмешак. Прыгожай праграмай, у якой раскрыюцца духоўна-эстэтычнае багацце, жанравая і тэматычная разнастайнасць, глыбінная народная філасофія і аптымізм беларускай песні, спеўны талент выканаўцаў, знакіты калектыву пад кіраўніцтвам народнага артыста Беларусі Міхася Дрынеўскага (на здымку) завершыць "Беларускую музычную восень".

Святлана БЕРАСЦЕНЬ
Фота Ігара Кузняцова

Кожную восень самая даравітая і перспектыўная творчая моладзь краіны пакідае свой традыцыйны аўтограф у сталічнай мастацкай галерэі "Універсітэт культуры". Вось і нядаўна тут адкрылася Рэспубліканская мастацкая выстаўка лаўрэатаў і стыпендыятаў спецыяльнага фонду Прэзідэнта Беларусі па падтрымцы таленавітай моладзі. Экспазіцыю, у якой прадстаўлены 80 работ розных відаў і жанраў выяўленчага мастацтва, можна паглядзець да 16 снежня.

Яе ўдзельнікам — ад 13 да 31 года. Прадстаўленыя імі работы ніяк не назавеш першымі спробамі пачаткоўцаў: маладыя аўтары прайшлі строгі творчы адбор у сваіх навучальных установах, у рэгіёнах; ёсць і такія, што паспяхова дэбютавалі на міжнародных выстаўках. Зразумела, творы самых юных, пазначаныя дзе непасрэднасцю даравітай душы, а дзе вучнёўскай стараннасцю, суседнічаюць з даволі сталымі кампазіцыямі студэнтаў і маладых педагогаў (ці даўно апекаваўся імі фонд, а цяпер яны ўжо самі — настаўнікі новай генерацыі талентаў!). Ды ў кожным разе заўважаецца сур'ёзная заяўка на будучую прафесійную дзейнасць.

Выступаючы на вернісажы, старшыня Савета фонду Наталля Аўдзеева заўважыла знамянальную акалічнасць: адкрыццё выстаўкі су-

Восеньскі аўтограф

пала з юбілейнай падзеяй — святкаваннем 45-годдзя Рэспубліканскай гімназіі-каледжа мастацтваў імя Івана Восіпавіча Ахрэмчыка, у сценах якой узгадана нямаю талентаў. Характарызуючы новую экспазіцыю, Н. Аўдзеева зазначыла, што гэтая традыцыйная выстаўка заўсёды незвычайная: глядач адкрывае і новыя імёны, і новыя

работы ўжо знаёмых аўтараў. А яшчэ — пераконваецца, што эстэтычнае выхаванне і мастацкая адукацыя ў нашай краіне развіваецца паўсюдна, бо дзяржава стварае ўсе ўмовы для таго, каб даравітыя дзеці маглі рэалізаваць свой, дадзены Богам, талент.

(Працяг на стар. 11)

ІДЗЕ ПАДПІСКА НА I ПАЎГОДДЗЕ 2008 г.

Для індывідуальных падпісчыкаў:
1 месяц — 6400 руб.
Падпісны індэкс — 63856

Ведомасная падпіска:
1 месяц — 8300 руб.
Падпісны індэкс — 638562

Індывідуальная льготная падпіска для настаўнікаў: першае паўгоддзе, на 1 месяц — 4400 руб. Падпісны індэкс — 63815

Льготная падпіска: 1 месяц — 6500 руб. Падпісны індэкс — 63880

ПАДПІСАЦА НА ШТОТЫДНЁВІК «ЛІМ» МОЖНА З ЛЮБОГА МЕСЯЦА

3 нагоды

Патэнцыял добрасуседства

Традыцыйная выстава "Прэса-2008", якая праходзіла на мінулым тыдні ў Маскве, мела на сабе пячатку перадавыбарнай сітуацыі ў Расійскай Федэрацыі. Заклапочаныя сваім будучым прадстаўніцтвам у складзе Дзяржаўнай Думы, расійскія палітыкі праявілі актыўны ўдзел у адкрыцці выставы, а таксама ў знаёмстве з журналістамі, якія сабраліся на традыцыйнай імпрэзе. Беларуская каманда кіраўнікоў айчынных СМІ, журналістаў, якія ў асноўным асвятляюць пытанні беларуска-расійскай інтэграцыі, на чале з першым намеснікам міністра інфармацыі Рэспублікі Беларусь Ліліяй Станіславаўнай Ананіч прымала ўдзел ва ўсіх мерапрыемствах, а таксама прэзентавала здабыткі беларускай журналістыкі апошняга часу.

Асабліва цікавае ў калег з Расіі выклікала правядзенне "крутлага стала", прысвечанага пытаннем рэгіянальнага беларуска-расійскага супрацоўніцтва. Арганізатарамі досыць насычанай размовы па найбольш актуальных пытаннях інфармацыйнага супрацоўніцтва выступілі Пастаянны Камітэт Саюзнай дзяржавы, а таксама Міжнародны цэнтр інтэграцыйнай інфармацыі. Вяла "крутлы стол" Таццяна Бялова. А сваім уступным словам адкрыла дыскусію Лілія Ананіч. І яна, і іншыя выступоўцы, удзельнікі зацікаўленай размовы былі адзінадушныя ў жаданні акрэсліць выключную ролю інфармацыйнай прасторы ў стасунках рэгіёнаў. Прыкладаў таму — мноства. Пра гэта гаварыў і шэф-рэдактар газеты "Союз", якая выходзіць дадаткам да "Советской Белоруссии" і "Российской газет", Аляксандр Батыгін. Варта заўважыць, што і на прасторы дзейнасці беларускіх літаратурна-мастацкіх выданняў ёсць нямаля становага ў развіцці беларуска-расійскіх інтэграцыйных сувязяў. Як прыклад — "часопіс у саюзісе", што прадаваў беларускую літаратуру ў штомесячніку ўдмурцкіх пісьменнікаў "Кенеш". А "Польмя" друкуе вершы народнага пісьменніка Удмурці Вячаслава Ар-Сергі ў перакладзе Віктара Гардзея. У планах палыманскай рубрыкі "Улучнасці братняй" — новыя пераклады расійскай паэзіі. Заключана дамова з расійскім часопісам "Лад вологодский" аб прадстаўленні беларускай літаратуры ў адным з бліжэйшых нумароў.

Традыцыйна стаў выпуск расійска-беларускіх нумароў часопіса "Нёман". Снежанскі сёлетняга года — працяг работы ў гэтым накірунку. А красавіцкі нумар "Нёмана" пазнаёміў чытача з пісьменнікамі Мінскай і Маскоўскай абласцей. Добрым творчым партнёрам таго ж "Нёмана" з'яўляецца часопіс "Наш современник". Пісьменнікі Расійскай Федэрацыі, перакладчыкі з Расіі — даўнія і добрыя сябры часопіса "Всемирная литература". А сёлетні "крутлы стол" "Славянская литература і выклікі сучаснасці" пацвердзіў, што расійскія пісьменнікі — першыя памагатыя ў клопатах яднання славянскіх літаратур.

Маскоўская выстава і нашай рэдакцыйна-выдавецкай установе прынесла новыя сувязі, пашырыла нашы стасункі з пісьменніцкай грамадой Расіі, самых розных яе рэгіёнаў. Праведзены перамовы з літаратарамі, выдаўцамі Башкіртыстана, Татарстана, Ханты-Мансійскай аўтаномнай акругі Югра. Прынята рашэнне пра больш шырокую рэкламу нашых выданняў у газеце "Союз", а таксама ў Інтэрнет-газете пасольства Рэспублікі Беларусь у Расійскай Федэрацыі.

— З прыемнасцю заўважыў на старонках газеты "Літаратура і мастацтва" шэраг матэрыялаў, якія расказалі пра пісьменнікаў, мастакоў, грамадскіх дзеячаў Расіі, сваімі родавымі каранямі звязанымі з Беларуссю, — адзначыў саветнік беларускага пасольства ў Расіі пісьменнік Іван Карэнда. — Артыкулы на гэтую тэму Адама Мальдзіса, іншых аўтараў прыцягваюць увагу, служаць выразным напамінам пра беларуска-расійскую аднасць.

Кастусь ЛАДУЦЬКА

Далучэнне да роднага слова

На сёння Валожынскую ЦБС, якую ўзначальвае Ірына Зянько, складаюць 34 бібліятэкі, з якіх 29 — сельскія. Агульная ж колькасць чытачоў перасягае дваццаць тысяч чалавек. А яшчэ, **Цэнтралізаваная бібліятэчная сістэма знаходзіцца сярод лідэраў у вобласці па падпісцы на перыядычныя выданні.**

Менавіта цікавае да айчыннага прыгожага пісьменства, прапаганда і паважлівыя адносіны да роднага слова дапамаглі Валожынскай ЦБС апынуцца сярод пераможцаў конкурсу "Сусвет слова: ад газеты да энцыклапедыі", абвешчанага штотыднёвікам "ЛіМ" на лепшую арганізацыю падпіскі на газету творчай інтэлігенцыі ў IV квартале бягучага года. І — атрымаць збор кніг: некалькі дзесяткаў энцыклапедычных, навукова-папулярных, даведчаных, мастацкіх і іншых выданняў.

Вышэй узгаданы збор кніг, як кажучы, даставілі да месца прызначэння і ўрачыста перадалі валожынскім бібліятэкарам прадстаўнікі рэдакцыйна-выдавецкай установы "Літаратура і Мастацтва".

Пасля адбылося невялікае рэпрэзентатыўнае пасаджэнне. Дырэктар РВУ Аляксандр Карлюкевіч азнаёміў прысутных з выданнямі ўстановы, з новымі і апрабаванымі часам рубрыкамі часопісаў "Польмя", "Маладосць", "Нёман" і "Всемирная литература", расказаў пра праекты, творчыя задумы і кнігавыданне. Аляксандр Мікалаевіч зазначыў, што акцэнт у выдавецкай дзейнасці ўстановы робіцца на айчыннай літаратуры.

Анатоль Казлоў, галоўны рэдактар "ЛіМа", павіншаваў і падзякаваў калектыву бібліятэкі за ўдзел у конкурсе і

запрасіў да далейшага супрацоўніцтва, бо конкурс мае свой лагічны працяг — вызначацца пераможцы сярод ЦБС краіны на лепшую арганізацыю падпіскі на газету "Літаратура і мастацтва" на першае паўгоддзе 2008 года. Пры падвядзенні вынікаў у наступным паўгоддзі будуць улічвацца і індывідуальныя падпісчыкі з ліку чытачоў ЦБС.

Далей пайшла гаворка пра ролю тыднёвіка "ЛіМ" у выхаванні, далучэнні да беларускага слова студэнтаў, школьнікаў, працоўнай моладзі. Да размовы далучыліся і кіраўнік літаб'яднання "Рунь" Валянціна Гіруць-Русакевіч, адзначыўшы значнасць матэрыялаў штотыднё-

віка ў навучальным працесе, у пашырэнні кругагляду чытачоў. Валянціна Францаўна таксама расказала пра дзейнасць аб'яднання, пра літаратурныя конкурсы, вечарыны і сустрэчы, пра калектывныя зборнікі і асобныя кнігі ўдзельнікаў літаб'яднання.

Віктар КАВАЛЁў

На зрымках: дырэктар Валожынскай ЦБС І. Зянько і бібліятэкары знаёмяцца з падараванымі выданнямі; В. Гіруць-Русакевіч распавядае пра дзейнасць літаб'яднання "Рунь".

Фота аўтара

Погляд у заўтра

Традыцыйна стала правядзенне ў Лунінецкім навукова-практычным канферэнцыйным памяці пісьменніка Міколы Калінковіча. Летас праходзіла другая па ліку.

А сёлета матэрыялы канферэнцыі пабачылі свет асобнай кнігай — "Лунінецкая памяць. Дадатак 2". Укладальнік Таццяна Канапацкая сабрала пад адной вокладай унікальныя па сваім змесце апаведы пра гісторыю Лунінецкага краю, лёсы яго ўраджэнцаў. А адкрывае зборнік замалеўка М. Калінковіча (гады, у 1960-я гады, ён падпісваўся сваім сапраўдным прозвішчам — М. Калінковіч) "Погляд у заўтра", якая была надрукавана ў свой час у лунінецкай раённай газеце "Ленінскі шлях". Распавядае аўтар пра сваю школьную настаўніцу Лябоў Іосіфаўну Сіманаву. Увогуле многія матэрыялы другога выпуску "Лунінецкай памяці" прысвечаны гісторыі педагагічнай справы ў горадзе і раёне. "Жыве на тры краіны, а карэнні яе — у Лунінецкі" — расповеда пра Нэлі Маісееўну Рэзнік, выдатніка асветы БССР і СССР.

Скразной тэмай праз усю кнігу праходзіць увага да творчай, краязнаўчай спадчыны М. Калінковіча. У прыватнасці, вучаніца Кацярына Хілюк 8 "Г" класа СШ № 2 г. Лунінец, разглядае кнігу М. Калінковіча і В. Літвінчука "Лунінец". Напрыканцы свайго доследу Кацярына Хілюк піша: "Аўтар пазнаёміў нас з вядомымі людзьмі, якія сваёй працай стваралі славу Лунінецка. Гэтыя людзі — сучаснікі маіх бабуль і дзядуль. Гэта час, калі мае бацькі былі школьнікамі. Кніга стала своеасаблівай "машынай часу" — яна перанесла мяне ў свет невядомых падзей і перажыванняў, што з'яўляюцца часткай гісторыі Лунінецка". Будзем спадзявацца, што, апроч пасажыраў "машыны часу", спраектаванай Міколам Калінковічам, у слыхнага даследчыка Лунінецчыны будуць выдатныя вучні, прадаўжальнікі яго краязнаўчай работы.

Сярод аўтараў краязнаўчага зборніка — Надзея Радзівоніч, Людміла Арэшкавіч, Валерыя Вярэніч, Леў Коласаў, Вадым Катусі, Наталля Казанкова, Алег Анцукевіч. Многія артыкулы належаць пяру Таццяны Канапацкай, якая сваёй грамадскай работай стварае ў Лунінецкі адмысловую краязнаўчую атмасферу.

Кастусь ЛАДУЦЬКА

КОНКУРС

Да ўвагікіраўнікоў Цэнтралізаваных бібліятэчных сістэм

Рэдакцыя тыднёвіка "Літаратура і мастацтва" працягвае конкурс "СУСВЕТ СЛОВА: ад газеты да энцыклапедыі" для Цэнтралізаваных бібліятэчных сістэм Рэспублікі Беларусь (ЦБС). **Пераможцы будуць вызначацца паводле вынікаў падпіскі на "ЛіМ" на I паўгоддзе 2008 г. пасля 25 снежня бягучага года.**

ЦБС — удзельнікі конкурсу, чые падпісныя кампаніі будуць найбольш плённымі, атрымаюць унікальныя зборы кніг, што ўключаюць прызначаную для рознаўзроставай аўдыторыі энцыклапедычную, даведчаную, навукова-папулярную, ілюстрацыйна-дыдактычную і інш. літаратуру, выпуск якой ажыццяўляецца расійскімі і беларускімі выдавецтвамі.

У залежнасці ад вынікаў падпіснай кампаніі пераможцы атрымаюць кнігазбор, які ўключае:

- для I месца — 100 кніжных адзінак;
- для II месца — 70 кніжных адзінак;
- для III месца — 50 кніжных адзінак.

Запрашаем да ўдзелу ў конкурсе Цэнтралізаваныя бібліятэчныя сістэмы ўсёй Беларусі, з разлікам на зацікаўленасць не толькі бібліятэкараў, але і настаўнікаў, пісьменнікаў, навукоўцаў, вучняў, выкладчыкаў, студэнтаў, даўніх і новых прыхільнікаў тыднёвіка — усіх тых, хто рушыў ці толькі мяркую разам з "ЛіМам" выправіцца ў вандроўку па бязмежным ды чароўна-непрадказальным сусвеце Слова.

• **Між тым, падвядзены вынікі конкурсу сярод ЦБС краіны на лепшую арганізацыю падпіскі на газету творчай інтэлігенцыі Беларусі ў IV квартале 2007 г. Пераможцамі ў даволі няпростым спаборніцтве сталі ЦБС Лагойскага, Валожынскага і Шклоўскага раёнаў, якія ў гэтым месяцы атрымаюць ад рэдакцыі тыднёвіка зборы кніг навукова-папулярнай, мастацкай, даведчанай і інш. літаратуры.**

"ЛіМ" шчыра вінуе пераможцаў, зычыць усім супрацоўнікам ЦБС рэспублікі прафесійнага ды жыццёвага натхнення, а таксама — новых перамог!

У супольнасці літаратур

На пачатку лістапада ў Полацку прайшоў заключны этап конкурсу даследчых работ школьнікаў Беларусі і Расіі "Супольнасць народаў — агульнасць літаратур", які праводзіўся ў межах сумесных праектаў Саюзнай дзяржавы.

У Полацк прыехала 135 вучняў 10-11 класаў агульнаадукацыйных устаноў з 25 рэгіёнаў Беларусі і Расійскай Федэрацыі. Да гэтага ў верасні фіналісты прайшлі праз іспыты адборачных тураў у Мінску і абласцях нашай краіны, а таксама ў некаторых рэгіёнах Расіі.

На суд журы, якое ўзначальваў дэкан філалагічнага факультэта БДУ прафесар Іван Роўда, школьнікі прадставілі шэраг даследчых работ, якія ахоплівалі розныя перыяды развіцця гісторыі ды літаратуры. Было прапанавана 12 тэм плюс адна вольная. Сярод іх — значнасць помнікаў славянскай літаратуры "Слова пра паход Ігаравы" ды "Аповесць мінулых гадоў", дзейнасць Сімяона Полацкага, дачыненне біяграфіі класікаў рускай літаратуры ды іх творчасці да Беларусі, праблемы перакладу літаратурных твораў на мовы нашых краін... Конкурс падтрыманы і Саюзам пісьменнікаў Беларусі. Ад-

ным з членаў журы з'яўляўся празаік Анатоль Андрэеў.

Па словах намесніка міністра адукацыі Рэспублікі Беларусь Казіміра Фарыно, конкурсныя працы былі прадстаўлены як на рускай, так і на беларускай мовах. Паралельна з асноўным мерапрыемствам у Полацку прайшоў конкурс прамоўніцкага майстэрства.

Лепшыя конкурсныя работы будуць выдадзены асобным зборнікам накладам у некалькі соцен асобнікаў. Плануецца, што ён патрапіць, перш за ўсё, у бібліятэкі сярэдніх школ. Пераможцамі конкурсу стала каманда з Полацка.

— Да 2004 года пад эгідай Саюзнай дзяржавы не праводзілася аныводнай сумеснай алімпіяды, — паведаміла саветнік Прадстаўніцтва Пастаяннага Камітэта Саюзнай дзяржавы ў Мінску Наталля Конанова. — Зараз плануецца развіваць падобныя праекты, выдаткоўваць больш сродкаў...

Падчас гасцявання ў Полацку школьнікі паўдзельнічалі ў канцэртнай праграме "Беларусь і Расія: сустрэча сяброў", пазнаёміліся з Сафійскім саборам, наведалі канцэрт арганнай музыкі, музей беларускага кнігадрукавання і інш. Усё гэта, па задуме арганізатараў, павінна паспрыяць прыцягненню ўвагі перш за ўсё расійскіх вучняў да культуры нашай краіны.

Уладзімір ШУГАБЕЕў

«Чалавек сам стварае свой брэнд»

23-гадовая мінская журналістка Ксенія Авімава стала пераможцай сусветнага конкурсу блогаў "Best of the Blogs", які праводзіўся радыёстанцыяй "Нямецкая хваля". Дзённік мінчанкі стаўся першым рускамоўным блогам за чатырохгадовую гісторыю конкурсу — ён перамог у галоўнай намінацыі. Зараз да Ксеніі на інтэрв'ю запісваюцца загады — пра яе здымала рэпартажы расійскае тэлебачанне, пісалі ў Le Monde, El Pais, The Boston Globe... Карэспандэнт "ЛіМа" пагутарыў з пераможцай па-за журналісцкай чаргой.

— Як прыйшла ідэя падаць заяўку? Наколькі нечаканай сталася перамога?

— Я праглядала навіны ў Інтэрнеце і ўбачыла паведамленне аб конкурсе. Падала заяўку у дзвюх намінацыях: лепшы рускамоўны блог і лепшы блог. Спадзявалася, што гэта дапаможа мне прыцягнуць больш чытачоў. Першыя тры дні я заходзіла, глядзела статыстыку: магчыма, нехта наведваў старонку. Было "цэлых" дваццаць шэсць наведвальнікаў, я расчаравалася і вырашыла забыць пра конкурс.

Аднак аднойчы мне напісалі каментарый, што мой блог трапіў у фінал. З сямі тысяч блогаў у фінал выйшла 150 — па дзесяці у кожнай намінацыі. У маёй намінацыі "лепшы блог" было каля 3 тысяч заявак, у фінал жа патрапілі дзесяць дзённікаў. А праз дзесяць хвілін пасля цырымоніі выбару пераможцаў мне пазванілі з Германіі і сказалі: вы выйгралі.

— У чым, на твой погляд, феномен папулярнасці блогаў?

— Кожны хоча выказацца, напэўна. Не ўсе жадаюць абмяжоўвацца кухняй ці гацінай для абмеркавання. Калі лічыць, што большасць блогаў — усё-ткі не жыццёпісанні кшталту "Я сёння ўстаў, пад'еў, пайшоў ва ўніверсітэт", а блогі тэматычныя... Гэта рэалізацыя жадання, для якога няма іншай магчымасці. Бо не кожны чалавек можа напісаць артыкул ці нават ліст у газету і ўбачыць яго там.

— Блог можа быць мастацтвам?

— Усё залежыць ад ягонага зместу. Таму што можна расклад дня выкладваць, а можна нейкія замалёўкі, літаратурныя ці іншыя творы. У любым выпадку, існуе вялікая верагоднасць, што тое, што ты там робіш — зразумоюць і прызнаюць.

— Што найбольш важна ў блогу, каб прыцягнуць чытача? Дызайн, змест — тэксты, фотаздымкі, які-небудзь іншы мультымедыя-прадукт, альбо нешта яшчэ?

— Змест. Зараз на мяне падпісалася вельмі шмат людзей, я праглядаю кожны блог і менавіта па змесце вызначаю, наколькі мне самой цікава быць на яго падпісаным. Дызайн, знешняе нейкае ўпакаванне мяне зусім не цікавяць. Я ўвогуле лічу, што лепшы дызайн — гэта чорныя літары на белым фоне і мінімум нейкіх мудрагелістых аздабленняў — гэтакі мінімалізм.

Мне цікавыя блогі, у якіх чалавек выказвае свае меркаванні. Гэта не звычайныя "Я пайшоў ва ўніверсітэт", але то можа быць "Ва ўніверсітэце са мной здарылася вось што"... Мне не вельмі цікавыя тэматычныя блогі, у якіх я зусім не разбіраюся — спорт, палітыка і г.д.

— Персаналія, што вядзе блог — яна важная?

— Так. Я, да прыкладу, чытаю блогі вядомых людзей. Але чалавек сам стварае свой брэнд.

Дарэчы, адрозненне нашай блогасферы ад, да прыкладу, англамоўнай: у ЗША людзі робяцца вядомымі таму, што яны пачыналі як блогеры. І сваімі запісамі, уздымам нейкіх праблем ці тэм становяцца цікавымі грамадству. У нас наадварот: прыходзіць у блогасферу фантаст Лук'яненка ці журналістка Радулава — і ў іх неўзабаве становіцца 10 тысяч чытачоў.

Даведка «ЛіМа»

Блог (англ. *blog*, ад *web log*, "сеціўны журнал альбо дзённік падзей") — гэта вэб-сайт, асноўны змест якога — тэкставыя запісы, выявы, альбо мультымедыя, якія дадаюцца рэгулярна. Для блогаў характэрныя кароткія запісы часовай значнасці. **Блогерамі** называюць людзей, якія вядуць блог. Сукупнасць усіх блогаў сеткі альбо блогаў лакальнага сегмента Інтэрнета называюць **блогасферай**.

— Наколькі важныя наведвальнікі для цябе як для аўтара блога? І наколькі важны *feedback* — зваротная сувязь? Што для цябе першааснае — выказацца ці атрымаць найбольшую колькасць каментарыяў?

— Першапачаткова дзённік мой задумваўся як пляцоўка для таго, каб прадэманстраваць свету свае фотаздымкі. Блог падаўся мне тады найбольш зручнай платформай для гэтага.

То не быў эксібіцыянізм. Я дрэнны фатограф і хачу здымаць лепей. Мне падалося, што мала пастаянай практыкі, трэба яшчэ нейкі абавязак не толькі перад сабой, але і

перад іншымі людзьмі, гэта ўсё — магчыма масць трымаць сябе ў тонусе і развівацца.

Зваротная сувязь для мяне важная. Я лічу, што добрая крытыка толькі на карысць. Мяне насцярожваюць каментарыі кшталту "Гэта шэдэўр", я хачу, каб мяне крытыкавалі. Але не проста змешвалі з брудам, а рабілі гэта канструктыўна, раскладваючы ўсе хібы "па паліцах". Як гэта робіць адзін вельмі добры фатограф, да якога часам звяртаюся па дапамогу: ён проста кажа, што ў фотаздымку не так, што можна зрабіць па-іншаму.

— Калі разглядаць і руска- і беларускамоўную блогасферу, блогасферу ў іншых краінах — ці можна вывесці нейкую класіфікацыю блогераў?

— Ёсць тыя, хто піша цікава, а ёсць — хто нецікава. І тыя, хто піша цікава, звычайна атрымліваюць мой каментарый. Ёсць, вядома, блогеры, якія пішуць выключна дзеля каментарыяў — гэта ўсялякія апытанні, правакацыйныя фразачкі, выразы, што прэтэндуюць на "статус" афарызмаў... І ёсць, напрыклад, беларускі блогер martinovich, ён піша так, што я магу гэта каменціраваць як "Клас" альбо "Здорава". З ім не паспрачаешся, яго тэксты — настолькі "тэксты ў сабе", што існуюць па-за каментарыямі.

— Апошнім часам у свеце цэлы феномен з'явіўся — "народная журналістыка". Існуе безліч выпадкаў, калі блогеры — сведкі альбо ўдзельнікі нейкіх падзей, здарэнняў — пісалі аб іх хутчэй і дакладней за любыя СМІ і, дзякуючы гэтаму, становіліся папулярнымі. Блогасфера і журналістыка — ці можа паміж імі ўзнікнуць сур'езная канкурэнцыя ў бліжэйшай будучыні?

— І вельмі сур'езная. Я раней да гэтага ставілася негатыўна, бо сама журналіст па адукацыі: маўляў, як гэта нейкі блогер — без імя, без выдання — аб чымсьці распавядае. А потым некалькі разоў так здарылася, што звесці ў блог даў мне "зачэпкі" для напісання ўласных журналісцкіх матэрыялаў, я сама далучылася да вядзення блогу... і больш не бачу ў такой "народнай журналістыцы" нічога ганебнага.

Некалькі год таму вельмі паказальны выпадак здарыўся ў Прыбалтыцы. Адзін блогер, які піша аб палітыцы, захацеў атрымаць доступ на пасяджэнне парламента — і яму адмовілі. Справа ледзь да суда не дайшла. Я тады падтрымлівала кіраўніцтва той краіны: маўляў, не кожнага ж чалавека можна на пасяджэнні парламента дапускаць, бо што ён, некомпетэнтны чалавек, можа потым напісаць? Але ж і сярод журналістаў часам трапляюцца некомпетэнтныя людзі. А блогеры ж, наадварот, "прафесіяналізуюцца": калі чалавек свядома піша на адну і тую ж тэму пятам гадоў, пачынае самаадукоўвацца, разбірацца, што да чаго.

— У цябе зараз з'явілася шмат чытачоў з іншых краін, у тым ліку з нярускамоўнай блогасферы. Ці не збіраешся для іх дубліраваць запісы на іншай мове?

— Мой блог пераважна складаецца з фотаздымкаў з невялікімі допісамі. Думаю, дубліраваць загалюкі і, магчыма, змест запісаў — то будзе не дужа цяжка.

Гутарыў Мікалай АНШЧАНКА
Фота аўтара

АБСЯГІ

Творчыя сустрэчы

Навагрудск. Восень сёлета багата, як ніколі, на значныя падзеі ў культурным жыцці старажытнага горада. А асноўныя месцы дзеі — цэнтральная раённая бібліятэка (ЦРБ), Дом-музей Адама Міцкевіча і гісторыка-краязнаўчы музей райцэнтра.

У бібліятэцы акрамя абслугоўвання чытачоў праходзяць цікавыя сустрэчы з творчымі людзьмі: літаратарамі, кампазітарамі, мастакамі, праводзяцца "круглыя сталы", чытальніцкія канферэнцыі, прэзентацыі кніг... Усю гэтую работу каардынуе аматарскае аб'яднанне "Літаратурныя цацяргі" (старшыня — супрацоўніца бібліятэкі Тамара Валіцкая), што створана пры Навагрудскай ЦРБ. Мэта аб'яднання — выхаванне эстэтычнага густу, арганізацыя вольнага часу наведвальнікаў устаноў, а дэвіз: "Слова любіць, каб яго гаварылі, каб з ім раіліся, каб яго шанавалі..."

Па традыцыі штогод на творчыя вечарыны наведваецца Зміцер Арцюх, праходзяць сустрэчы з мясцовымі паэтамі Марыяй Быт, Святланай Абдулаевай, Валянцінай Апанок, Людмілай Канапацкай і інш. Таксама ладзяцца сустрэчы з ветэранамі Вялікай Айчыннай вайны і вязнямі фашызму, што вельмі цікава і карысна для школьна-студэнцкай моладзі.

У памяшканні Дома-музея Адама Міцкевіча наладжваліся выстаўкі мясцовага мастака Пятра Каўцэвіча (да яго 80-годдзя), мастака, скульптара і паэта Рычарда Грушы. На пачатку кастрычніка адкрыліся персанальныя выстаўкі народнага майстра Ніны Шурак, члена Беларускага саюза мастакоў Святаслава Федарэвіча...

Творчыя сустрэчы не абмяноўць і мясцовы гісторыка-краязнаўчы музей. Адна з нядаўніх — з маладым літаратарам Міхасём Зісюком, у якога напрыканцы восені плануецца выхад з друку першай кнігі.

Юўген ЛАПЦЕЎ

Стылёвая разнастайнасць

Галшыны. У архітэктурным комплексе XVIII стагоддзя адкрылася выстаўка творчых работ навуэнцаў аддзялення дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва Маладзечанскай музычнай вучэльні імя Агінскага. У экспазіцыі — вучэбныя, курсавыя і дыпломныя работы, выкананыя ў розных кірунках: выцінанка, аплікацыя саломкай, разьба па дрэве, эксперыментальны тэкстыль і г.д.

Характэрнай асаблівасцю ўсіх твораў з'яўляецца тое, што яны маюць адзіныя стылёвыя рысы, што сведчыць пра сталую школу майстэрства. Прыкладам, сімвалічныя і выразныя выцінанкі Алесі Клемантовіч "Сусветнае дрэва", "Птушка шчасця", "Язычніцкія богі"...

Максім СТАЯН

«Фарбы восені»

Мінск. Вечарына з такой назвай адбылася ў бібліятэцы № 20 сталіцы. Нягледзячы на тое, што пейзажы за вокнамі нагадвалі хутчэй зімовую казку, чым асеннюю, у чытальнай зале было надзіва ўтульна і святлочна. Імпрэза, заўдзячы арганізатарам як вечар паззіі, песні і раманса, стала сапраўдным святам для ўсіх прысутных. Паўтары гадзіны стваралі ўрачысты настрой і адначасова раскрывалі свой талент паэты Міхась Башлакоў і Мікола Шабовіч, барды Марына Помаз, Антон Яўсеенка, Дзмітрый Усцінаў, Вольга Юмашава, Яўген Сергіюк, Юлія Яцко, Таццяна Ганчарык. Добрым падарункам сталі таксама выступленні маладых эстрадных спявачак Таццяны Зяновіч і Кацярыны Цішкевіч, якія выканалі песні на вершы У. Караткевіча і М. Шабовіча. І, безумоўна, нікога не пакінулі раўнадушнымі больш за дзесятакі рамансаў у цудоўным выкананні Ганны Добравай (акмапаніятар — Валерыя Янкоўская).

А арганізаваў гэтую выдатную імпрэзу аддзел прапаганды мастацкай літаратуры Мінскага гарадскога аддзялення Саюза пісьменнікаў і бібліятэка № 20.

Надзея СЕНАРАВА

«Загадкавая» сустрэча

У сталічнай цэнтральнай дзіцячай бібліятэцы імя Астроўскага адбылася прэзентацыя кнігі Міхася Пазнякова "Падарожжа ў краіну загадак". Выданне ўвабрала ў сябе больш як 500 загадак з ілюстрацыямі і, па словах намесніка дырэктара рэдакцыйна-выдавецкай установы "Літаратура і Мастацтва" Алеся Бадака, з'яўляецца адной з лепшых кніг, што пачылі свет у гэтай установе.

Прэзентацыя праходзіла шумна і весела, сабралася поўная зала школьнікаў малодшых класаў. У выкананні эстраднай студыі "Актава" на музыку Ніны Сакаловай гучалі песні Міхася Пазнякова пра маму і Новы год. Вядомы літаратар, аўтар шматлікіх п'ес на тэатральнай сцэне, радыё і тэлебачанні, Валянцін Лукаша пазнаёміў дзяцей з біяграфіяй Міхася Паўлавіча, які ўсё сваё жыццё і пазычыны талент прысвяціў маленькім чытачам. Пісьменніца Наталя Касцючэнка прачытала вершы Міхася Пазнякова, прысвечаныя Радзіме. Праца над кнігай настолькі захапіла мастака Сяргея Волкава, што той "зрабіў да кожнай загадкі па малонку." А Уладзімір Мазго "вярнуўся ў дзіцінства" і выказаў пажаданне стаць капітанам касмалёта з вокладкі.

Напрыканцы прэзентацыі ўся зала дружна адгадала ўлюбёныя загадкі аўтара. Цікава, што дарослыя нашмат марудней знаходзілі адказы. Самыя кемлівыя атрымалі кніжкі з аўтаграфамі.

Ян АКУЛІН

У Цэнтральнай дзіцячай бібліятэцы г. Мінска прайшла міжнародная навукова-практычная канферэнцыя "Дзеці. Чытанне. Грамадства", арганізатарам якой, апроч гаспадароў установы, з'яўляліся таксама ўпраўленне культуры Мінгарвыканкама і Беларускае бібліятэчнае асацыяцыя.

З прывітальнымі словамі да ўдзельнікаў канферэнцыі звярнуліся намеснік старшыні Пастаяннай камісіі па адукацыі, культуры, навуцы і навукова-тэхнічным прарэс Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь Галіна Юргілевіч, загадчыца сектара ўпраўлення культуры Мінгарвыканкама Наталля Старыкава, намеснік старшыні Беларускай бібліятэчнай асацыяцыі, дырэктар бібліятэкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў Аксана Валодзіна, а таксама замежныя госці: саветнік па пытаннях інфармацыі, адукацыі і культуры Пасольства ЗША ў Рэспубліцы Беларусь Уільям Джэймс і

Ні дня без кнігі

дырэктар Інстытута імя Гётэ ў Мінску, першы сакратар Пасольства ФРГ у нашай краіне Катрын Оствальд-Рыхтэр.

Удзельнікі канферэнцыі — бібліятэкары, пісьменнікі і выдаўцы Беларусі разам з прадстаўнікамі ЗША, ФРГ і Францыі — заклапочана абмяркоўвалі сітуацыю з дзіцячым чытаннем у Беларусі і свеце ды прапаноўвалі меры па яе паліпшэнні.

Наведалі яны і дзіцячыя бібліятэкі № 10, 14 і 16

г. Мінска, дзе азнаёміліся з вопытам іх работы па прыцягненні дзяцей і падлеткаў да чытання кніг.

Падрабязная справаздача з міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі "Дзеці. Чытанне. Грамадства" будзе апублікавана ў бліжэйшых нумарах.

Анатоль ЗЭКАЎ

На здымку: выступае Уільям Джэймс.

Фота Андрэя Маліноўскага

6-га жніўня 1618-га года ў Гальшаны з'ехаўся паспаліты люд з усяго Вялікага княства. Госці прыехалі на адкрыццё выдатнага каталіцкага касцёла і кляштару, па запрашэнні іх фундатора Паўла Стэфана Сапегі.

Закрыты па распараджэнні расійскіх царскіх улад у 1832 годзе, надалей будынак перажыў цяжкую гісторыю: тут спыняліся рускія і французскія войскі, размяшчалася школа для дзетак з абмежаванымі магчымасцямі, інтэрнат... Але ж захаваўся кляштар да нашых дзён, выстаяў.

З 1989 года тут знаходзіцца філіял Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі, супрацоўнікі якога як маглі папулярывалі гэтае цудоўнае месца сярод беларусаў. Дзякуючы ім свет дазнаўся пра першы аўтэнтычны беларускі прывід — Белую пані — замураваную калісьці ў сценах гэтага кляштару маладую жанчыну, душа якой нібыта гагэтуль вандруе па начах у цёмных калідорах. Дзякуючы тутэйшым супрацоўнікам 2-тысячная вёска Гальшаны стала месцам паломніцтва беларускіх і замежных турыстаў. І вось, колькі тыдняў таму, да "ЛіМа" дайшлі чуткі: філіял пад пагрозай знікнення, а далейшы лёс будынка пакуль невядомы.

Белая пані пазбавіцца вартаўнікоў?

Аброць для райцэнтра

Калі ў 2001 годзе былі міністр культуры Беларусі Леанід Гуляка трымаў справаздачу ў кіраўніка дзяржавы, было прынята рашэнне: усе філіялы рэспубліканскіх музеяў, акрамя літаратурных мемарыяльных, павінны быць перададзены ў камунальную ўласнасць. У 2005-м план перадачы сваіх філіялаў распрацаваны і ў Нацыянальным мастацкім музеі. З таго часу мясцовым органам кіравання адышлі музей у Раўбічах, Мазырская карцінная галерэя, Музей Азгура ў Мінску, філіял НММ у Магілёве. Зараз надыйшла чарга Гальшан.

— Раней мы па філіялах экскурсіі вазілі, а зараз гэта стала дужа накладна — аказалася, яны занатна далёка ад Мінска знаходзяцца, — кажа намеснік дырэктара Нацыянальнага мастацкага музея Надзея Усава. — Да таго ж, многія будынкі апынуліся ў цяжкім становішчы, і ў нас няма сродкаў, каб іх адрамантаваць. У аварыйных будынках няма і ўмоў для захоўвання экспанатаў: там волка, цяжка падтрымліваць неабходны тэмпературны рэжым.

Ды і самому музею нядаўна спатрэбілася больш высылкаў і фінансавых сродкаў на пашырэнне экспазіцыйных і адміністрацыйных плошчаў у сталіцы. У Гальшаных кіраўніцтва Нацыянальнага мастацкага музея разумеюць і ў раўнадушшы не папракаюць. Больш таго, прыгадваюць захады, якія рабіліся цягам апошніх гадоў, каб захаваць і музей, і будынак, у якім ён размяшчаецца.

— Наш дырэктар Уладзімір Пракапоў хацеў перадаць гальшанскі філіял на баланс абласнога Упраўлення культуры — для нас то было б найлепшым выйсцем, — даводзіць дырэктар Гальшанскага філіяла Нацыянальнага мастацкага музея Чэслава Акулевіч. — Ён рабіў шмат захадаў да М. Біруковай, намесніцы старшыні Гродзенскага аблвыканкама. Але яна адмовіла. Хоць там былі людзі, якія б хацелі нас забраць.

Тады зайшла гаворка аб тым, каб перадаць музей з будынкам на баланс аддзела культуры Ашмянскага раёна. Аднак што такое мясцовыя "культурныя" бюджэты, можна ўявіць, нават не будучы звязаным з фінансавай справаздачнасцю.

— Аб чым вы кажаце! — здзіўляецца майму візіту начальнік аддзела культуры Ашмянскага райвыканкама Галіна Балінская. — У нас ужо пяць год закрыты на рэканструкцыю наш раённы краязнаўчы музей. У рэшце рэшт, сёлета мы самі ўзялі крэдыт на яго рэканструкцыю. Прычым, пры кошыце работ каля 1,5 мільярдаў рублёў, у гэтым годзе мы змаглі ўзяць толькі 400 мільёнаў.

Гэта лічбы, якія тычацца невялікага будынка ў Ашмянах. Аднак Гальшанскі кляштар — гісторыка-культурная каштоўнасць, велізарны будынак XVI—XVII стагоддзяў агульнай плошчай больш як 1200 м², і колькі патрэбна сродкаў на ягоную рэстаўрацыю, пакуль ніхто нават не браўся падлічыць.

— Таму мясцовая ўлада нас не прымае, — гаворыць Чэслава Акулевіч, — ім яшчэ адзін "горб" нарошчваць не хочацца. Яны жакуць добра, мы перададзім касцёлу. Такім чынам, будынак кляштару збіраўся перадаваць касцёлу, а потым — хадайнічаць перад свята-

Белая пані

пазбавіцца вартаўнікоў?

ром, каб ён перадаў у бязвыплатную арэнду пад музей тую плошчу, якія мы займаем (прыкладна 1/6 частка кляштару. — М. А.).

Аднак у тым, што святары пагодзяцца на такія ўмовы, супрацоўнікі музея сумняваюцца. Ды нават калі і пагодзяцца, будынак спачатку трэба адрамантаваць — а гэта некалькі гадоў працы, цягам якіх музей пазбаўляецца даху над галавой.

Афіцыйны «лістапад»

Да аўтара гэтых радкоў патрапілі дакументы з доўгага працэсу ліставання Нацыянальнага мастацкага музея, Міністэрства культуры, Камітэта па справах рэлігіі і нацыянальнасцей пры Саўеце Міністраў Рэспублікі Беларусь, абласных і раённых уладаў, а таксама каталіцкага прыходу ды самога гальшанскага філіяла. Падаецца: перапіску, што цягнулася пяць гадоў, можна было звесці да мінімуму, калі б усе бакі знайшлі час і імгнэнне сустрэцца за адным сталом — аднак практыка такіх кансультацый, на жаль, не надта распаўсюджаная ў Беларусі.

Аказваецца, каталікі спадзяваліся на перадачу кляштару яшчэ ў пачатку 90-х, калі ім нарэшце быў вернуты касцёл — за савецкім часам склад мінеральных угнаенняў. Але тагачасны дырэктар Нацыянальнага мастацкага музея Юрый Карачун на перадачу кляштару наклаў вета: ён быў за тое, каб філіялы НММ на Беларусі існавалі.

У 2002 годзе Касцельны камітэт звяртаецца з пісьмовай просьбай, каб "вырашыць пытанне аб перадачы ўсяго Гальшанскага кляштару з балансу Нацыянальнага мастацкага музея на баланс <...> Рымска-каталіцкага касцёла ў в. Гальшаны".

Справа закрылася, да яе падключыліся Міністэрства культуры і Камітэт па справах рэлігіі і нацыянальнасцей (цяпер — Апарат упаўнаважанага Савета Міністраў па справах рэлігіі і нацыянальнасцей. — удакладненне аўт.). Аднак станоўчы адказ ад апошняй установы ў НММ атрымалі... толькі праз чатыры гады.

У лісце на адрас дырэктара НММ №02-09/222 ад 12 красавіка 2006 года, у прыватнасці, гаварылася:

"Міністэрства культуры мяркуеэтазгоднай перадачу [рымска-каталіцкай] абшчыне ўказанага будынка як былога культавага. Камітэт падтрымлівае меркаванне Міністэрства і лічыць, што вяртанне былога культавага будынка будзе станоўча ўспрынята веруючымі і створыць больш спрыяльныя ўмовы для дзейнасці прыходу".

Ужо 26 чэрвеня дырэктар Нацыянальнага мастацкага музея звяртаецца да намесніцы старшыні Гродзенскага аблвыканкама М. Біруковай з лістом "Аб ліквідацыі філіяла музея і перадачы будынка ў в. Гальшаны Ашмянскага раё-

на рымска-каталіцкай абшчыне". Трэба адзначыць, аднак, што гэты ліст не змяшчае аніякіх адмысловых умоў перадачы будынка — у прыватнасці, аб неабходнасці захавання музея ў ім не сказана ані слова — наадварот, гаворка ідзе менавіта пра закрыццё філіяла.

Тады ў Гродзенскі аблвыканкам трапіла ліст намесніцы старшыні Ашмянскага райвыканкама В. Лузінай, якая зазначае: "Ашмянскі раённы выканаўчы камітэт... не супраць перадачы будынка, як былога культавага, мясцовай рымска-каталіцкай абшчыне, пры ўмове пісьмовай згоды кіраўніцтва Гродзенскай епархіі захаваць экспазіцыі на былых плошчах (220 м²) пасля рамонтнага аб'екта і прадаставіць нам азначаныя плошчы ў карыстанне на бязвыплатнай аснове. <...> Згодзен выкарыстоўваць экспазіцыі дадзенага музея і выставачнай залы як філіяла мясцовага музея" (вылучана аўтарам. — М. А.).

Пакуль афіцыйны ўлады былі заняты перапіскай, будынак яшчэ больш растрэскаўся. У Міністэрстве культуры нас запэўнілі, што кляштар будзе перададзены іншаму ўласніку да канца 2007-га ў любым выпадку. Відавочна, для самога будынка перадача "больш заможнаму" боку — гэта надзея на выжыванне. Але ці здолее новы ўласнік аператыўна знайсці сродкі на рэстаўрацыю, альбо высілка чыноўнікаў не дадуць аніякага эфекту? І яшчэ адно пытанне: што ўсё ж такі будзе з музеем?

Турысты застануцца без экскурсіі

— Гэты будынак адвеку належаў Касцёлу, — кажа Надзея Усава з НММ. — Таму мы найпрост вяртаем гаспадару гаспадарва.

— Для нас гэтае пытанне было вельмі актуальнае пяць год таму, — патлумачылі карэспандэнту "ЛіМа" ў Гальшанскім касцёле. — Тады ў Нямеччыне быў пэўны інвестар, які згадзіўся фінансаваць рэканструкцыю цэлага будынка пры адзінай умове: калі б ведаў, што ён цалкам належыць Касцёлу. З гэтай нагоды мы даслаалі лісты мясцовай і рэспубліканскай уладзе з просьбай аб перадачы — але, як на той час, ніякага выніку тое ліставанне, на жаль, не дало. Зараз такога інвестара ў нас няма.

Пра цяперашнюю сітуацыю з вырашэннем "гальшанскага" пытання распавёў начальнік Упраўлення ўстаноў культуры і народнай творчасці Міністэрства культуры Васіль Чэрнік:

— Сёння падрыхтаваны праект Распараджэння Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь аб перадачы кляштару рымска-каталіцкай абшчыне. Ён ужо ўзгоднены з усімі зацікаўленымі бакамі, з Дзяржкамітэтам па маёмасці, з Міністэрствам фінансаў, з Міністэрствам эканомікі — і цяпер знахо-

дзіцца ў Міністэрстве юстыцыі. Пасля ўзгаднення ў гэтай установе ён праз Савет Міністраў будзе накіраваны ў Адміністрацыю Прэзідэнта. Мы чакаем, што ён будзе там прыняты ва ўстаноўлены тэрміны — гэта значыць, да канца года будынак будзе перададзены.

— На якіх умовах?

— У праекце Распараджэння Прэзідэнта аніякіх адмысловых умоў няма. Перадаецца будынак з усімі памяшканнямі. Пасля перадачы можна весці размову аб тым, як выкарыстоўваць гэтыя плошчы. Я думаю, прадастаўнікі рымска-каталіцкай абшчыны не супраць таго, каб на тых плошчах, якія зараз займае музей, ён размясціўся пасля рэстаўрацыі.

— Значыць, ніякай пісьмовай згоды Гродзенскай епархіі не патрабуецца?

— Не.

— А які лёс напаткае музей?

— Гэта будзе вырашацца на мясцовым узроўні: мы толькі перадаем будынак рымска-каталіцкай абшчыне.

Увям: сапраўды, праз шмат гадоў рэканструкцыі музей са згоды святароў вернецца ў гэтае памяшканне. Сам музей, у адрозненне ад будынка, у гэтым выпадку будзе знаходзіцца на балансе мясцовых улад. Існуючыя стаўкі супрацоўнікаў, па словах В.Чэрніка, застаюцца за Нацыянальным мастацкім музеем. А за кошт Ашмянскага бюджэту замест сямі ставак застанецца...

— ...Дзве. Ну, у лепшым выпадку, тры, — дапускае начальнік аддзела культуры Ашмянскага райвыканкама Галіна Балінская. — Больш мясцовы бюджэт не "пацягне".

— Але як можна нас скарачаць? — не згодна з ёй Чэслава Акулевіч. — Добра, у нас тры вартаўнікі, таму што вялікае памяшканне. Як асноўную частку забярэ касцёл, дык адзін толькі застанецца. Але астатнія супрацоўнікі — музейны захавальнік, ён жа прыбыральныхчыца, касір, загадчык — усе патрэбныя. Як і — зразумела — патрэбныя два экскурсаводы.

Музей у Гальшаных — абавязковы пункт турыстычных экскурсій па паўночна-заходняй Беларусі. Летам тут прымаюць часам да 13-14 аўтобусаў штодня (!). Калі плынь турыстаў робіцца бясконцай, Ч.Акулевіч "мяняе пасаду" — з дырэктара ёй прыходзіцца станавіцца трэцім экскурсаводам, і нават такімі высілкамі, працуючы без выхадных, яны не спраўляюцца.

Адукуль узяцца ініцыятыве?

Равеснік закінутага "чорнага" замка гальшанскага, гэты будынак — не толькі светка, але актыўны памагаты ў справе абуджэння цікавасці да беларускай гісторыі. Разам з музеем, які ў ім месціцца.

Фактычна, асноўная варгасць музея — копіі карцін Фердынанда Рушчыца, славуэтага на ўвесь свет тутэйшага мастака. Часам ладзяцца выставы дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва.

Але гэты будынак Гальшанскага кляштару, паводле легендаў, насяляе Белая пані — дух маладой жанчыны, якая нібыта была замураваная тут жывой пры будаўніцтве кляштару. Ці мае будынак такіх насельнікаў на самай справе, спыраджаць не бярэмся — але ж жыве Белая пані ў свядомасці людской, у першую чаргу дзякуючы зямельным аповедам тутэйшых экскурсаводаў, якія прыводзяць у гэты мясціны тысячы і тысячы чалавек.

Ды і расказваюць у музеі не толькі пра Рушчыца і не толькі пра Белую пані — а пра Гальшаны ўвогуле і замак у прыватнасці — прычым робяць гэта так, што, па сведчанні мінскіх экскурсаводаў, стомленыя турысты гатовыя гадзінамі стаяць і слухаць расповеды гальшанскіх музейшчыкаў.

"Як музей закрыюць, у Гальшаны мы заязджаць наўрад ці будзем", — прызнаюцца складальнікі беларускіх турыстычных маршрутаў. Гэта значыць, вёсачка з цудоўным каталіцкім комплексам і руінамі "чорнага" замка, які нахатніў Уладзіміра Караткевіча на напісанне аднаго з найвядомейшых яго раманаў, можа пазбавіцца 13-14 тысяч наведвальнікаў у год.

— Як у нас бугавалі аграгарадок, то маглі б знайсці сродкі для пабудовы ля замка адміністрацыйнага будынка і карціннай галерэі, — лічыць дырэктар Гальшанскага філіяла. — Гэта невялічкія памяшканні. І захаваўся б інфраструктура турыстычная, і турызм у раёне. Колькі ў нас на вышэйшым узроўні гаварылі пра неабходнасць развіцця турызму — але ж закрыццё нашага музея наўрад ці таму паспрыяе.

— Музей у Гальшаных, які сапраўды можа стаць турыстычным цэнтрам Беларусі, патрэбны, — лічыць Васіль Чэрнік. — Гэта знакамітае мястэчка, якое добра ведаюць і нашы замежныя суседзі — літоўцы, палякі. Таму можна пагаварыць, каб у музеі пакінулі 1-2 штатныя адзінкі. Штосьці дадасць раён, тры ці чатыры — вось ужо і шэць адзінка. Для гэтага трэба сесці за стол і пагаварыць з кіраўніцтвам Нацыянальнага мастацкага музея. Але ўсе гэтыя пытанні павінны вырашацца зараз. Тым не менш, да Міністэрства культуры аніякіх пабонах прапаноў з Ашмян альбо Гродна за апошні месяц не было.

Мікалай АНШЧАНКА
Гальшаны—Ашмяны—Мінск
Фота аўтара

Апошнім часам усё часцей і часцей гаворыцца пра неабходнасць развіцця дзіцячай літаратуры. Слушнасьць гэтых меркаванняў неаспрэчная. Захвочваючы да чытання маленькіх грамадзян, мы гадуем чытача, падрыхтоўваем яго да ўспрымання "сур'ёзнай" літаратуры; наогул, змалку прывучаем да кнігі. Але, нягледзячы на разнастайнасць літаратуры, што прапануецца замежнымі выдавецтвамі, бракуе кніг, як пазнавальных, так і мастацкіх, створаных на сучасным матэрыяле. Акрамя ўсяго, менавіта дзіцячыя кнігі найхутчэй рэалізуюцца...

На старонках "ЛіМа" неаднойчы друкаваліся развагі літаратараў на гэтую тэму. А сёння прапануем паглядзець на праблемы дзіцячай кнігі ў Беларусі вачыма мастака Мікалая Казлова. Выбар суразмоўцы невыпадковы — кніга Раісы Баравіковай "Казкі астранаўта, або Касмічныя

падарожжы беларусаў", аформленая Мікалаем Казловым і Наталляй Суствай, на Нацыянальным конкурсе мастацтва кнігі ў гэтым годзе заняла пачэснае першае месца. Сёння выйшла ў свет падрыхтаваная РВУ "Літаратура і Мастацтва" "Чырвоная кніга ў казках і вершах", багата ілюстраваная гэтымі ж мастакамі. У жніўні-верасні ў Музеі сучаснага мастацтва адбылася персанальная выстава Мікалая Казлова пад назвай "Фантазус", на якой шырока была прадстаўлена кніжная графіка — гэта ілюстрацыі да дзіцячых кніг... Таму смела можна сцвярджаць, што дзіцячая кніга — нязменная спадарожніца мастака па жыцці. І, несумненна, пра радасці і праблемы, звязаныя з ёй, Мікалай Казлоў гаворыць з пазіцыі сапраўднага прафесіянала і чалавека, шчыра заклапочанага лёсам кнігі.

— Мікалай Раманавіч, ваша творчая біяграфія цесна звязана з кнігай наогул і з дзіцячай кнігай — у прыватнасці. Доўгі час вы былі галоўным мастаком выдавецтва "Юнацтва"... Як паставіліся да скасавання гэтага выдавецтва?

— Сапраўды, у 1973 годзе, скончыўшы Маскоўскі паліграфічны інстытут, я прыехаў у Мінск па размеркаванні і пачаў працаваць у выдавецтве "Мастацкая літаратура" мастацкім рэдактарам. Таму праз мае рукі прайшло шмат "дарослых" кніг. Аднак першы сапраўдны поспех і вядомасць прынесла афармленне "дзіцячай" кнігі — твора Д. Дэфо "Рабінзон Круза" ў перакладзе на беларускую мову. Гэта кніга ўзяла разнастайныя ўзнагароды, у тым ліку дыплом 1-й ступені на ўсесаюзным конкурсе мастацтва кнігі ў Маскве.

А пасля стварэння "Юнацтва" я працаваў галоўным мастаком выдавецтва. Гэта былі залатыя часы! 340—350 выданняў рабілі мы штогод для дзяцей розных узростаў. А якія творчыя сілы, якіх мастакоў аб'ядноўвала выдавецтва! Наталія і Георгій Паплаўскія, Арлен Кашкурэвіч, Васіль Шаранговіч, Аляксандр Шэвераў, Алена Лось, Вячаслаў Тарасаў, Барыс Забораў, Юрый Зайцаў; маладыя на той час Мікола Селяшчук, Валерыя Славуц, Таццяна Берзенская, Тамара Мельянец, Ірына Лобан, Яна Зельская, Канстанцін Шаранговіч, Антаніна Лапіцкая, Віктар Кліменка... Гэта былі людзі, закаханыя ў кнігу. А выдавецтва было цэнтрам, які аб'ядноўваў, гуртаваў вакол сябе лепшыя творчыя сілы — і мастакі працавалі акрылена, натхнёна.

Здавалася б, такі кансерватыўны прадмет побыту — кніга, які складаецца з пераплёту і старонак — а фантазія штотраз дазваляла ствараць нешта новае, цікавае, не паўтарацца...

У той час савецкая кніга была на вышнім, ёй многа надавалі ўвагі. А беларуская кніга — у тым ліку і дзіцячая — выгоды вылучалася не толькі на тэрыторыі СССР, але і сярод так званых краін "сацлагера" была адной з лепшых...

І калі бы не было цяжка падчас перабудовы, нельга было губляць дзіцячае выдавецтва, такое самабытнае, вядомае, якім было "Юнацтва"... Да гэтай пары горка ўсведамляць факт, што яно страчана нашай краінай...

— Тым больш што "свято место пусто не бывае". Кніжны бізнес лічыцца адным з самых прыбытковых. І прагу да кнігі, уласціваю нашым людзям, найчасцей задавальняюць цяпер камерцыйныя выдавецтвы... Іх кнігі ахвотна купляюць, бо яны яркія, надрукаваныя на якаснай паперы...

— Я падкрэсла: не хачу абагульняць, таму што сярод камерцыйных ёсць выдавецтвы, якія ствараюць цудоўныя кнігі. Яны і новых аўтараў знаходзяць, і цікавых мастакоў, якія працуюць не ў прынятай сёння "рыначнай" манеры, а ствараюць сапраўдныя творы мастацтва. З камерцыйнага пункта гледжання такія кнігі наўрад ці можна назваць прыбытковымі праектамі. Але людзі іх ствараюць, аддана служачы кнізе — на жаль, такіх выдавецтваў не многа.

А пераважаюць сёння, сапраўды, кнігі, нібы зробленыя рукой аднаго мастака ў гэтым "дыснеўска-барбіеўскім" стылі. Паўсюль

Быць бацькамі, не айчымамі

пануюць лупавокія Дзюймовачкі. Да жаху даводзіць шалёныя пералівы колераў ад ружовага да блакітнага... Да таго ж, камерцыйная кніга часта несумленна абыходзіцца з тэкстамі, неабгрунтавана ўзмацняючы, раздзімаючы ілюстрацыйны матэрыял. Галоўны прынтцып — прыцягнуць увагу пакупніка. Ніякага клопату пра развіццё густу ў чытачоў, ніякага імкнення да дасканаласці, культуры кнігі... Паліграфія, канечне, радуе, але каб кніга стала Кнігай, яе мала проста надрукаваць на якаснай паперы.

Калі ж гаварыць пра беларускую дзіцячую кнігу, то ёй, наадварот, не хапае ілюстрацый. На афармленні часта эканомяць, наколькі можна гэта сабе дазволіць. Гэта паніжае статус кнігі...

— А як вы ставіцеся да таго, што камп'ютэрная графіка часам замяняе работу мастака?

— Наогул, камп'ютэр — цудоўны памочнік. Ён вельмі спрасціў работу з кнігай. Але сапраўднага бяды, калі работу мастака імкнучы падмяніць работай камп'ютэра.

Нядаўна мне трапілася аб'ява, у якой людзям абяцаюць цягам аднаго месяца навучыць графічнаму дызайну. Гэта значыць, з лобой галіны чалавек можа стаць спецыялістам па афармленні? Так не павіна быць, але, на жаль, апошнім часам здараецца. Такім "спецыялістам" часта бракуе густу — альбо ён наогул адсутнічае. Ды і наогул гэта загнанная практыка. Мастак у кнізе павінен усё умець рабіць: і шрыфт напісаць, і скампанавать кнігу, і праілюстравать яе — быць стопрацэнтным "профем".

Добра, калі ён да гэтага яшчэ і камп'ютэрам валодае дасканала. Вось што пойдзе на карысць кнізе... А празмерныя спадзяванні на тэхніку вынішчаюць душу кнігі. Ніколі камп'ютэр не заменіць мастака, чалавека.

— Дзіцячая кніга, асабліва казкі, дае багатую прастору фантазіі. Якая пазіцыя ілюстратараў бліжэй вам: трымацца тэксту ці ствараць уласныя вобразы?

— Я не прыхільнік такой работы, калі тэкст існуе сам па сабе, а мастацкае афармленне — само па сабе (дарэчы, таксама адзін з модных сёння накірункаў). Асабіста я заўсёды зыходжу з аўтарскага тэксту, уважліва вывучаю фактуру — час, у які адбывалася дзеянне, і ўсё да дробязяў, што з гэтым часам звязанае. Да прыкладу, з трох месяцаў, адведзеных некалі мне на афармленне "Прыгод Барона Мюнхгаўзена" два месяцы пайшлі на "знаёмства" з вясеннацвітным стагоддзем, у якім барон штукарыў, і месяц — на ілюстраванне... Таму, калі напісана ў тэксце, напрыклад, што світка ў героя сіняя, чырвонай яе маляваць не буду. Дзіцячая кніга, асабліва яна, не дазваляе парох адсябіліну. Але, разам з тым, дае прастору для фантазіі, калі можна, абпіраючыся на вобразы, створаныя аўтарам, дадумаць нешта сваё...

— Якія, на ваш погляд, самыя балохчыя кропкі ў адносінах паміж мастакамі і кнігавыдаўцамі на сённяшні дзень?

— Камерцыйлізацыя кнігі, калі выдавец дзьмуе, як павінна выглядаць кніга, і вымушае мастака працаваць у згаданым ужо "дыснеўска-барбіеўскім" стылі...

— І працуеце?

— Даводзіцца час ад часу! Бо другая праблема, роўная па загнаннасці камерцыйлізацыі кнігі, — хранічная нявыплата ганарараў мастакам. А жыць трэба, сем'і ўтрымліваць трэба... Чакаеш-чакаеш ганарару — і прападаюць часам энтузіязм і гарэньне. Альбо накіроўваеш сілы туды, дзе заплацяць за работу... Вось і атрымліваецца, што адной рукой выдаўцы прыцягваюць мастакоў, а другой адліхваюць.

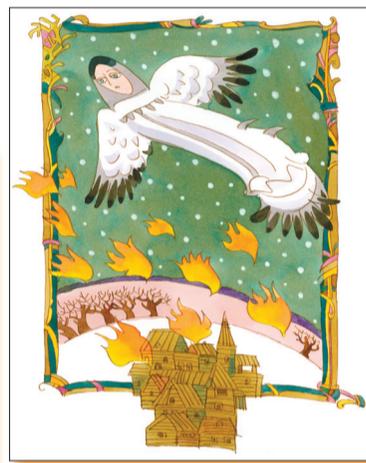
І гэта вельмі сур'ёзнае бяды. Мастакі неак расцякаюцца, знікаюць. У Акадэміі мастацтваў пра той або іншы курс кажуць: "Таленавіты!"

А скончылі вучобу — як скрозь зямлю праваліліся: нідзе не відаць, не чуваць. Хто выкладаць пайшоў, хто за мяжу з'ехаў. Не ідуць у кнігу працаваць. Прычыны праявіліся, але жыццёва абгрунтаваныя: трэба зарабляць! Кніга ж сёння такой магчымасці не дае...

— Мікалай Раманавіч, а што натхняе на работу? І, увогуле, ці ёсць у вас аптымістычныя пранозы наконт будучыні беларускай дзіцячай кнігі?

— Безумоўна! Чамусьці захацелася правесці паралель з сітуацыяй у кінамастастве. Памятаеце, быў час, калі здымалі па "паўтары" стужкі, па дзве... Пасля — дваццаць, трыццаць у год сталі выпускаць. Нягледзячы ні на што, ідзе яе адраджэнне! Адзін толькі факт, што праходзяць конкурсы мастацтва кнігі, натхняе. Асабіста я як член журы заўсёды радуся, калі раскладваюць на стала конкурсныя кнігі: яны прыгажэюць год ад году. Беларусы на міжнародных кніжных выставах лідзіруюць па колькасці прызавых месцаў.

Дзяржаўныя выдавецтвы пачынаюць паварочвацца да дзіцячай кнігі — "Мастацкая літаратура", як я ведаю, плануе больш выдаваць кніг для дзяцей; РВУ "Літаратура і Мастацтва" стварае цікавыя праекты...

У перыяды гэтага тэма, якую я асабіста лічу набалелаю, агучваецца — пра што і наша размова сведчыць. І гэта цудоўна. Кажуць жа: вада камень точыць...

А ў нашай краіне, багатай на лепшыя кнігавыдавецкія традыцыі, ёсць усе падставы для адраджэння: сталае пакаленне настаўнікаў, якія самі актыўна працуюць і маюць магчымасць перадаць вопыт; таленавітая моладзь, здольная гэты вопыт пераняць і памножыць. І, што вельмі важна, ёсць цікавасць да кнігі ў нашага насельніцтва...

Ад сябе дадам яшчэ адзін істотны станючы фактар: ідзе пошук цікавых рукапісаў, новых аўтараў. Працэс камерцыйлізацыі амаль выключе такую магчымасць, бо "раскрутка" новых імёнаў каштуе вялікіх грошай. Таму рабіць стаўку на невядомых — хаця і таленавітых аўтараў — камерцыйлізацыя не дазваляе. І выходзяць адны і тыя ж, хоць і любімыя, творы вядомых аўтараў з розным афармленнем. Гэта сапраўдная праблема ў літаратурным працэсе. Ды і камерцыйным выдавецтвам да пары да часу, відаць, выгодная. Колькі, скажам, па-рознаму намаляваных Бурцінаў ці Карлсанаў трэба мець у бібліятэцы? А ў жыццё сучасных дзяцей нараўне з любімымі, класічнымі, павінны прыходзіць новыя героі, якія будуць гапамагаць спазнаваць свет, адказваць на пытанні, якія цікавяць іх. Як сведчаць, у прыватнасці, лімаўскія матэрыялы, разуменне гэта сёння і літаратары, і мастакі, і выдаўцы.

Справа — за аб'яднаннем сіл. І размова з Мікалаем Казловым — яшчэ адно гэтаму пацверджанне. Чуйнае стаўленне да чалавечых і творчых праблем аднаго, шчырае жаданне пакінуць за сабой літаратурную і кнігавыдавецкую прастору, а не аддаваць сваіх дзяцей на выхаванне ўсяму свету (і спакойна назіраць за гэтым працэсам), магчыма, дазваляць сканцэнтравацца, намацаць пульх часу і зрабіць рывок, насправаць дагнаць упушчанае за гады — каб быць нашым дзецям клапатлівымі бацькамі, а не айчымамі.

Алена МАСЛА
Фота Кастуся Дробава

У якой краіне мы жывём?

Гэта — не пытанне адзіночкі-праўдалюба. Гэтым пытаннем заклапочаны мае сябры, пра гэта шпэццуча знаёмыя, гэтае пытанне я чуў ў парках, музеях, тэатрах, тралейбусах, іншых грамадскіх месцах.

— У якой краіне мы жывём? — здзіўлена пытаюць мае суайчыннікі і суайчынніцы, чытаючы газеты і слухачы па радыё і тэлевізары, найперш, нашых чыноўнікаў і дэпутатаў.

Для гэтага пытання ёсць прычыны. І вельмі сур'ёзныя. Справа ў тым, што паводле Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь наша дзяржава так і называецца — Рэспубліка Беларусь. Да гонару Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, менавіта так яе і называе Кіраўнік дзяржавы ў сваім кожным выступленні. Здавалася б, з'яўляючыся самым вялікім аўтарытэтам для чыноўнікаў і дэпутатаў корпуса, Прэзідэнт павінен служыць прыкладам пісьменных і паважлівых адносін да назову роднай краіны. Але... Паўсюдна Беларусь завуць Беларусіяй. І, у першую чаргу, чыноўнікі і дэпутаты. Горш за тое, некаторыя супрацоўнікі МЗС Рэспублікі Беларусь у сваіх афіцыйных прамовах называюць родную дзяржаву не інакш, як Беларусія (Белоруссия).

Пра СМІ асобная размова. Дайшло да таго, што вядучыя тэлевізійных праграм і іх госці пастаянна гавораць пра неіснуючую дзяржаву — Беларусію, у якой яны быццам бы жывуць. Далей — больш. Нават афіцыйны прадстаўнік друкаванага органа Адміністрацыі Прэзідэнта, вядомы пісьменнік і публіцыст Эдуард Скобелеў у сваіх артыкулах называе Беларусь выключна Беларусіяй.

Што гэта? Непавага ці няведанне? Думаю, і тое, і другое. Але ёсць яшчэ і трэцяе — свядомая або несвядомая спроба пазбавіць Рэспубліку Беларусь сваёй незалежнасці і нават дзяржаўнасці. Адсюль — усе спасылкі на тое, што, маўляў, у Расіі Беларусь называюць Беларусіяй, і гэта старая назва ніколі не супярэчыць новай, замацаванай у Канстытуцыі нашай краіны.

Дазвольце не пагадзіцца, бо супярэчнасць тут відавочная: Беларусь ёсць Беларусь, а Беларусія — гэта ўжо з мінулага. Даўно пара пакінуць яе ў спакой. Пастаянны зварот да мінулага выклікае не толькі здзіўленне, але і абразліваю паблажліва суседніх народаў і краін у адносінах да беларусаў як нацыі.

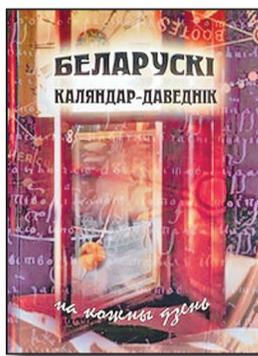
Ці магчыма ўявіць, напрыклад, каб украінец называў Украіну Маларосіяй ці некае не так, як гэта запісана ва ўкраінскай Канстытуцыі? Канечне ж, не. Такага ён нават не прысніць. У нас жа Беларусь усё часцей завуць Беларусіяй. Вось я і хачу ведаць: у якой краіне мы жывём?

Яшчэ два-тры гады таму гэта пытанне гучала б рытарычна, але цяпер яно асэнсаванае і сур'ёзнае як ніколі. Асабліва ў рэчышчы, у якім праводзіцца дзяржаўная палітыка Рэспублікі Беларусь.

Анатоль РАЗАНОВІЧ,
член Саюза пісьменнікаў Беларусі

Календар на кожны дзень

Пра беларускія календары даўно трэба было напісаць і выдаць добрую кнігу. І гэта ёсць каму зрабіць. Найперш такое выданне мог бы ажыццявіць Янка Саламевіч, які пра беларускія календары ведае амаль усё.

У яго асабістай хатняй бібліятэцы маюцца дзесяткі календароў, сярод якіх — календары-кніжкі "Нашай нівы" на 1910, 1911, 1913 гады. Ёсць на сценны календар "Нашай нівы" на 1913 год, календар "Заранка" (Мн., 1919), "Bielaruski kalendar Swajak na 1919 hod", "Bielaruski kalendar Krynica na 1920 hod". Мае бібліяфіл і заходне-беларускія календары на 1924, 1929, 1932 гады, календар Сяргея Сахарова (Рыга) на 1937 год. Ёсць усе беластоцкія беларускія календары ад 1957 года, беларускі праваслаўны календар на 1968 год, мінскія календары на 1974, 1976 гады, календар "Янка Купала і Якуб Колас", выдадзены да іх 100-годдзя з дня нараджэння ў 1982 годзе, шыкоўны календар "Шляхам Францыска Скарыны" (1990), усе адрывныя календары "Родны край" з 1990 года, беларускія календары на 1991—1993 гады (выданні Беларускай энцыклапедыі, пасля 1993 года іх выпуск спыніўся) і многія іншыя. Ды і сам спадар Саламевіч прымаў актыўны ўдзел у складанні літаратурна-мастацкага календара "Кола дзён" (1987, 1988) у сааўтарстве і "Календара памятных дат, 2001". Цяпер гэтыя календары ўжо не выходзяць. Ды і ў апошнія гады беларускія календары нас не вельмі радуюць гісторыкі, энцыклапедысты, кразнаўчы дзяржаўныя і прыватныя выдавецтвы. Ці то не хочучь займацца гэтай карпатлівай і нялёгкай працай,

ці то не ўмеюць. Прасцей выдаць календар-плакат з якою-небудзь прыгажуняй і досыць. Павісьці ён на сцяне адзін год, і яго выкінуць на сметнік.

Але які б цяжкі лёс для Беларусі ні быў, на працягу апошніх 500 гадоў мы выдавалі шыкоўныя календары. А вытокі беларускага друкаванага календара, магчыма, заклядзены ў "Пасхаліі", заключнай частцы "Малой падарожнай кніжыцы" Франціска Скарыны. (Вільня, 1522). Гэта першы ўсходне-славянскі друкаваны царкоўна-астранамічны календар на 1523—1543 гады. Беларус Ілья Капшэвіч у 1702 годзе ў Амстэрдаме надрукаваў першы рускі календар "Святцы, або Календар". З 1713 года ў Супрасльскім друкарні выдаваўся на польскай мове "Календар польскі і рускі", у якім былі звесткі пра кірмашы Вялікага княства Літоўскага, пра беларускія гарады і пасёлкі, пра рэлігійныя дзеячы ды іншыя матэрыялы. З 1957 года (сёлета спаўняецца 50 гадоў) Беларускае грамадска-культурнае таварыства ў Польшчы выдае "Беларускі календар". Выдаваліся беларускія календары таксама ў Аргенціне, у Францыі, у ЗША. Спіс календароў і месца іх выдання можна працягваць доўга. Але найбольш календароў з'явілася на Бацькаўшчыне. І зныны календаравед Янка Саламевіч пра іх можа распавядаць бясконца. А калі з'явіцца ў друку новы календар, ён абавязкова яго

набудзе, уважліва прачытае і будзе радавацца, што ён пачыў свет, а таксама за тых, хто над календаром клапаціва працаваў. Спадзяюся, што спадар Саламевіч і многія іншыя, хто цікавіцца нашай гісторыяй, будуць задаволены новым "Беларускім календаром-даведнікам на кожны дзень", які выйшаў з друку зусім нядаўна ў Вільні ў выдавецтве "Gudas". Не адзін год рупліва працаваў над ім і ўкладаў яго Уладзімір Хільмановіч — гісторык, кразнавец, педагог і журналіст з Гародні.

"Календар..." Уладзіміра Хільмановіча — гэта універсальны агульнабеларускі энцыклапедычны даведнік, якога я вельмі чакаў. Такія календары павінны штогод паступаць у нашы бібліятэкі, школы, вучылішчы, вышэйшыя навучальныя ўстановы і арганізацыі. Каб мы добра ведалі пра нашых знакамітых людзей, пра зныны падзеі нашай Айчыны і шчыра ўшаноўвалі іх. Але такіх календароў у нас няма. І тое, што зрабіў Уладзімір Хільмановіч, гэта своеасаблівае гісторыка-кразнаўчае адкрыццё.

Канцэпцыя, як піша ва ўступным слове складальнік, вельмі простая: з 1 студзеня да 31 снежня па днях распі-

саны самыя вялікія і значныя падзеі Беларусі, а таксама трагічныя даты нашай гісторыі, дні нараджэння і смерці знакамітых людзей, якія праславілі Беларусь у змаганні за яе незалежнасць на ніве культуры, літаратуры, навукі, гісторыі, рэлігіі. Змястоўна сам календар не састарэе ніколі. Іншая справа, што ён можа дапаўняцца, удакладняцца, правярацца.

Вельмі добра, што Уладзімір Хільмановіч указвае месца нараджэння кожнай знакамітай асобы паводле сённяшняга адміністрацыйнага падзелу. А ў канцы календара ёсць храналагічны паказальнік датаў, імяны паказальнік і бібліяграфія. Любое прозвішча ў календары лёгка знайсці. Давайце, напрыклад, пагартваем календар і паглядзім дзень 1-га лістапада: чым ён знакаміты ў нашай гісторыі і якіх людзей мы павінны штогод згадваць у гэты дзень, паводле календара Уладзіміра Хільмановіча? У гэты дзень нарадзіліся гісторык і архівіст Дзмітрый Даўгяла, літаратурна-знавец Іван Замойцін, грамадскі дзеяч на эміграцыі і гісторык Іван Касяк, пісьменнікі Янка Золак, Міхась Кавыль, Вячаслаў Адамчык. 1 лістапада ў Паставах у 1943 годзе нацыстамі быў забіты Адам Дасюкевіч, у 1984 годзе памёр мастак Пётра Сергіевіч, у 1992 годзе памёрла гімнастка Тамара Лазаківіч. У гэты дзень у 1986 годзе адкрыўся Уздзенскі гісторыка-кразнаўчы музей, у 1987 годзе ў Купалаўскім парку ў Мінску была адзначаны Дзяды і заяўлена пра савецкі генацыд, а ў 1992 годзе адбыўся Устаноўчы сейм Згуртавання беларускай шляхты (ЗБШ).

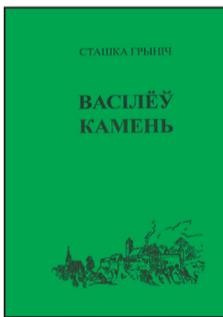
Вядома, і пра гэта прызначаецца сам складальнік, выбар

дат і персаналій мае ў значнай ступені чыста суб'ектыўны характар. "Але галоўным крытэрыем адбору асобаў служыла прыналежнасць да беларускага руху ў розных яго працяжэннях", — сцвярджае Уладзімір Хільмановіч. Тым не менш, у "Беларускі календар-даведнік на кожны дзень" абавязкова павінны былі ўвайсці такія зныны і шчырыя беларусы, як Казімір Чарноўскі, Аляксандр Рышынскі, Ахіла Банольдзі, Фларыян Даноўскі, Каміла Марцінкевіч, Адам Пуслоўскі, Мікалай Дзілоўскі-Русель, Аляксандр Чарвякоў, Мікалай Пятрэнка, Яўгенія Пфляўмбаўм, Яўген Глебаў, Валянцін Ермаловіч, Здзіслаў Стома, Уладзімір Мулявін ды іншыя. Нават мае землякі-слонімцы, якія моцна любілі Беларусь і былі ёй адданыя да канца свайго жыцця, не ўсе трапілі ў календар. Няма пэтакі Валянціны Адамуравай, паэтаў Янкі Карповіча, Алеся Сучка, празаіка Івана Сяргейчыка, мастака Антона Карніцкага, заснавальніка Слонімскага беларускага драмтэатра Мікалая Варвашэвіча і некаторых іншых. Але гэта мая суб'ектыўная заўвага, бо, магчыма, гэтыя людзі і не такія значныя асобы ў гісторыі Беларусі. Жылі, працавалі так, як і належыць кожнаму беларусу. І, магчыма, у кожным раёне нехта знойдзецца і прапануе для календара сваіх знакамітых землякоў. І гэта добра. І, відаць, як просіць сам складальнік календара, усе дапаўненні будуць улічаны ў наступных выданнях. І, дай Божа, каб падобны даведнік, як і розныя энцыклапедыі, дапаўняўся і яшчэ меў некалькі выданняў. Але тое, што зрабіў Уладзімір Хільмановіч цяпер, — яго вялікая заслуга. І выхад "Беларускага календара-даведніка на кожны дзень", які ён склаў, — гэта новая старонка ў гісторыі беларускага календарнаўства.

Сяргей ЧЫГРЫН

Гістарычная тэматыка заўсёды можа быць актуальнай, усё залежыць ад таго, у чым менавіта гэтую актуальнасць угледзець, бо ўсё-ткі кожны час мае свае патрэбы. Празічныя ці паэтычныя творы, прысвечаныя вядомым гістарычным асобам, у беларускай літаратуры ўжо які дзесятак гадоў займаюць адно з самых важных месцаў, на што таксама ёсць свае прычыны — яны ў нявырашанасці шэрага культурных і моўных задач. Штораз звяртаючыся да выдатных беларускіх дзеячаў розных эпох, мы нібы просім у іх памагу і шукаем прыкладу мужнасці.

«Каменны» Васіль

пра народ, радзіму і гатоўнасць самахвярна пакласці сэрца на алтар Айчыны выклікаюць найперш асацыяцыі са школьнымі падручнікамі і пафаснымі, але нуднымі і нецікавымі каментарыямі да адпаведных вершаў у біяграфіях пісьменнікаў. Менавіта таму за

такія тэмы трэба брацца надзвычай асцярожна, не рызыкуючы іх скампраметаваць увогуле. Акрамя таго, калі пісьменнік звяртаецца да традыцыйных тэм, ён ужо самім фактам выбару тэмы прэтэндуе на новы ракурс, новае бачанне. Мне здаецца, што заяўленае ў прадмове абяцанне "ацэнціваць увагу на аспектах духоўнасці" (с. 4), не было спраўджанае аўтаркай. Невялікі аб'ём паэмы не дазволіў ёй стварыць паўнаватрасны вобраз Васіля Цяпінскага, чытач увогуле не атрымае ніякага ўражання: усё схематычна і выпадкова. Выказванні самога героя, яго паплекнікаў альбо нядобразычліўцаў (такіх жа, зрэшты, абстрактных, як і ён сам) адрывістыя і незразумелыя. Перад чытачом не паўстае ні гісторыя выхаду ў свет беларускага Евангелля, ні працэс яго стварэння, ні вобраз галоўнага героя, якога і галоўным можна назваць толькі ўмоўна, бо герояў у гэтай паэме не відаць увогуле: яны абазначаюцца толькі рэдкімі фразамі і ўрыўкамі думак. Асноўны змест твора — абстрактныя разважанні на патрыятычную тэму і прапісныя філасофскія ісціны аб сэнсе жыцця. Магчыма, было б значна лепей, калі б аўтарка не аб'ядноўвала асобныя часткі паэмы

ў адзіны твор, а зрабіла б з іх нізку вершаў, таму што ў творы сустракаюцца сапраўды цікавыя і арыгінальныя строфы, адметнасць якіх падкрэслівае, пэўна, наўмыслная стылізацыя пад тропіку старабеларускай паэзіі:

*Сярод лясцоў,
у акружэнні рэк, балот,
сярод світанкаў,
цёмру разганяючых,
і самай кволай кветцы
паспрыяе Бог,
яе красой і сілай
надзяляючы! (с.14)*

Верагодна, адрывчаснасць, схематызм дзеяння павінна кампенсаваць прадмова да паэмы, якая па меры чытання ўсё больш пачынае ўспрымацца як тлумачальная даведка. У прыватнасці, аўтар прадмовы У. Цвяткоў распавядае аб тым, у якім жажлівым стане знаходзіцца мемарыяльны камень на месцы, дзе быў "фальварак і віравала асветніцкая дзейнасць" (с. 5). Сапраўды, без папярэдняга тлумачэння было б вельмі цяжка разабрацца з тым, што мела на ўвазе аўтарка ў радках:

*І камень Васіля,
цяжарны шматгалоссем,
забраны ў ланцугі,
у Цяпіна лжыць.
Каторыя стагоддзі
час сутнасцю адхіляе:
і ёсць,
а не закадзены.
І камень,
а ў бур'яне.
А знак мемарыяльны
ля вёскі Запруджаны.
Там бездарожжа —
ява
зямлі успадкаванай. (с. 18).*

Па сутнасці, у прадмове мы атрымаем інфармацыю, якая з'яўляецца зместам паэмы, але выказаная ў ёй

так цямяна і незразумела, што без дадатковага тлумачэння не абысціся. Ці не падаецца гэта прызнаннем аўтарка ў сваёй бездапаможнасці? Наше веданне пра Васіля Цяпінскага і той вобраз, які існуе ў нашай свядомасці, не ўзбагачаецца творами, але, наадварот, сам твор можа ўспрымацца толькі ў такой ступені, у якой мы знаёммы з біяграфіяй героя.

На маю думку, паэма Сташкі Грынч "Васілёу камень" можа быць дарэчнай мастацкай ілюстрацыяй да біяграфіі Васіля Цяпінскага пры вывучэнні ў школе. Для большай літаратурнай самастойнасці ёй нестася глыбінні распрацоўкі вобразаў і маштабнасці ахопу падзей. Нават калі ўлічыць, што апошняе не было задачай аўтаркі, якая імкнулася спыніць увагу толькі на "аспектах духоўнасці", то чытач павінен быў атрымаць багатую карціну ўнутранага свету беларускага асветніка і друкара. Наўрад ці выконваюць гэтую задачу некалькі такіх характарыстык, як, напрыклад:

*На кнігі марнаваў
Васіль маёмасць.
З-за гэтага
і смерць яму у росквіце гадоў.
Ён думаў пра высокае
заўсёды быў гатоў.
А людзі, яны што?
Заўсёды есці хочучь. (с. 18)*

альбо:

*Ён — непаспраўны аптыміст,
Васіль-друкар! (с. 15)*

Няма падстаў сумнявацца ў шчырасці жадання Сташкі Грынч натхніць сучаснікаў самахвярным прыкладам Васіля Цяпінскага. Справа толькі ў тым, што далёка не заўсёды сіла аўтарскай шчырасці роўная сіле ўздзеяння мастацкага твора на чытача.

Жана КАПУСТА

Вершы Алеся Камоцкага асацыіруюцца ў мяне са словам "адчуванне". Можна запярэчыць, маўляў, ну і што тут таго, паэзія наогул – гэта спрэс адчуванні лірычнага героя. Але лірычны герой Камоцкага ўсе свае адчуванні разглядае пад вельмі моцным павелічэннем. Паспрабую параўнаць з пазалітаратурнай рэчаіснасцю. Напрыклад, вы глядзіце на нейкую выгнутую лінію. А пры набліжэнні высвятляецца, што лінія складаецца з кружочкаў, квадрацікаў ці проста зігзагаў. І мушу прызнацца: аглядзеўшы рэальнасць з "камоцкай" адлегласці, я ўсведамляю, што палітра адчуванняў Алеся Камоцкага танчэйшая і далікатнейшая, напрыклад, за маю. Без дапамогі ягоных вершаў я бачу ў рэчаіснасці толькі тую "выгнутую лінію". Таму для мяне чытанне кнігі "48" стала своеасаблівым падарожжам у мікрасвет пачуццяў, адчуванняў ды адценняў адчуванняў.

ДВА ПОГЛЯДЫ

Каханне ў выкананні лірычнага героя (хмм, гучыць трохі цынічна) выглядае хутчэй любоўю: адчуванне локця, надзейнасць у прысутнасці ці адсутнасці, жаданне быць побач і глядзець адно на аднаго. Магчыма, перабольшваю, але спектр падобных перажыванняў можа быць скіраваны на брата, сястру, дачку, сына. Гэтыя адчуванні пазбаўленыя страці.

*Я ведаю, што ты побач,
Ды клікаць не мае сэнсу.*

Гэта своеасаблівае сяброўства найвышэйшага гатунку аж да тоеснасці думак і пачуццяў. Неканкрэтнае, няпэўнае, тонкае, далікатнае, намёкавае... Платанічнае каханне, якое валодае суб'ектам, вызначаючы кожны яго крок. Ці нават закаханасць, якой не дае разгарнуцца сам лірычны герой. Яго пачуцці не маюць наступстваў у рэальнасці: ён толькі мроіць, шукае, чакае...

У кнізе ёсць вытанчанасць, далікатнасць, аспярожнасць, якая мяжуе з абьякавасцю, але няма страці, нішто не выклікае бурных і адназначных эмоцый.

Зрэшты, часам такое стаўленне да кахання прыводзіць да цікавых высноў:

*Спазненняў у каханні
не бывае,
Калі гэта сапраўднае
каханне.*

*Каханню ў часе
цесна на прычыне
Яго несумяшчальнасці
ні з чым.*

Роўнасць кнігі таксама і плюс яе, і мінус. Пазіцыя лірычнага героя па ўсіх жыццёвых пытаннях несумненна карысная для псіхалагічнага і псіхічнага здароўя ("Мне тут добра, я тут прывык"), але гэта вельмі выразнае "сіта" для чытачоў: хтосьці ўпадабае, закахаецца ў гэтыя вершы і будзе ўглядацца ў кнігу як у твор мастацтва, а хтосьці пойдзе шукаць канкрэтнасці ў іншых аўтараў.

Цікава прасачыць за паўтарамі ў творах таго ці іншага аўтара. Мне здаецца, што менавіта думкі, да якіх творца вяртаецца, і ёсць самыя галоўныя і самыя вызначальныя для яго.

У мяне атрымалася такая спроба зразумець гэтыя вершы, але верагодна, што ў некага атрымаецца іншая.

Амбівалентнасць успрымання своеасаблівага светабачання і светаадчування я задала, але дваістасць прысутнічае ў кнізе і на тэхнічным узроўні. Нельга забываць, што гэта кніга барда, выканаўцы ўласных песень. Для пэўнай часткі чытачоў – гэта несумненна вартасць кнігі, а з другога боку, патэнцыяльная спеўнасць вершаў міжволі апраўдвае простыя рыфмы і збоі рытму.

Сваімі кнігамі (маю на ўвазе найперш "Наспадыяванае" і "48") Алеся Камоцкі дае нам магчымасць убачыць песні. Цяпер іх можна прачытаць не толькі на каляровых укладках да музычных кружэлак. У кнізе для песень ствараецца кантэкст, робіцца бліжэйшым і больш зразумелым лірычны герой, які выяўляецца праз сінтэз трох мастацтваў: музычнага, паэтычнага і візуальнага.

Аксана БЯЗЛЕПКИНА

Пасля 48 прыйшло 49

Пачынаць чытаць кнігу трэба з пераплёту. Менавіта там, унізе, пад прозвішчам аўтара і назвай кнігі "Глыбіня дажджу" стаіць лічба 49 і крыптонім "ка". Камоцкаму Алеся — 49 гадоў. Калі зазірнуць у біяграфію паэта, то тое пацвердзіцца. І гэтая кніга — прадвеснік (жаўранак) 50-годдзя Камоцкага. Тым больш, калі ўлічыць, што ў гэтым годзе ў паэта ўжо выйшаў вершаваны зборнік "48", то трэба меркаваць, што наступны год парадуе чытачоў яшчэ новай кніжкай паэта.

*На гарзіннік даўнавата не глядзеў,
Бо не маю абавязкаў пераг ім,
А заўважыў, што старацця пакрысе,
Дык не век жа заставацца маладым.*

Зборнік падзелены на тры часткі: песні, вершы, пераклады.

Алеся Камоцкі — найперш бард. На яго рахунок каля дзесятка музычных альбомаў. Таму не дзіва, што ён вырашыў свае песні надрукаваць у якасці вершаў. Камоцкі выпускаў цэлыя альбомы не толькі на свае тэксты, але і на вершы Уладзіміра Караткевіча, Рыгора Бардуліна, Ганада Чарказяна. А сам напісаў тэксты песень для альбома Зміцера Вайццюшкевіча "Правіны года".

Паэтычны ўнёсак Камоцкага даволі істотны. Вядома, значна меншы, чым тых жа Шніпа ці Рублеўскай. Але нельга забываць, што Анатолю Сыс стаў класікам маючы пры жыцці толькі тры зборнікі вершаў. Алеся Камоцкі, праўда, да класіка не дацягае.

*Вы ж з'явіліся позна, даруйце,
І не трэба нам ветлівых слоў.
Тут ваш голас не чуюць, а чуюць
Бразгат засавак і ланцужкоў.*

Гучыць як папрок адраджэнцам канца 1980-х — пачатку 1990-х. Народ не пачуў іх па дзвюх прычынах. Па-першае, голас адраджэнцаў-дэмакратаў ("Дэмакраты — часоў дамкраты..." Васіль Зуёнак) вельмі ціхі. Па-другое, народ звык чуць толькі бразгат засавак і ланцужкоў, да якіх прыкаваны тыя, хто ўсё-ткі пачуў.

"І кожны крок — апошні крок" — аўтар, відаць, мае на ўвазе, што жыць сённяшнім днём, не вельмі турбуючыся пра заўтра. Маўляў, кожны дзень як апошні. У гэтым плане трапіла напісаў другі бард, Алеся Наркевіч: "Па жыцці — як па мінным полі..."

Але ў іншым вершы Камоцкі філасофствуе над планаваннем жыцця.

*Жыццё непрыкметна мінае,
Пакуль мы плануем яго,
Хвіліну змяняе другая,
Нябачна складаючы год.*

Аўтар упэўнены, што "Спазненняў у каханні не бывае". Адсюль, напэўна, і дзіцячая наіўнасць, шчырасць у радках "Цябе не бачу — і няма жыцця... / Ігзеш насустрач — мне б куды схавацца".

У адным сваім інтэрв'ю Алеся Камоцкі даводзіў, што: "... правільна ставіць пытанні важней, чым на іх адказваць. Таму што адказанае пытанне — ужо забітае. А калі пытанне існуе, пастаянна жыве, то яно вядзе нас да новых разумоўных і творчых гарызонтаў". А ў адным з вершаў са шкадаваннем адзначае: "Пытанні ёсць, але няма адказаў".

Вершы Камоцкага, як і вершы Леры Сом, выбаваюцца з агульнага шэрага сучаснай паэзіі. Я б ахарактарызаваў такую паэзію — як месчачковую, раённага ўзроўню, ніяк не агульнанацыянальную. Зусім па-іншаму з прозай бардаў. "Крывавы памол" Сокалава-Воюша, п'есы з "Начной чытанкі" Шалкевіча, "Чорны пісталет" Бартосіка.

Пераклады ў зборніку прадстаўлены італьянскімі народнымі, японскімі народнымі, рускімі і савецкімі песнямі. Пераклад паэзіі — важная справа для кожнай літаратуры, а для беларускай — удвая. Толькі вось бракуе добрых перакладчыкаў ды і тэксты для перакладаў абіраюцца не заўсёды вартыя ўвагі. Часта здаецца, "схопяць" першае, што патрапіла на вочы. А перакладаць варта запатрабаваную літаратуру, найперш светных класікаў.

Складаецца ўражанне, што Камоцкі рабіў пераклады выключна для сябе. Бо песні, якія ён абраў, на сёння альбо забытыя, альбо невядомыя. Выключэнне хіба што "О, бэла, чао". Але каму гэта цікава? Пакаленню самога паэта? Наўрад ці. Пакаленне Алеся Камоцкага чытае мала, асабліва па-беларуску. І нават калі б тэксты былі па-руску, кнігу дзеля гэтага набыць не сталі б. Паэзія ўвогуле зрабілася элітарнай. А моладзь, якая, відаць, сёння найлепшы чытач, не ўспрымае пераклады, прынамсі такія. Андрэй Хадановіч са сваімі выхаванцамі нежыступіў на старонках "Нашай Нівы" з перакладамі на беларускую мову песень Барыса Грэбеншчыкова. Тэксты падалі разам з акордамі. Вось што можа заінтрыгаваць. Хай бы ў кнізе Камоцкага былі пераклады тэкстаў Уладзіміра Высоцкага. Цікаваць да кнігі была б куды больша.

Сяргей МАКАРЭВІЧ

«І хочацца быць пачутым...»

Гэткая падрабязнасць у перажываннях лірычнага героя становіцца адначасова і плюсам, і мінусам кнігі (дарэчы, амбівалентнасць якасцяў наогул здалася мне атрыбутам гэтага выдання, але пра гэта буду казаць па наступова). Кніга падабаецца, калі чытач "супадае" з ёй, і чапляе, калі прапануе нешта новае ці чужое. Кніга "48" балансуе на інашай, больш небяспечнай, мяжы.

Дазволю сабе праявіць адступленне. Я цяпер не помню ні прозвішча аўтара, ні назву фантастычнага апавядання, якое мяне ўразіла прастасцю ідэі і патэнцыяльнай магчымасцю для жыццёва-побывавага выкарыстання. Астранаўты прыляцелі на пэўную планету, дзе знайшлі толькі каменныя дамы і каменныя фігуры. У пошуках разумных істот яны скарысталіся машынай часу, але нікога не знайшлі, на працягу стагоддзяў на планеце былі толькі каменныя дамы і фігуры, праўда, размеркаваныя трохі іначай.

Нарэшце, нехта з даследчыкаў здагадаўся, што гэтыя каменныя істоты і ёсць насельнікі планеты, яны рухаюцца з хуткасцю ці не сантыметр за сто гадоў, і таму перасоўванні людзей па планеце застаюцца для гаспадароў незаўважнымі. Як было вырашана пытанне — цяпер неістотна.

Але для таго, каб на твор адрагавалі добра ці дрэнна, яго павінны заўважыць. Павінна быць нешта агульнае, за што чытач зацікавіцца, на чым будзе будаваць сваё стаўленне. І каб "зачапіцца" за Камоцкага, трэба мець у жыццёвым заплечкі радаасці і няшчасці, памылкі і адначасова задаволенасць сваім жыццём. Гэтыя мае досыць агульныя развагі не могуць мець ніякага значнага ўплыву на Алеся Камоцкага як паэта: ягоныя песні і ягоныя вершы неаддзельныя адно ад аднаго, у яго ёсць свая аўдыторыя, якая любіць яго за тое, што ён робіць менавіта тое, што яму падабаецца. І гэтая ўважлівасць да драбязяў (ці не драбязяў?) з'яўляецца адной з вызначальных рыс яго творчасці. Але кожны новы чытач мусіць знайсці ў сабе не толькі жаданне, але і эмацыянальную і "досведваю" магчымасць паглядзець на рэчаіснасць праз іншую оптыку.

А. Камоцкі свядома супраціўляецца любым спробам прааналізаваць яго. Вершы суседнічаюць з фотаздымкамі, якія часам не проста аздабляюць верш, а прапануюць кардынальна іншую яго трактоўку — каму што да спадабы. Таксама ў кнізе "48" няма нумарацыі старонак. Каб адшукаць уладданы верш, чытачу трэба было запомніць фота, якое знаходзіцца побач (напрыклад, грыбы-паганкі альбо жанчыну ў дворніцкай аранжавай камізэльцы), альбо яшчэ раз перагартваць кнігу. Здавалася б, такая драбязь, а як ускладняе пісанне рэцэнзіі.

Гэта кніга, у якой нельга падкрэсліваць радкі ці загібаць старонкі: глянцавая папера і бездакорны друк. Кішэнны фармат. І сорака восем вершаў пра ўсе "правіны года", пра ўсе настроі, пра ўсе пачуцці... І толькі погляд адзін — з вышыні пражытых гадоў.

*Мінулае штогодзёна
гаражэе,
А будучыня ў марах растае.
Нязбытнасць пачынае
быць надзейнай.
І мы ужо імкнемся да яе.*

Вершы, сабраныя з нагоды даты, прымеркаваныя да яе, выглядаюць аспярожнай спробай падсумавання без спробы супраціўлення. Лірычны герой кнігі прымае ўсё: вясну, восень, холад, спакой, каханне і ягоную адсутнасць. Ён практыкуе назіральніцтва як лад жыцця, ён карпатліва каталагізуе свае перажыванні, стараючыся не закранаць тыя, якія яшчэ баяць. А з другога боку, гэта выглядае як філасофская абьякавасць: уменне радавацца любой дробязі (дажджу, небу, гораду), выкліканае нежаданнем ствараць цэласную карціну ўласнага жыцця (а раптам высновы атрымаюцца не тыя?).

*...жыццё непрыкметна
мінала...
... і мы яго не пражылі...*

Таму лірычны герой назірае за жыццём, нібы тлумачыць, што шмат перажыў і прагне спакою. Ці не прагне. У залежнасці ад настрою.

І можа быць, уменне пражываць кожны момант свайго жыцця як паўнаарты твор — гэта форма эскейпізму?

Сны — паралельная рэальнасць, якая нібыта не дублюе рэчаіснасць. Лірычны герой спрабуе ўцячы ад сябе і пачуццяў, якія яму не падпарадкоўваюцца, але і ў снах не патрапляе іх утаймаваць.

*Было і так,
што ты мяне чакала,
Але няўмольны
час бярэ сваё,
Я летнімі
кароткімі начамі
Надзіва добра помню,
што ты ёсць.
І мой былы намер
цябе забыцца
Такі далёкі сёння
ад жыцця!
Прыходзіць ноч —
ты пачынаеш сьніцца,
Не даючы надзеі
на працяг.*

Лірычны герой летуценіць не з прычыны неадольнасці ўласнага характару: паэтызацыя перажыванняў штогодзёна і неабходнасць "марання" (як працэсу) — гэта яго свядомы выбар:

*Ты як хочаш, а я
Мару зводзіць
да мэты
Не хачу, бо тады
Яна страціць
бясконцасць.*

Соф'я
ШАХ

5

Ці помніш ты зямное асяроддзе,
і дзённае святло, і начную цьму?
Ці помніш, мама,
змены у прыродзе —
вясну і лета, восень і зіму?

Блакiт нябёсны ў невыказнай цюце, —
як помню, ты дзівілася яму...
І зелены, і жаўцізны ў лістоце,
галінак голых тонкаму вязьму...

Ці помняцца шчэ птахі,
кветак пахі,
радзімыя, шырокія прасцягі
то ў прадзiве дажджоў,
то ў мгле завей?

Паветра, у якім наспех, міжволі
сноваўся час тваёй вузластай долі, —
жыццё-быццё і мроіва падзей?

6

Жыццё-быццё і мроіва падзей
за шэсць дзесяткаў год наканаваных, —
што з іх табе часцей, а што радзей
успамінаецца між той нiрваны?

Маленства з летуценнасцю надзей?
А ці юнацтва і хлапец каханы?
Ці сталасць, у якой усё круцей
ўздымала доля нораў акаянны?

Ці старасці пачатак, у якім
ты прыняла пакуты назусiм
і свет пакiнула ў іх дзiкiм гнэце?..

О мамачка, матулечка мая,
ну як там зараз душанька твая?!
Што сніцца там табе
ў святой свабодзе?

7

Што сніцца там табе
ў святой свабодзе
ад немачаў-хвароб ды ад пакут?
Ці бачыш ты ў сваім
там бессмяроці,
што робіцца, мая матулечка, тут?

Як хатка наша ссохлася ў самоце,
як спархнела і асела ў грунт,
садок здзічэў у цёмным агародзе, —
ці гэтакім сніцца наш радзімы кут?

Даўно тваю арэшыну спілілі,
даўно твае дзве ліпачкі звалілі, —
хоць і не стала вулачка святлей...

О мамачка, не меншаюць пытанні!
Там, у тваім у праведным адхланні
хто часта ўспамінаецца з людзей?

8

Хто часта ўспамінаецца з людзей?
Твае суседзі — Даша ды Шкаліха?
Лучковы? Ці Раманаў Аляксей?
Ці Амялляніха? А ці Гваздзіха?

Алена з Ганнай —
сёстры, брат Міхей?
Ці бабка Анастася? Ці браціха?
А ці Параска мо? Ці дзед Майсей?
А ці Дзяніс? Ці з Ціханіхай Ціхан?

Ці хто яшчэ з радзімага Ляца?
А ці з Азарыч мо, — з таго канца,
дзе Юрка жыў ды Соня-гаварушка?

Мо з Навасёлак хто ці з Хамічоў?
Мо з Крукавіч, а ці з Беразнякоў?
А я — твая адзіная дачушка?..

9

А я — твая адзіная дачушка?
Мяне ты, мама, сніш, як я цябе?
Я ў снах — маркотніца ці весялушка?
У радасці жыву, а ці ў журбе?

Я ў іх — лянiвiца а ці гарушка?
Мяне ўсё лёс яшчэ балюча б'е,
а ці ў ішчадротах

закружыў-загушкаў?
Якая ў снах я ўсё-такі з сябе?

Ці ведаеш, якую вышыню
у снах сваіх я іншым разам сню?
Ну што рабіць, калі душа —
бы птушка!

Ой, мама, мама, там, не на зямлі,
ці ўспамінаюся табе калі?
А дочка мая — твая унучка?..

10

А дочка мая — твая унучка,
якую агарнула ты цяплом,
так вырасла
нейк непрыкметна хутка,
а засталася ўсё-такі дзіцём.

Яе ці помніш у сваіх ты думках?
Ці ведаеш, якім жыве жыццём?
Куды яе ўсё ж прывядзе навук,
калі так часта ў лёсе гром і шторм?

І што наогул некалі з ёй будзе?
Якую справу-скарбніцу набудзе?
Ну хоць адзін бы ведаць мне адказ!..

Ах, мама, мама, як мы тут шчыруем,
як раскашум тут і як гаруем, —
ці не карціць табе пабачыць нас?

11

Ці не карціць табе пабачыць нас?
Ці новае жыццё так захапіла,
што ты мяне ўжо і дачушку праз,
праз столькі часу мо зусім забыла?

А чалавека ўбачыць хоць бы раз,
з якім звяла нас ззяючая сіла
і жыць з якім калісь адною з фраз
ты ў сне мяне выразна блаславіла...

Ці не праява зрынутага зла:
была, была ты — а куды сышла, —
ў якую вышнюю эпоху-эру?

І што ў Сусвеце дзесьці ёсць яна,
што — не ілюзія, што — не мана, —
ўмацуй, матулечка, маю ты веру.

12

Ўмацуй, матулечка, маю ты веру,
што свет зямны — ён не адзіны свет
і што жыцця прызначаную меру
са сконам не губляе чалавек.

Што нам не казку скрозь і не хiмeру
па ліку ўжо які даводзіць век
пра Боскую, вялікасную сферу,
ў якую з часам кожны трапіць нейк...

О мілая, надзеі сілу дай,
што не абрыў — сыры магільны край
і збудаванне пэўнага памеру...

Што ўсё-такі не назаўсёды з воч
знікае сонца ў часавую ноч,
што ўсё ж святло перамагае цемру...

13

Што ўсё ж святло перамагае цемру,
а светлая душа — зямны закон.
І што яна ні вэрхалу, ні ветру —
так-так! — непадуладная спакон.

Што, верная святому завету,
ні пра які не ведаючы скон,
па светлавому, бачнаму ёй спектру
пераадоўвае свой Рубікон.

Імкнецца ў тую зорную бязмежнасць,
дзе пекнасць, патаемнасць,
міласэрнасць,
дзе вечнасці намераны запас...

Мая нябесная, а гэта значыць,
што і спатканне я магу прадбачыць,
што нам сустрэцца дапаможа час?

14

Што нам сустрэцца дапаможа час,
і я ўсвядомлю ўсім уласным станам,
што гэта ты сама, а не абраз,
і прад табой схілюся пакаянна.

Пасля распавяду, напэўна, сказ,
ды так узрушана, ды так старанна,
што ты заслухаешся мной якраз
і для сябе самое нечакана...

Няўжо так будзе, мама, будзе ўсё ж?
І мне не трэба сумнявацца больш,
няўпэўненаю заставацца годзе?

Што для цябе УСЁ — зусім не ўсё?
Не ў апрамет зусім, не ў забыццё
і дваццаць год прайшло,
і сорок прайдзе?

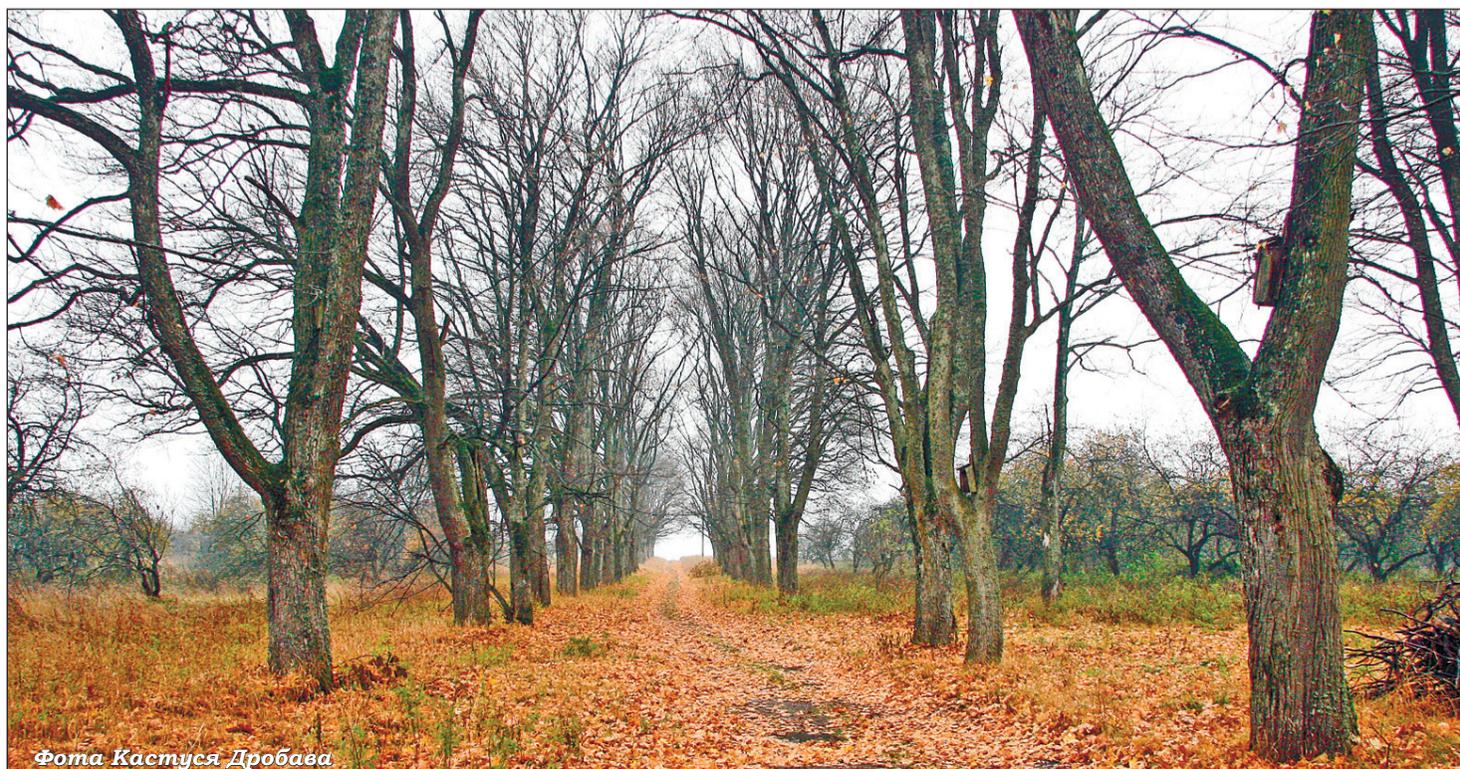
15

І дваццаць год прайшло,
і сорок прайдзе...
А ты, мая матулечка, зараз дзе?
Ў якой прасветлай злагадзе-лагодзе?
Ў якой пазанябеснай яснаце?

Ці помніш ты зямное асяроддзе, —
жыццё-быццё і мроіва падзей?
Што сніцца там табе
ў святой свабодзе?
Хто часта ўспамінаецца з людзей?

А я — твая адзіная дачушка,
а дочка мая — твая унучка, —
ці не карціць табе пабачыць нас?

Ўмацуй, матулечка, маю ты веру,
што ўсё ж святло
перамагае цемру, —
што нам сустрэцца дапаможа час...

Фота Кастуся Дробава

Пытанні

Вянок санетаў

1

І дваццаць год прайшло,
і сорок прайдзе,
час аддаліцца і на пяцьдзесят —
у згодзе, у няскончанай турбоце
на добры, на запамінальны лад.

Разводдзе зноў наступіць
за разводдзем,
за лістападам прыйдзе лістапад,
зноў ляжа снег
па досвітнай мязлоце,
зноў сыпане па мяккай глебе град.

А хвалі спешныя на мклівай рэчцы
і вечны пыл на ацалелай сцезцы
увішны вецер зноў і зноў змяце...

Не супакоюся і не зміруся, —
ускінуся ў адной і той жа скрусе:
а ты, мая матулечка, зараз дзе?

2

А ты, мая матулечка, зараз дзе?
Праз столькі восеняў,
праз столькі вёсен,
што крыкні я ў твой свет —
і прападзе
не толькі голас, нават адгалоссе.

Канечне, і яно не прывядзе, —
ўжо як бы звонка ні гучала ў лёсе,
а на памежнай прывіднай вярсеце
расеецца, развеецца ў знямозе.

А можа, шэптам пастарацца мне?
А можа, ён якраз і дасягне —
не згубіцца на вечным павароце?..

Ўсяго б і ведаць простае адно:
ну як ты там няўхільна і даўно?
Ў якой прасветлай
злагадзе-лагодзе?

3

Ў якой прасветлай
злагадзе-лагодзе?

Ў які мне бок, урэшце, пазіраць,
каб мо на ўсходзе сонца ці заходзе
цябе пра гэта, мама, запытаць?

Ў якой-такой
там шчырасці-шчадроце
твае гады? Ці гэтак жа ляцяць?
Днюеш-начуеш у якой выгодзе?
І што ясі? Што любіш апрацаць?

Сваю сустрэла бабу Соф'ю, мама?
Свайго спаткала бацьку
ты Адама?
Кудзелю маці Мар'я і там прадзе?

А немаўлятка,
што ў вайну памерла...
Ты першынца свайго знайсці сумела
ў якой пазанябеснай яснаце?

4

Ў якой пазанябеснай яснаце
твае праходзяць
зараз будні-святы?
І што ў вас там адметнае расце?
Ці ёсць лясы, палі, сады і хаты?

Што з кветак там
дзівоснае цвіце?
Якія там птушыныя рулады?
Якія прамяні святло кладзе
на вавыя на тых далагляды?

Якая там ты з выгляду сама?
Ці тое ж носіш ты і там імя?
І што змянілася ў тваёй істоце?

Матулечка, у свеце іншым тым,
у вышнім, асабліва патайным,
ці помніш ты зямное асяроддзе?

Далёкая радня

Апавяданне

Татяна ГАРЭЛІКАВА

Яна была ў паніцы. Учора ўвечары патэлефанавала сястра Вера, з вёскі, кажа, хочучь да цябе прыехаць Валодзя з жонкай і сынам — сын збіраецца паступаць ва ўніверсітэт, на падрыхтоўчых курсах будзе пакуль, і яны хочучь разам усе гэты час — дзён дзесяць — пажыць у яе. Далёкая, ці не ў чацвёртым пакаленні, радня — Ніна Лявонаўна нават і не ведала да гэтага часу, што яны ёсць такія. Яна не спала, бадай, усю ноч. Як іх сустрэць-прывесці? Гэта ж не адзін чалавек — сям'я... Чым пакарміць? І колькі карміць — не на адзін жа дзень едуць... Яна і Веры сказала:

— Анюта ж цяпер не працуе. У нас жа з ёю цяпер адна мая пенсія на дзвюх. За кватэру заплаціць — і нічога не застаецца. Чым я іх карміць буду?

— А яны самі будуць карміцца. Ім абы дах над галавой. Яны багатыя, не хвалойся, — супакойвала сястра.

— Усё адно... Гэта ж госці — трэба прывесці...

Ды і не простая яны былі радня — нейкія чыноўнікі з Брэста, спешчаныя, мабыць, дагледжаныя, жывуць заможна, з патрабаваннямі, звыклі, відаць, каб усё было... А тут... Амаль не галечка...

Прачнулася яна рана. Хадзіла па кватэры, не знаючы, за што ўхапіцца, — яны ж сёння ўжо будуць тут. Ім раскоша трэба — у раскошы ж, відаць, жывуць, а ў яе... Усё ў кватэры старое, як і сама, знасілася. Зайшла ў ванну пакой — тут трэба гітку новую, старая сям-там паадвалася... Даўно трэба было пакласці, ды прыгожую каб, як усё цяпер кладуць, але ўсё не было як: то хварэў муж, Трафім, то, калі памёр, і грошай ужо не хапала — Анюта, дачка, так часта не працуе... Нічога, вось пойдзе Анюта зноў на працу, збіраюцца грошы, і тады абавязкова... А пакуль... Вой, усюды непарадак. На кухні і ў двух пакоях шторы даўня, ужо вышлі за гадзі... І посуд... Звычайны. Вунь дзве талеркі вышчарбленыя, але яна ўсё яшчэ ставіць іх на стол... І льяжкі ды відэльцы простыя... А ў іх жа, гасцей маіх, патрабаванні... Яны ж пані.

Ёй было аж боязна. І ў той жа час цешыла: радня прыедзе. Якія яны? Ніколі не бачыліся... Вера сказала, што яны, як апынуцца ў Мінску, з казала патэлефануюць. І Ніна Лявонаўна рана падняла Анюту, пачалі прыбіраць у кватэры, яно хоць і чыста, ды не шкодзіць зноў прапыласосіць...

Апроч усюго, яшчэ адна вялікая бльба была ў Ніны Лявонаўны — Анюта, дачка. Ёй пад сорок, яна не замужам, дакладней, была замужам, але нядоўга, даўно адна, жыць пры маці, і ўжо, здаецца, звязлася з такім жыццём і ёй добра. А цяпер яшчэ нідзе не працуе. Звольнілася... Медсястра, яна часта звалынялася. Маўляў, пакрыўдзілі і таму болей яна там не можа... Ніколі ніда каго ніякай помслівасці — сыходзіла і ўсё. Дужа крывядлівая яе Анюта — ёй хочіць аднаго надобрага слова ці нават незвычайнаго позірку... "Што яна, тая радня, падумае пра Анюту?" — заходзілася ў Ніны Лявонаўны сэрца.

Яна мітусілася па кватэры, вызваліла гасіям Анюцін пакой, пераносіла ў свой яе рэчы. Пасцель чыстую кала — добра хоць, што хапае бялізны, старыя яшчэ запасы.

Потым выправіла Анюту ў гаспадарчы магазін — тая прынесла новыя талеркі. А каструлі старыя... Але ніякі. Абы чыстыя. Як ужо ёсць. Хай выбачаюць...

І на сэрцы даўна: неак і слабка, і болесна, ды ўсё ж пераважала радаснае — радня едзе!

Яны прыехалі пад авед. Стырша патэлефанавалі Валодзя з вакзала — званок быў такі рэзкі, што Ніна Лявонаўна зразу мела: гэта яны. Узіяла слухаўку, усхвалявана-сцішаная.

— Ці гатовы вы прыняць нас, Ніна Лявонаўна?

Голас малады і звонкі. Казынула яе неак гэтае "ці гатовы?" — быццам па загадзе яна павінна... Але... Хай. Што яна скажа? Канечне, прыязджайце...

Праз паўгадзіны Валодзя тэлефанавалі па мабільны ўжо калія пад'езда — дзверы ж металічныя, на замку, адамафон не паставілі:

— Адчыніце нам, Ніна Лявонаўна. Заходзячы ў ліфт, яна сабрала ў сабе ўсю сваю шчыльна і шчырасць — зараз яна з імі сустрэнецца, пазнаёміцца. Радня прыехалі! Хоць і далёкая, але ж радня... Па башку...

Выйшла з ліфта, усхваляваная, адчыніла дзверы ў пад'езд — маладая і прыгожая стаяла, ён і яна, удваіх, з вялікімі сумкамі. Заўсміхалася, сэрца радасна забілася, руку па чарзе падала — яму і ёй:

— Добры дзень, мае харошыя! Валодзя — у светлым, пад блакітнае, быццам толькі што з крэмы, гарнітуры, Лена — у прыгожым ружовым касцюме. Ніне Лявонаўне зрабілася сорамна перад імі за свой ужо зношаны вышвілы халацік... Але і яны былі быццам нейкія разгубленыя. У ліфце стаялі твар у твар, усміхаліся ўсе, але словы чамусь казаліся неак неўпапад, і імі, і ёю. "Яны, мусіць, не чакалі, што я такая старая", — скруціла падумала Ніна Лявонаўна.

Зайшлі ў кватэру, яны тут жа разудліся, і Ніна Лявонаўна павяла іх у адведзены ім

пакой.

— Ці добра, ці не вельмі — але як ёсць, мае харошыя, — сказала, адчыняючы ім дзверы.

— Ух ты! — неак ненатуральна сказаў Валодзя, яшчэ і не агледзеўшыся добра, і Ніна Лявонаўна сумелася: "Што ў гэтым пакоі такога? Чаму "ух ты"? Канапа, ложак, стол, два крэслы, кніжная паліца — і нічога такога, каб здзіўляцца ды захапляцца..."

Хацела пакінуць іх, пайсці, даць ім агледзецца, пераагрануцца, але зноў Валодзя сказаў:

— Ну, пасядзіце з намі трохі, Ніна Лявонаўна.

І яна паслухмяна села з імі на канапу. Сядзелі, і чамусьці ўсім было неак ніёмка. Валодзя стараўся нешта гаварыць. І першае было, што вась ён у самім Брэсце жыць, начальнік, а мама ў вёсцы, дык ён звоніць, калі трэба, дырэктару саўгаса, каб ці саломы ёй прывезі, ці мукі якой выпісаў, парсюка карміць, або ў сельваец патэлефануе — дровы каб у маці на зіму былі... "Прывозіць!" — казаву з задавальненнем, наіскаючы на гэтае апошняе слова.

"Яны быццам нейкія разгубленыя — чаму? Я ж ім радня, да сваіх прыехалі... Я ж прыму, я ж спрыяць буду", — пранеслася ў галаве ў Ніны Лявонаўны.

Яна ўспомніла Валодзеву маму, цётку Галю, якую бачыла апошні раз дзесяць гадоў таму — на пахаванні свайго бацькі. Як бацька памёр, талі і цётка Галія, братава стрыечная сястра, прыехала з суседняй вёска... І ўжо дзесяць гадоў не бачыла яе Ніна Лявонаўна і не чула пра яе нічога.

— Як цётка Галія маешца? — шчыра паіскавалася. — Я яе так даўно не бачыла.

— Ну, нічога. Жыве. Я іншы раз прыязджаю, — неак задаволена сказаў Валодзя. — Памагаю.

"Ёй добра, што ў яе такі", — хацелася, мабыць, яму дадаць, бо ён думаў цяпер не пра маму, а пра сябе, і гэта адзначыла Ніна Лявонаўна.

— Гэта ёй недзе пад восемдзесят?

— Семдзесят васьм, — казаву Валодзя, думаючы не пра матчыны гады, але пра нешта іншае.

Нешта іншае ўвесь час яго турбавала, і Ніна Лявонаўна сумелася: ці я не так што раблю? Я ж, здаецца, так шчыра з імі...

— З дачкой, Анютай, удзвюх жывём. Муж памёр. Анюта пакуль нідзе не працуе, — даверліва казала ім, уводзіла іх у свой свет.

І ўсё ж гаворка неак не ладзілася. Ніна Лявонаўна паднялася з канапы.

— Ну, вы тут уладкоўвайцеся...

— Можна, яшчэ пасядзіце з намі? — казаву Валодзя.

— Пасядзіць яшчэ. Будзе час, — адказала яна, невядома чаму адчуваючы ўжо нейкую някватнасць.

Пайшла на кухню, паставіла на пліту чайнік, спаласнула халоднай вадою тры кубкі са сподкамі, што ўзяла з серванта, дастала з шафкі бяляншчыку з распушчальнай кавай. Вось цукарніка. І бутэрброды на стол — каўбаска "доктарская" на батон. Хай перакусяць з дарогі. Большага не мае, хай выбачаюць...

Госці, і праўда, хутка, хвілін праз дзесяць выйшлі з пакоя, пачалі ў вітальні абувацца.

— Куды ж вы? — здзівілася Ніна Лявонаўна. — Толькі прыехалі...

— Паедзем да Сёмы — сустрэць яго з заняткаў. Ён паехаў на заняткі, а мы — соды.

— Дык хадзіце хоць кавы... Хоць кавы! Як жа так... З дарогі.

Увесь час прысутнічала быццам нейкая недагаворанасць, і гэта збівала з панталыку Ніну Лявонаўну. Ёй хацелася, каб усё проста было і шчыра, радня ж, а ў іх сваё ўсё нешта ў галовах...

Яны пайшлі, пакінуўшы на сталі бутэрброды, толькі Лена крутнула кран ды спаласнула за сабой кубкі.

Ніна Лявонаўна пайшла ў пакой да Анюты, якая, калі прыехалі госці, і носі агуль не выпяркнула.

— Ну, дачка, прыехала наша радня. Маладая! Відаць, за цябе маладзей. Ну, можа, Валодзя і пад сорок таксама, а Лена яўна маладзей. Прыгожыя!

Анюта з рукамі ў кішэнях халата выйшла з пакоя, зайшла на кухню, паставяла, паглядзела на стол з бутэрбродамі ды вярнула ў свой пакой. "Яна ўжо не як дома. Ужо не падабаецца штось", — падумала Ніна Лявонаўна.

— Ты гавары з імі, дачка. Яны ж нам не чужыя. Гэта ж радня, — сказала яна, быццам загалваючы, Анюце.

— Добра, — пагадзілася Анюта, і маці разумела, што яна шчыра гэта кажа, але ж і ведала яна сваю Анюту. Як нахлыне на яе безабораннасць — тады яна і два словы не вымавіць без напруці.

Ах, Анюта, Анюта... Дачка так цяжка ўспрымала гэтую сваю неўладкаванасць у жыцці, адчувала нейкую сваю непайнавартасць. Найбольш ад таго, што не мае свае сям'я, а жыве пры маці, і ад гэтага страшэнна пакутвала. Была дваццаць гадоў таму сям'я, выйшла была замуж за такога ж маладзенькага мілішчынера, ды... Праз два месяцы развясціся. І дзіця не нарадзіўся. З таго часу яна так ні з кім і не сышлася. І ўсё таму, што ёй, Анюце, трэба дужа галіць: душа ў яе аголеная, яе раніць кожнае няўдалае слова, кожны хоць трохі незвычайны позірк... А яны ж, Валодзя з Ленай, вунь якія... І Ніна Лявонаўна захвалывалася.

Прыехалі госці, ужо ўтраіх, няхутка. Сваімі ключамі — Ніна Лявонаўна адразу ж, як прыехалі, дала ім ключы — адчынілі дзверы, зайшлі, яшчэ раз павіталіся, і Сёма з імі. Сёма — светлагаловы, у сінім джынсамым касцюме, ці не шліп пад жаке, бо як для хлопца, дык Сёма і таўставаты, аздак унй які, але хай, абы здаровенькі быў. Яны пайшлі, разудзішыся, у свой пакой, і доўга адтуль не чуваць нічога было, і не выходзілі ніхто.

Нарэшце, яны выйшлі з пакоя. Пераагрануцца. Валодзя ў аранжавай з дробным чорным малюнкам майцы і такіх жа шортах — камплект, прыгожа і зручна. Лена ў блакітных штоніках да паўліткі і такога ж колеру сарочцы на вышпук — таксама камплект. І Ніна Лявонаўна зноў падумала пра свой зношаны халацік на плячых. Уздыгнула.

— Леначка, вось тут, глядзіце, посуд, вось каструлі, усё, што трэба, бярыце, не саромцеся, пліта, гаўціце, — сказала, калі Лена выйшла з пакункамі на кухню. — Што трэба, тое і бярыце. Як дома будзьце, — і сама пайшла з кухні да Анюты.

І сядзелі з Анютай удзвюх у пакоі — нейкія нязвычайныя самі сабе, гаварылі між сабой коротка і чамусь напайголасу.

Праз нейкі час да іх пастукаліся. Зайшоў Валодзя.

— Запрашаю на кухню. Пасядзім разам, — казаву, усміхаючыся. Ён быў дагледжаны, трохі паўнаваты на свае сорок гадоў, але і жывы, ведама, малады. Пыхаў здароўем.

Хутка яны ўсе — іх трое ды Ніна Лявонаўна з Анютай — сядзелі на кухні за сталом. Аж кухня цеснаватай зрабілася. А стол быў устаўлены... Усяго на сталі. Нават ікру чырвоную яны купілі... І навошта? Бутэлька чырвонага вінаграднага віна. Налілі ўсім па кішкі. І Ніна Лявонаўна, казавушы шчыра ім, ад душы, каб былі тут, як дома, ды каб, галоўнае, у Сёмы ўсё ўдалося, з імі выпіла. Выпіла моўчкі і Анюта.

Анюта ўвесь час маўчала, проста сядзела разам з усімі, разам з усімі патроху ела і піла, аж Ніна Лявонаўна і забылася пра яе. Усё гаварыла з Валодзем. Лена з Сёмам таксама найбольш маўчалі.

— Ці помніце вы, Валодзя, майго бацьку? Вы ў нашай вёсцы калі-небудзь былі?

— Не, не быў. А можа, і быў? Не помню, — казаву Валодзя. Устрапянуўся. — Я пасля школы паступіў адразу ў сельскагаспадарчую, закончыў і памалу паіху... Цяпер пасадую маю. З абласной наменклатуры.

Ён гаварыў толькі пра сябе. Звёў усю гаворку на сябе. І Лена ўвесь час, пакуль муж расказваў пра сябе, замілавана пазірала на яго.

Ніна Лявонаўна слухала ўважліва, радавалася Валодзевым успамінам, але ж ёй так хацелася пагаварыць пра радню, пра сваіх бацькоў, матуль, пра свой

род... Не атрымілівалася. Валодзя ўвесь час збіваўся на сябе — што ён так уладкаваны ў жыцці, што яшчэ "мае перспектывы", як ён кажа.

Ніна Лявонаўна выпіла дзве чаркі гэтага чырвонага віна, заружавелася, пажавела, і ёй хацелася сказаць Валодзе: я не за пасадую цябе люблю, а за тое, што ты мая радня. Кроў родная... У ім, і праўда, было нешта няўлоўнае ад ейнага башкі — яна не магла перадаць гэтае няўлоўнае словамі, але яно было... Ці то ў паводзінах што, ці ў гаворцы, ці нават у рухах... Адакладнай будзе — у крыві гэта, у крыві... Роднае штось ускальхнула ўсю Ніну Лявонаўну... Ці мо гэта ад віна?

Потым яны зноў сядзелі з Анютай у сваім пакоі, а Лена гаспадарыла на кухні. Ніна Лявонаўна нават прылегла на канапу.

Зноў пастукаў у дзверы Валодзя. Зайшоў.

— Ніна Лявонаўна, вось вам грошы, вазьміце, — казаву, працягваючы сінія купюры. — У нас хапае, і мы ў вас будзем жыць...

— Што вы, Валодзя! — устрапянула ся ўжэ, аж баранячыся рукамі, ускальхнула з канапы Ніна Лявонаўна. — Вы што — чужыя мне? Якія грошы? Барані Бог! Вы што — чужыя?

— Вазьміце, Ніна Лявонаўна, — не здаваўся Валодзя, паклаў грошы на канапу.

Ніна Лявонаўна схапіла іх — засунула яму ў нагрудную кішэню майкі, шчыра гневаючыся, усё паўтарала:

— Што вы надумаліся, Валодзя, мы ж не чужыя, я ж не здаю вам кватэру...

Талі Валодзя казаву:

— У нас, між намі кажучы, апроч заробку, ёсць яшчэ магчымасць мець... Між намі кажучы, — ціха паўтарыў, быццам асцерагаючыся чогось, нават коса павёў вачыма — ці зачынены дзверы. — У мяне такі аддзел, што... Іншы раз... Так што вазьміце!

— Не, Валодзя! Не і не! — швэрд прырочыла Ніна Лявонаўна, і ён аступіў ёй. Пайшоў з грашма ў кішэні, незадаволены. У ім праікнулася нейкая непрыемная швэрдасць, што аж неак уразіла Ніну Лявонаўну, быццам ашвэразіла яе...

Госці надзіва хутка асвойталіся ў Ніны Лявонаўны. Ужо на наступны дзень яны і сапраўды пачалі адчуваць сябе як дома, хадзілі імкліва па кватэры, гаварылі нешта паміж сабой ды перасміхваліся, здаецца, і не звачаючы на гаспадыню. Ці сядзелі ў сваім пакоі за зачыненымі дзвярыма. Ужо і заўважыла Ніна Лявонаўна: госці яе неак усё самі з сабой ды самі з сабой. Быццам яе з Анютай і няма тут... Перасмыкнула вуснамі. Што заставаўся рабіць ёй? І яна найбольш сядзела з дачкой у сваім пакоі. Праўда, дзверы былі расчыненыя. Анюта хадзіла па пакоі сціята, нейкая няўцешная, з нейкім дужа кідкім вывахам у душы. Паслухмяна рабіла ўсё, што казала маці, і за гэтай ціхай паслухмянасцю ўтадалася такая безабораннасць...

Назаўтра Ніна Лявонаўна выбрала ся на недалёкі рынак, быў якраз у разгары клубнічны сезон, так шмат у той дзень на рынку было ягад, і яна купіла вядзерца — трохі цяпер паласаватца ды і на зіму нарыхтоўкі зрабіць. Перабрала, памыла, накладала, хоць і драбнаваты, талерку і ўвечары далікатна пастукалася ў дзверы да гасцей. Аж уздрыгнулі, і Лена на крэсле, і Валодзя на канапе, калі яна, пачуўшы дазвол, зайшла. І брала Лена тую талерку з ягадзіма моўчкі, з нейкім крывым напаятым тварам, у такім нейкім недаўменні, аж гаспадыні няёмка зрабілася: я як чалавек, а вы чаго так? Болей яна да іх у дзверы не стукалася — ну, як ты будзеш пасля такога заходзіць?

І ўжо зрабілася чамусь як правіла: раніцай, пакуль госці мыліся ды снадзілі, сядзела Ніна Лявонаўна з Анютай у пакоі, Анюта пачала нават зачыняць дзверы, потым, увечары, калі яны вярталіся з горада, — таксама ў пакой.

А з гаспаі... Ніна Лявонаўна разумела, што так нельга — сядзець за зачыненымі дзвярыма, разам трэба хоць трохі быць, гаварыць нешта, хай самае звычайнае, — людзі ж мы, ды яшчэ і яе, але гэтая іхняя адчужданасць... Усё ж яна выходзіла са свайго пакоя, і калі сутыкалася найбольш чамусь з Ленай, ці ў вітальні, ці на кухні, — Лена тады неак мігам наструньвалася ўся, але нічога не казала, моўчкі рэзміналася з Нінай Лявонаўнай, і той рабілася слабка-слабка... "Што гэта — розніца ва ўзросце? У іх толькі? Чаму яны такія адчужданыя? У іх цяпер няма са мною гаварыць... Хто я такая? Старая. Усё жыццё дзіцячым урачом прапрабіла — што я бачыла, апроч хворых дзяцей? Канечне, не хвалілася, класны доктар была, вопытная, бачыла дзіця адразу і ўсяго разумела — тут жа да-

кладны дьягназ, і прагноз, і лячэнне..."

Адчуванасць гэтай так засмучала Ніну Лявонаўну, што яна быццам змізарнела, нейкая збораная і няўпэўненая зрабілася. Раніцай яны штодня, не кажучы пра іх, некуды сыходзілі, і калі іх доўга не было, яна ўжо наструньвалася, не разумеючы, чаму іх так доўга няма, — можа, ім так кепска ў яе, што не хочучь і вяртацца? І гэтыя думкі надавалі горчы, а з ёю і нейкай слабасці... Нарэшце, яны, усё трое, заходзілі ў кватэру, не размаўляючы, разуваліся ў дзвярах, шнурвалі моўчкі ў свой пакой, шчыльна зачынялі за сабой дзверы. Доўга не выходзілі з пакоя. "Ім жа трэба падсілкавацца, даўно з дому — чаму яны не ідуць на кухню? Кепска ім тут? А, хай як хочучь", — нарэшце казала сабе і, каб не думаць пра іх, уключала тэлевізар, глядзела, нічога амаль не цямячы, што там, на экране, адбываецца — была нейкая смута ў вачах...

Нарэшце, чула іхнія галасы, пайшлі яны на кухню, потым галасы глушэлі — гэта яны зачынялі за сабой дзверы. А яна сядзела адна. Анюта ўзяла за правіла па вечарах сыходзіць да сяброўкі... "Што тут дзіўнага, што Анюта з'язджае з дому? У гэтай маіх усё зладжана, усё адбылося — і сын такі вялікі, школу во закончыў, і пасадзі маюць, а Анюта мая — пастаўце: ні мужа, ні дзіцяці, і нават во прашы не мае... З вывіхам у душы. Не дзіва, што ім і няма пра што з намі гаварыць... І ўсё ж, і ўсё ж... Радня ж яны. Селі б во разам усё тут, на канапе, пагаварылі б, пажартавалі, згадалі б сваіх, цёпла і шчыра, парадваліся б — проста так, не за поспехі, не за грошы, хоць і гэта, канечне, добра, а за тое, што яны з аднаго роду... Хай бы было: вы — такая, а мы — такая, але ж мы родныя. А дзе радня — там і цяпло, там і шчырасць. Дык не... І знаку ніякага... Яны як спружынкні напаятыя — ім яшчэ столькі дасягаць трэба... Быццам у гончы нейкай... Начальнікі. Усё нешта замочваюць, недагаворваюць... А мы з Анютай бльпаемся тут..."

За дзень да ад'езду Валодзя пастукаў у дзверы:

— Ніна Лявонаўна, ці можна вас на хвілінку?

— Чаму ж не? Канечне, можна, — ускальхнула Ніна Лявонаўна з канапы — Анюты, як заўсёды, не было дома. Пайшла Ніна Лявонаўна ўслед за Валодзем на кухню. Там была Лена.

— Вось, — падала ёй Лена растакаваны чайны сервіз. — Гэта нам наш падарунак.

— А Божка ж мой, навошта гэта вы? Вунь у "сценцы" сервіз стайць — навошта вы траціліся?

— Гэта вам наш падарунак, — казаву і Валодзя, нешта сам сабе перажываючы, хаваючы штось, мусіць, перагаворанае з жонкай.

"Ну, што — не браць? Як ты не возьмеш — купілі ж ужо... Пакрыўдзіцца". І яна падзякавала, узіяла. І ўсё — гаворка на гэтым закончылася. Яны маўчалі. Быццам чакалі, калі яна пойдзе.

І яна пайшла ў свой пакой. Паставіла сервіз на крэсла. І здалося ёй, быццам чарку добрага віна выпіла — заружавелася, сэрца пачало калаціцца. "У іх ёсць грошы, і яны алкупіліся ад мяне. Далі во гэты сервіз — і супакоіліся. Уладзілі ўсё". Паківала сама сабе галавой. "Быццам мяне так лёгка куціць... Не, я жыццё пра-жыла, мяне не куціць... Быццам і родная з Валодзем кроў — але ці адчувае ён гэта? Далёкая радня — і кроў зношаваная... Каб хто быў у пакоі цяпер побач — хоць слова каму сказаць, прыхнуцца да каго душой..."

Яна дачакалася, пакуль позна ўвечары прыехала ад сяброўкі Анюта, пасядзела з ёю, парамалювала. І лягла. Усю ноч не спала. Варчалася і ўздыхала. Што гэта за іржа, нябачная, няўлоўная, якая так раз'ядноўвала іх? Карабачіла іхнія душы... "І чужыя, быць, родняцца, а мы ж, як-ніяк, свае..." Перадумала ўсё на свеце. "У іх свая праўда, а ў мяне свае..."

Ад'язджалі яны назаўтра раніцай. Ніна Лявонаўна стаяла з імі ў вітальні, адна, без Анюты, тая якраз пайшла ў гаспадарню. І была яна з імі нечакана спакойная, сцішаная-ўтэўненая, аж нейкай суровай.

Моцная яшчэ, напоўненая шмат якімі пачуццямі і думкамі, і ад практычных гадоў, і ад цяперашняга быцця. І ёй было ўжо не сорамна за сваю Анюту — ну і што? І гэта жыццё... Кожнаму сваё...

Арт-пацеркі

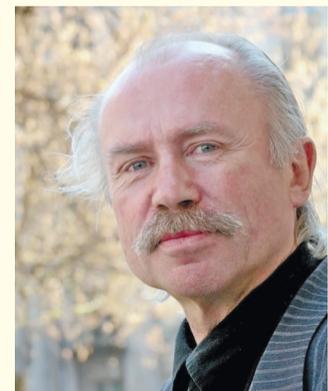
Мікалая Скорыкава называюць самым маладым народным артыстам Беларусі. Яно і праўда: на сённяшні дзень большасці ганараваных гэтым званнем ужо далёка за 50, а М. Скорыкаў справіў свой "залаты" юбілей зусім нядаўна. Ка-

легі, сябры, афіцыйныя асобы віншавалі яго на працоўным месцы — у рэпетыторы Нацыянальнага канцэртнага аркестра Беларусі. Юбіляр атрымаў віншаванне і ад Прэзідэнта Беларусі, дзе, у прыватнасці, адзначаецца: "Вы — адзін з самых яркіх і самабытных артыстаў сучаснай айчыннай эстрады, дзякуючы цудоўнаму голасу, разнастайнаму рэпертуару і высокаму выканальніцкаму майстэрству заваёўваеце сэрцы людзей розных пакаленняў". Заслужаны калектыў, якім кіруе маэстра М. Фінберг, жыве ў напружаным гастрольным рытме, так што кожнае выступленне выдучага майстра сцэны, саліста М. Скорыкава ў юбілейны дзень сезона можна лічыць бенефісам. Патрыятычныя беларускія творы, грамадзянская лірыка савецкіх часоў, сусветныя рэтра-шлягеры ў інтэрпрэтацыі папулярнага саліста маюць шматлікіх прыхільнікаў, якія шчыра чакаюць яго новых песенных прэм'ер.

З 1 па 9 снежня ў Мінску пройдзе II Міжнародны конкурс выканаўцаў на струнных смыкавых інструментах, які носіць імя званнага беларускага скрыпача і кампазітара Міхала Ельскага. Урачыстае адкрыццё гэтага сур'эзнага музычнага спаборніцтва адбудзецца заўтра ў Вялікай зале Беларускай дзяржаўнай філармоніі. У канцэртнай праграме ўдзельнічаюць Сімфанічны аркестр Нацыянальнага акадэмічнага тэатра оперы Беларусі пад кіраўніцтвам Віктара Пласкіны і маскоўскія салісты — народная артыстка Расіі Ірына Бачкова (скрыпка) ды лаўрэат міжнародных конкурсаў Кірыл Родзін (віяланчэль). Прагучаць хрэстаматычныя творы Пятра Чайкоўскага: "Серэнада для струннага аркестра", "Вальс-скерца" і "Вар'яцкі на тэму ракако".

Яго зямны шлях завяршыўся летам, у разгар сезона вакацый. Таму не ўсе яшчэ ведаюць, а дзеваўшыся, не вераць, што Уладзіміра Будніка ўжо няма

сярод жывых. Неўміручым застаецца голас душы гэтага таленавітага меладыста, стваральніка многіх адметных і тонкіх, па-беларуску шчырых самабытных песень. Многія з іх прагучаць у праграме "Уладзімір Буднік. Памяці кампазітара", якую падрыхтаваў Нацыянальны канцэртны аркестр Беларусі пад кіраўніцтвам Міхала Фінберга. У канцэрте, які адбудзецца 3 снежня ў Вялікай зале Беларускай дзяржаўнай філармоніі, удзельнічаюць усе салісты заслужанага калектыву.

С. ВЕТКА
Фота Віктара Кавалёва

Аляксандру Анісімаву, мастацкаму кіраўніку і галоўнаму дырыжору Акадэмічнага сімфанічнага аркестра Беларусі, споўнілася 60. Шматлікія прыхільнікі творчасці маэстра паспелі ўжо заўважыць, як гожа і шчодра адзначае ён свой юбілей. Адмысловай праграмай (творы Яўгена Глебава, Людвіга ван Бетховена, Сяргея Пракоф'ева) аркестр пад кіраўніцтвам А. Анісімава адкрыў сямідзесяты сезон Беларускай дзяржаўнай філармоніі, яскрава правёў аўтарскі вечар кампазітара Дзмітрыя Смольскага і ў працяг нядзельнага дзённага цыкла "Уваскрэсенне класікі" наладзіў юбілейны канцэрт дырыжора з удзелам яго сына — піяніста Сашы Анісімава (гучала музыка Рыхарда Вагнера, Пятра Чайкоўскага, Сяргея Рахманінава).

Ужо ёсць далейшы расклад абодвух канцэртных цыклаў:

Музыка ўзнялася туды, адкуль сышла, — у нябёсы. Так належыць "жыхарцы нетутэйшых мясцін"... Але перад тым яна, апанаваўшы абранае наваколле, узяла ў палон нашу здольнасць зачароўвацца і, не даўшы нам палёгка вызвалення, пакінула тужлівы зык бясконцай падоўжанасці — як незабыўны знак сваёй высокасці. Абрала яна для часовага зямнога прытулку нас з вамі, наш мітуслівы, занепакоены горад. Адгукнулася на наша прагне жадаць красы, характава, усчуўшы недахоп узніслася...

Строгая чарада крэслаў і пультаў. Прыхінутыя да сцяны маленькія галовы грувасткіх кантрабасаў. Выгінастыя бакі літаўраў. Перакуленая валторна. Нотныя партыі. Партытура на дырыжорскім узвышэнні: Джузепе Вердзі, опера "Аіда". Створаная 57-гадовым кампазітарам, на вяршыні яго славы і творчай магутнасці, за няпоўныя пяць месяцаў, "Аіда" і сёння гучыць ці не на кожнай музычна-тэатральнай сцэне свету. "Падае ў маім жыцці — гэта мае творы", — усё за Бальзакам мог бы сказаць Вердзі. "Творы генія — падзеі нашага жыцця", — у працяг гаворым мы. Гукі, народжаныя падчас філарманічных рэпетыцый Акадэмічным сімфанічным аркестрам Беларусі, зводным духавым аркестрам, Акадэмічнай харавой капэлай імя Рыгора Шырмы пад кіраўніцтвам Людмілы Яфімавай, няспешна пакідалі межы будыніны і запаўнялі бліжэйшыя вулікі, бульвары, скверы. Яны плылі далей на горад, пакрысе набывалі новыя формы, фарбы, нюансы, збіраліся, гусцелі, кандэнсаваліся ў закончанае цэлае, і, нарэшце, ператварыліся ў акрэсленае жывое...

Ідэя сабраць гэты неверагодны гукавы карабель належала галоўнаму дырыжору аркестра Аляксандру Анісімаву. Бессмяротная опера вялікага італьянца паўстала гэтым разам у канцэртным выкананні — чыстай музыкай чыстай формы, не абгрувашчана прывабнымі і ўлюбёнымі для самога кампазітара тэатральнымі эфектамі. "Аіда" — чыстае стварэнне, аздобленае жамчужным сапрановым bel canto і завершанае нябесным сольным гучаннем prima violino, упарадкаванае магнетычнай парабалай дырыжорскага жэсту, пасля непрацяглага рэпетыцыйнага накаплення мякка пераплыла на сцэну канцэртнай залы

і прыгаданага нядзельнага, і не менш папулярнага "Маэстра Анісімаў запрашае": чакаюцца музычныя прэм'еры, яркія салісты з розных краін. А ўчора, 29 лістапада, пад кіраўніцтвам Аляксандра Анісімава прайшоў урачысты канцэрт, прысвечаны 70-годдзю Беларускай дзяржаўнай філармоніі. У выкананні нашых выдучых акадэмічных калектываў — сімфанічнага аркестра Беларусі ды харавой капэлы імя Рыгора Шырмы, прагучалі прэм'ера харэаграфічнай сімфоніі Андрэя Мдзівані "Шчыгрынавая скура" і неўміручая 9-я сімфонія Людвіга ван Бетховена.

Увазе чытачоў "ЛіМа" — згадкі нашага няштатнага карэспандэнта пра падзею музычнага жыцця Мінска, якая адбылася ў разгар лета дзякуючы А. Анісімаву і сталася сур'эзным творчым набыткам дырыжора.

Нябесная «Аіда»

"Мінск". Каб яшчэ раз нагадаць, што опера заўсёды была і застаецца элітарным музычным жанрам, а свет класічнай музыкі — невычарпальны і шматаблічны.

Канцэртнае выкананне оперы — даволі папулярнае ў музычным свеце выкарыстанне жанру. Менавіта канцэртнае выкананне дазваляе ўнікаць сцэнічных штампаў, дапамагае перагледзець трактоўкі музычнага тэксту і засяродзіць увагу на музычна-вакальным баку оперы. Далікатны пастановачны падыход пры выканальніцкай дамінанце можа ярка выявіць асаблівасці музычнага шэдэўра. Тое, што А. Анісімаў звярнуўся да оперы "Аіда", радасна здзіўляе. Здольнасць маэстра дамаўляцца з зоркамі еўрапейскай опернай сцэны і запрашаць іх для сумесных праектаў выклікае глыбокую павагу і непрыквашана ўдзячнасць. Клопат пра слухача і пра пашырэнне музычных далейшых краін, дбанне пра ўзровень культурнага асяроддзя дый проста шчодрае жменя інтэлектуальнай асады на суперак агульнай збышчанасці, разняволенай безгустоўнасці і друтаснасці, — ці ж гэта не аблічча сапраўднай высакароднасці і праява шчырага слугавання свайму прызначэнню?

Выбар "Аіды" — адкрытае прызнанне А. Анісімава ў любові да свайго аркестра. Дырыжора вабіць тая музыка, дзе сімфанічны аркестр выступае галоўным персанажам. "Аіда" — з такіх тво-

раў, опера, дзе Вердзі ўпершыню надаў аркестру ледзь не першасную ролю — пры сваім бясконцым даўнім замілаванні да хору і галасоў прымадоннаў. Гучанне Акадэмічнага сімфанічнага аркестра краіны ў той вечар задаволяла самы тонкі слых, самага патрабавальнага слухача і дасведчанага прафесіянала.

Вядома, што спачатку Вердзі хацеў назваць сваю оперу ў гонар самага неадназначнага, супярэчлівага персанажа: "Амнерыс", і толькі пры завяршэнні твора памяняў назву. У Мінску партыю Амнерыс выконвала італьянская спявачка Стэфанія Скаласцічы, для якой канцэртнае выкананне оперы — яшчэ адзін спосаб вызваліць свае прыродныя якасці і фантазію. Стэфанія Скаласцічы, якая ў гэтай ролі выступае на сцэнах Канады, Германіі, Іспаніі, пакінула нам на ўспамін след палымянай жарсці і пякучага паўднёвага тэмпераменту. Эміл Івана (Радамес) на мінскую сцэну таксама выйшаў упершыню. Свой вопыт выступленняў на выдучых сцэнах свету — Венскай дзяржаўнай оперы, міланскага "Ла Скала", лонданскага "Ковент-Гардэна" красамоўна пацвердзіў яркай эмацыйнай трактоўкай партыі, нібы падпарадкоўваючыся колішнім патрабаванням самога Вердзі: "Для выканання маёй музыкі неабходны перш за ўсё агонь, душа, нерв, энтузіязм..."

Іван Панамарэнка (Аманасра), саліст Кіеўскай нацыянальнай оперы, народны артыст Украіны, пра якога кажуць: "Калі ёсць Панамарэнка — можна ставіць Вердзі". Сапраўды, оперы Вердзі — своеасаблівая рэпертуарная дамінанта аднаго з лепшых барытонаў свету. Дзівосная арганічнасць разумення, адчування музычнай прыроды кампазітара, дакладнае супадзенне шырынні дыяпазону голасу, вакальнай культуры спевака з крытэрыямі аўтара "Аіды", які заўважыў: "Я люблю, каб партыі выконваліся так, як гэтага хачу я; аднак я не магу даць спеваку ні голасу, ні душы, ні таго няўлоўнага, што можна было б назваць божай іскрай і што звычайна называюць няўтомным гарэннем".

Вердзіўскія персанажы вымагаюць наяўнасці не толькі незвычайных вакальных дадзеных і выдатнага валодання голасам, яркага актёрскага тэмпераменту, але і ансамблевага майстэрства. І без удзелу беларускіх майстроў опернай сцэны — Алега Мельнікава (Рамфіс), Алега Гардынца (Фараон), абаяльная і трапяткой Настасці Масквіной (Жрыца) — карціна музычнага задавальнення была б няпоўнай. Заходнееўрапейскія оперны тэатр даўно практыкуе смелыя сцэнічныя трактоўкі опернай класікі, і беларускія спевакі відавочна гатовыя да эксперыменту, мастацкага куражу і пошуку новых форм і нешараговых драматургічных увасабленняў. Bel canto, што лунала ў той вечар над сцэнай, залай, горадам, несла чароўны смутак і беспрытульную радасць, тужлівае дыханне неадсяжнага і аддаленага супакаенне, боль і выратаванне. Усё гэта спускалася на нас, паланяла нашы душы. Удаладыцца гэтага бездакорнага дару — выканаўца партыі Аіды Ірына Крыкунова, прымадонна Растоўскага опернага тэатра, частая госця нашай філарманічнай сцэны. Асаюда чужэ яе голас, ад якога так лёгка траціш розум.

Музыка адыходзіць туды, адкуль сышла, — у нябёсы. Так належыць "жыхарцы нетутэйшых мясцін". Але надыдзе час высокай неабходнасці, і яна абярэ для свайго прыходу неабходна пэўны час і трапіць да тых, хто бязмежна тужліва яе чакае.

Ларыса СІМАКОВІЧ,
кампазітар
Фота Ігара Кузняцова

Канцэртная мазаіка

3 букетам танцаў

Сёмы раз (за апошнія 15 гадоў) давялося гастрэляваць па гарадах Бразіліі заслужанаму калектыву нашай краіны Дзяржаўнаму ансамблю танца Беларусі пад кіраўніцтвам Валянціна Дудкевіча. У двух аддзяленнях праграмы прадстаўлены лепшыя нумары з рэпертуару ансамбля, сярод якіх сапраўднае візітэнка беларусаў — "Лявоніха" і нядаўня прэм'ера беларускіх танцаў. А таксама п'есы для цымбалаў у выкананні салісткі Галіны Антоненкі ды вядомы хіт усіх выступленняў калектыву — да сціпная музычная і, можна сказаць, пластычная сцэнка віртуозна народна-інструментальнага мастацтва Аляксандра Зубко "Календы на паленцах". Аднак не толькі бразільскую публіку ўраджаюць вясельскія канцэрты Дзяржаўнага ансамбля танца Беларусі. Частка знакамитага калектыву выправілася ў гастрольнае турне па Францыі, якое завершыцца на пачатку снежня. Тут, у культурным сэрцы Еўропы, нашы артысты паказваюць

інтэрнацыянальную праграму. Беларускі, венгерскі, венецыйскі, грэчаскі, мексіканскі, польскі, рускі, татарскі, украінскі, яўрэйскі — гастрольны букет гасцей з Мінска складаюць танцы многіх народаў.

Слухаем даўніну

Лістапад у жыцці сталічнай філармоніі адметны не толькі "Беларускай музычнай восенню". Традыцыйна ў гэты час на яе сцэне ладзіць сваё музычнае свята і творчае аб'яднанне "Беларуская Капэла", якое ўзначальвае заслужаны артыст краіны, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі прафесар Віктар Скоробагатаў. Праграма сёлетняга, ужо XVI фестывалю "Адраджэнне беларускай капэлы" складаецца з трох выбітных канцэртных праграм. Іх падрыхтавалі Ансамбль салістаў "Класік-Авангард" пад кіраўніцтвам Уладзіміра Байдава і салісты-спевакі — дыпламант міжна-

родных конкурсаў Алена Золава, лаўрэат міжнародных конкурсаў Юрый Гарадзецкі, лаўрэат міжнароднага конкурсу Таццяна Цыбульска ды піяністка — заслужаная артыстка Беларусі Ірына Шумліна. Першы з фестывальных канцэртаў адбыўся ў Малай зале імя Рыгора Шырмы Беларускай дзяржаўнай філармоніі яшчэ пры канцы кастрычніка. Тады пад назваю "Залаты век музыкі Літвы і Кароны" былі прадстаўлены творы Войцеха Длугарая, Яна Голанда, т. зв. "Полацкі шьпгак", "Планкты" ды інш. 22 лістапада прагучала праграма "Напалеон у Парыжы", прымеркаваная да 200-годдзя з дня нараджэння Напалеона Орды: апроч музыкі нашага выдатнага земляка, выконваліся творы кампазітараў яго парыхскага асяроддзя — Фрыдэрыка Шапэна, Ферэнца Ліста, Джаакіна Расіні, Вінчэнца Беліні. А канцэрт, які адбыўся 27-га, прадставіў фартэпійную музыку Яна Тарасевіча, Мікалая Рымскага-Корсакава, Мілая Баралева, Сяргея Рахманінава. Сёлетні фестываль "Адраджэнне беларускай капэлы" быў зладжаны пры падтрымцы Польскага інстытута ў Мінску.

Я. КАРЛІМА

Пад музыку фламенка

І фабула, і пабудова дыялогаў у п'есе Валерыя Маслюка "Фламенка, ці Танец для тых, каму..." падпарадкоўваюцца галоўнай ідэі: раскрыць напружанае жыццё герояў, якія дзеляцца на "нашых" (людзей працы) і "не нашых" (рабаўнікоў створаных намі каштоўнасцей). Псіхалагічна шматзначная стылістыка аднайменнага спектакля ў Нацыянальным акадэмічным драматычным тэатры імя Якуба Коласа (пастаноўка, сцэнаграфія, ідэя музычнага афармлення Ігара Баярынцава) дазваляе пранікнуць у стракаты падтэкст п'есы і ўбачыць у ёй духоўны зрэз грамадства. "Нашы" персанажы страшэнна адзінокія і вельмі нешчаслівыя, кожны па-свойму: Маці не здолела стварыць сям'ю; яе дачка, галоўная герайна спектакля, — нарадзіць дзіця; Юра, іх сусед, — горкі п'яніца; Капа, яго жонка, — хворая... Усе яны абдзеленыя шчасцем, бо кожны апанаваны сваімі думкамі і не цікавіцца жыццём іншых. І п'есе, і спектаклю спатрэбіліся містычныя сілы, дамавікі Фёдар і Вася, каб дапамагчы рэальным людзям раскрыць душэўныя скарбы, палюбіць адно аднаго і аб'яднацца ў барацьбе са злом...

У працяг сцэнічнай сітуацыі паспрабуем уявіць, што дамавік Фёдар Фёдаравіч паглядзеў "Фламенка..." і запрасіў свайго памочніка Васю пагаварыць пра гэтую пастаноўку.

Фёдар. Быў я ў тэатры Якуба Коласа і ўбачыў у спектаклі "Фламенка..." усіх нашых жыхароў.

Вася (з хваляваннем). І мы з табой там ёсць?

Фёдар. Так. Мяне іграе абаяльны студэнт V курса ВГУ Максім Каржыцкі. Нягледзячы на малады ўзрост, ён нежак умее перадаць азэрныя думкі, уласцівае нам, вышэйшым сілам.

Вася (з хваляваннем). А мяне хто іграе?

Фёдар (смяецца). Цябе ўвасобіў надзвычай добры актёр Юрась Цвірка. З'яўляецца ён у хустачцы вушастай, у кашулі — мяшэчкам, гаворыць сіплавата, вочкі дагодліва блішчаць. Мастак па касцюмах Віктарыя Вакулёнак цікава над вобразам папрацавала.

Вася. Знешняе падабенства — гэта адно. Але ці здолеў актёр у гэтым вобразе аб'яднаць усіх нашых?

Фёдар. Яшчэ як! У сцэнічнага Васі такі гаротны выгляд, але ж ён дапамог людзям адчуць сябе добрымі, і ўсе кінуліся яму дапамагчы і ўрэшце ўсвядомілі вялікую ісціну: "Калі чалавеку дрэнна, ён павінен дапамагчы таму, каму яшчэ горай, і тады свет павернецца да чалавека цёплым бокам". Цікава, што п'есе напісаў адзін рэжысёр — незабыўны Валерыя Маслюк, а пастаноўку ажыццявіў другі — Ігар Баярынцаў. Сюжэт нібыта вельмі просты: жанчына за сорака, галоўная герайна спектакля, кахае свайго аднакласніка, і гэтак каханне яна пераносіць чыстоткім праз усё жыццё: ні ўшчаванні маці, ні залічанні шматлікіх паклоннікаў не могуць прымусіць Яе здрадзіць Яму...

Вася (расчухана). Фёдыя, дык гэта ж наша Ліза! Але хто, як не ты, пастроіў, каб Лізавета Раманаўна ад сваёй сям'і роўкі даведася, што Ён уладкаваўся адпачываць у санаторыі нашага горада. І гэта ж мы дапамагалі ім сустрэцца!

Фёдыя. Між іншым, экспазіцыя п'есы Валерыя Маслюка разгортваецца ў доме герайны, а рэжысёр Ігар Баярынцаў пачынае спектакль з нечаканага ходу: Ліза (артыстка Ларыса Антосева), жанчына з выдатным густам, у касцюме клоуна (самаахвяраванне актрысы ў імя мастацтва) сядзіць на пустым пероне, грае на баяне і пільнуе таго, каго (страшна сказаць) не бачыла больш як 20 год.

Вася. Але ж рэжысёр мае права павярнуць ход спектакля па-свойму. А раптам каханы не пазнаў бы Лізу? Ёй было б крыўдна. Ці ж гэта не мы з табой падказалі Лізавете Раманаўне ў яе сне: горыч расчаравання лясчэй схавай пад маскай... Пра сустрэчу даўніх знаёмых я ўсё ведаю. А як сыграла гэты эпізод артыстка Антосева?

Фёдыя. Ігра вызначалася сакавітымі, запамінальнымі шпрыхамі. Вочы герайны загараліся цёплым святлом, голас гучаў то з высакароднай стрыманасцю, то з лёгкай іроніяй: пад іроніяй яна хавала няўпэўненасць у каханні і баязлівасць перад жыццём.

Вася. Пры такой роднай маці-ахоўніцы міжволі страціш упэўненасць. Я ж ведаю, які тошч яна прамаўляла за хатнім сталом: "Даражэнькі госці! Я жадаю Вам знікнуць не толькі з нашай кватэры, а наогул, з усёй Зямлі".

Фёдыя. Дарчы, Маму іграе артыстка Зінаіда Гурбо. Сцэнічны малонак яе ролі яркі, выразны. Яе нянавісць — зваротны бок любові. А герой наш (артыст Вячаслаў Грушоў) — смеель, не

аднойчы нават глядзеў смерці ў вочы — тут збытанжыўся, хацеў знікнуць..

Вася. Але ж Ліза — такая глыбокая, такая духоўная і душэўна дасканалая жанчына — слай свайго кахання, неверагоднага і адчайнага, пераконвае яго застацца.

Фёдыя. На сцэне, як і ў п'есе, Маці балюча крыўдзіць дачку, але ж Ліза не адказвае на яе папрокі, цяргліва пазбягаючы непатрэбных сварак.

Вася. Спрэчкі ды сваркі здараюцца ў сем'ях, дзе ёсць п'яніца. А хто іграе ў спектаклі п'янтоса Юру?

Фёдыя. Актёр Валянцін Салаўёў. І знаходзіць у гэтым горкім п'яніцы парасткі гуманнасці. Юра глядзіцца ў люстэрка, паднесенае дамавіком, і нарэшце бачыць, што здарылася: добры высквы хлопчык, які любіў жыццё і маму, прыгажосць і працу, ператварыўся ў прапойцу. Ігра актёра закранае струны шкадобы і нібы заклікае глядачоў да спачування: маўляў, не адварочвайцеся, падтрымайце — аступіцца мог і хтосьці з вашых блізкіх!

Вася. Капа, другая палавінка Юры, якраз і шкадуе свайго бязглуздага мужа, што сярод жонак бывае вельмі рэдка...

Фёдыя. У ролі Капы выступае Анжаліка Баркоўская, якой ўласцівыя адначасова і выверанасць сцэнічных паводзінаў, і дзіцячая непасрэднасць: яе погляд наўны і напружаны адначасова. Яна стварае праўдзівы вобраз спачувальнага кахання.

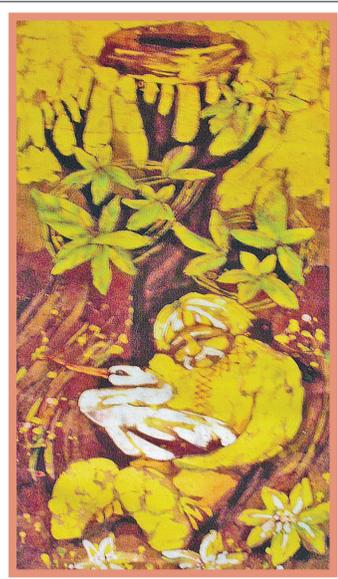
Вася. Дык жа Капа за здольнасць кахаць і ўзнагароджваецца намі — вышэйшымі сіламі, значыць: Юра кідае піць!

Фёдыя. Капа (А.Баркоўская) так радуецца за свайго мужа, што яе твар робіцца лагодны, праміністы, нават паэтычны. І ў такі добры момант жыцця Ліза (А. Антосева) просіць тайм-аут. Яна танцуе фламенка, працягваючы музыкальнасць, вытанчанасць, гумар, вучыць танцаваць Капу, а потым запрашае ўсіх. Танцоўць шчаслівыя Ён і Яна, Юра і Капа, нават Мама, якая са сварлівай бабулі ператвараецца ў імпаўную, вясёлую і абаяльную кабету — такой яе робіць надзея на шчасце дачкі. Але ў спектаклі, амаль як у жыцці, і зло не за гарамі. З'яўляецца Рабаўнік — "новы беларус" і прапаноўвае Лізавете Раманаўне пуцёчку на Таіці. Рабаўнік паспеў змяніць аблічча, але манеры засталіся ранейшыя... Віктар Дашкевіч хвацка іграе "новага беларуса". У спектаклі "нашых" аб'ядноўваем мы, дамавікі, выклікаем жалтэргейст, які дапамагае героям пазбавіцца нуварыша. Сцены гнуцца, потым становяцца на месца: Рабаўнік знікае. І ад агульнай цеплыні сэрцаў нараджаецца музыка фламенка, і глядачы любуюцца танцавальнай канцоўкай (харэограф Ірына Стамінская).

Вася. Фёдыя, а ў спектаклі герой застаецца, як і ў п'есе, з галоўнай герайнай?

Фёдыя. Не. Рэжысёр прапанаваў сваё вырашэнне: у 50 гадоў чалавек рэдка мяняе лад свайго жыцця. Што рабіць галоўнаму герою? Пайсці з сям'і і кінуцца на злом галавы ў абдымкі кахання? А, можа, абавязак вышэй за каханне? Таму Ігар Баярынцаў па-свойму паварочвае ход падзей: "нашы" праводзяць госця на перон. Ці вернецца Ён? Пакажа час...

Размову дамавікоў уявіла і запатвала
Наталля САЛАЎЕВА
г. Віцебск

Восеньскі аўтограф

(Працяг. Пачатак на стар. 1)

Жывапіс, графіка, скульптура, дызайн, дэкаратыўна-прыкладное мастацтва — звычайныя жанры для традыцыйных восеньскіх аглядзін маладых мастакоў. Сёлета ўпершыню побач з імі з'явіліся работы ў жанры мастацкай фатаграфіі. А тое, што ўся экспазіцыя адлюстравалася на старонках маляўнічага каталога, — не толькі прыемны сюрпрыз для ўдзельнікаў выстаўкі, для іх педагогаў. Яго выданне сведчыць пра сур'ёзнасць падыходу ар-

ганізатараў выставачнага праекта да працэсаў эстэтычнага выхавання і мастацкай адукацыі. Усё, што можа паспрыяць развіццю і палыбленню гэтых працэсаў, — важна, у дзяржаўным клопаце пра пераёмнасць творчых традыцый, пра будучыню айчыннага мастацтва дробязяў няма. Станаўленню маладых талентаў, ад якіх залежыць заўтрашні ўзровень нашай культуры, заўсёды патрэбны падтрымка і дапамога.

На вернісажы да маладых твораў звярнуліся намеснік міністра культуры Беларусі

Валерыя Гедройц, прарэктар па мастацка-творчай і выхавальнай рабоце БДУ культуры і мастацтваў Святлана Майсейчук, член мастацкага савета фонду Міхась Баразна, рэктар Беларускага дзяржаўнага інстытута праблем культуры Ірына Багачова.

Лана ІВАНОВА

На здымках: колькі слоў на памяць глядачу; К. Варанцова, "Восеньская калыханка для бусліка" (бацік); А. Нічыпаровіч, "Ратамка" (гуаш).

Фота аўтара

Падтрымайце маладых!

Заўважалі? Музыканты пачалі часцей размаўляць з публікай: весці свае канцэртныя праграмы, суправаджаць іх каментарыям, звяртацца ў залу з інфармацыяй. І ўсё ж самае важнае яны выказваюць сваім слухачам, выконваючы музычны твор...

Суразмоўцамі нешматлікай (на жаль, на жаль!) у той вечар, але і невыпадкова публікі былі музыканты Дзяржаўнага камернага аркестра Беларусі, яго маэстра Пётр Вандзілоўскі ды пудоўныя салісты — студэнты і аспіранты нашай Акадэміі музыкі, стыпендыяты спецыяльнага фонду Прэзідэнта Беларусі па падтрымцы таленавітай моладзі. Выступалі яны ў Малай зале сталічнай філармоніі, у межах XXXIV Міжнароднага фестывяла мастацтваў "Беларуская музычная восень", і таму асабліва здзівіла, што канцэрт выканаўцаў такога ўзроўню (не толькі салісты, але і многія аркестранты маюць званні лаўрэатаў міжнародных конкурсаў) праходзіў без належнай увагі: не была нават надрукавана яго праграма.

Зрэшты, такой бяды! Непрадкавальнасць падзей па-свойму забавляла, уносіла інтрыгу ў драматургію вечара: хто будзе саліраваць у наступным нумары канцэрта? які гэта будзе твор?.. Восі ўсё пытанні. Бо пачалася музыка — і яны проста зніклі. Пра што пытацца, калі праграма захапляе мастацкай логікай, прадуманай дынамікай і густам! Строгая прызрыстасць, барочная вытанчанасць Канцэрта да мінор Антоніе Вівальды для флейты з аркестрам, у якім саліравала Таціяна Кармазінава (яна ўразіла культурай гуку, пачуццём стылю і арганічнасцю ансамблевай ігры), змяніўся больш густой, ушчыльненай палітрай эталоннага класіцызму До мажорнага віяланчэльнага канцэрта Эзафа Гайдна. Саліст Канстанцін Зяленін, здаецца, убачыў у сонеч-

най жыццярэаснай усмешцы венскага класіка выток новай вобразнасці, характэрнай для ўжо наступнай, рамантычнай эпохі: як "прыгойвала дыханне" віяланчэль, калі музыкант утрымаў ферматай незвычайны серабарысты спеў струн у верхнім рэгістры, якімі даціпнымі кантрастамі рэгістраў іскрыўся скерцозны фінал!

Пачатак другога аддзялення праграмы прадставіў яшчэ адну постаць эпохі класіцызму: Антоніе Сальеры. Легенда кінула такі змрочны цень на яго аблічча, што для кагосьці ўжо ў самім імені кампазітара чуецца — гучыць нешта злавеснае. Легенды легендамі, але сёння за іменем Сальеры проста гучыць музыка — прыгожая музыка таленавітага творцы і вялікага педагога, якога маглі называць сваім настаўнікам Бетховен і Шуберт. Яго Канцэрт для флейты і габоя з аркестрам прагучаў як перазовы чарадзейных плушак: выдатны дуэт стварылі Таціяна Кармазінава ды Іван Філіпаў, вучні прафесара Барыса Нічкава, якія гэтай вясно ўразілі сваёй іграй усіх, каму пашчасціла прычыніцца да Першай беларускай асамблеі выканаўцаў на драўляных духавых інструментах у Нясвіжы.

А потым загучала музыка нашых суайчыннікаў і сучаснікаў.

Кларнетыст Дзмітрый Ярацэвіч у сумоўі з аркестрам прадставіў прэм'еру Уладзіміра Каральчука "Пяць элеганцый" — сапраўды элегантна, тонка выпісаны цыкл крохкіх густоўных п'ес, які адразу ж захацелася назваць стыльнай "танцавальнай сюітай для слухання". Змены настрой: элегічны, трывожны, меланхалічны, няўзруны, прасветлены... XXI стагоддзе і — рамантычнае XIX? Лёгка алозі, настальгія па часах мінулых... А следам — класіка мінулага стагоддзя, знакаміты Канцэрт Уладзіміра Кур'яна для цымбалаў з аркестрам. Салістка Вераніка Прадзед уразіла і публіку, і музыкантаў аркестра, і расчуленага аўтара пудамі віртуознасці, артыстычнага пераўвасаблення, стварыўшы амаль зрокавую чараду кантрастных вобразаў гэтага па-тэатральнаму эфектнага твора.

Дачакаўшыся, пакуль аціхне авацыя, дырыжор Пётр Вандзілоўскі загаварыў з публікай: "Падтрымайце моладзь! Гэта наш залаты запас. Без яго ў нас застанецца толькі фанаграма..."

Святлана БЕРАСЦЕНЬ

На здымку: з Дзяржаўным камерным аркестрам Беларусі пад кіраўніцтвам П. Вандзілоўскага выступае віяланчэліст К. Зяленін.

Фота аўтара

ВІШУЕМ

з 85-годдзем Гурскага Васіля Рыгоравіча, беларускага пісьменніка;

з 75-годдзем Яўсееву Святлану Георгіеўну, беларускую рускамоўную паэтэсу;

з 70-годдзем Шпыркова Аляксандра Фаміча, беларускага літаратара;

з 70-годдзем Лукшу Валянціна Антонавіча, беларускага паэта, публіцыста і драматурга;

з 60-годдзем Гарэлікаву Таццяну Іванаўну, беларускую пісьменніцу;

з 60-годдзем Шах Соф'ю Мікалаеўну, беларускую паэтэсу;

з 60-годдзем Полеес Лізавету Давыдаўну, беларускую паэтэсу.

Юбілейны календар

195 гадоў Багрыму Паўлюку (Паўлу Восіпавічу), беларускаму паэту і мастаку калыванскай справы;

125 гадоў Коласу Якубу (Міцкевічу Канстанціну Міхайлавічу), беларускаму паэту, празаіку, драматургу, крытыку, публіцысту, перакладчыку, вучоному, педагогу, грамадскаму дзеячу, аднаму з заснавальнікаў сучаснай беларускай літаратуры і беларускай мовы;

120 гадоў Гартнаму Цішкву (Жылуновічу Зміцеру Хведаравічу), беларускаму празаіку, паэту, драматургу, дзяржаўнаму і грамадскаму дзеячу;

110 гадоў Бранштэйну Якаву Анатольевічу, беларускаму крытыку і літаратуразнаўцу;

110 гадоў Дуброўскаму Міхасю (Міхаілу Георгіевічу), беларускаму паэту, драматургу і перакладчыку;

105 гадоў Машару Міхасю (Міхаілу Антонавічу), беларускаму паэту, празаіку, драматургу і перакладчыку;

100 гадоў Ларчанку Міхасю (Міхаілу Рыгоравічу), беларускаму літаратуразнаўцу і крытыку, заслужанаму дзеячу навукі Беларусі;

100 гадоў Скрыпку Міхасю (Міхаілу Аляксандравічу), беларускаму паэту-сатырыку, празаіку і драматургу;

95 гадоў Палескаму Вячаславу (Станкевічу Вячаславу Пятровічу), беларускаму драматургу, заслужанаму дзеячу культуры Беларусі;

95 гадоў Золаку Янку (Даніловічу Антону Міхайлавічу), беларускаму паэту, празаіку, журналісту, выдаўцу;

95 гадоў Кавалёву Паўлу Нічыпаравічу, беларускаму празаіку, драматургу, перакладчыку;

95 гадоў Замерфельду Яўгену Мацвеевічу, паэту, педагогу і крытыку;

95 гадоў Субачу Яну (Івану Сямёнавічу), беларускаму паэту;

70 гадоў Верамейчыку Уладзіміру Міхайлавічу, беларускаму паэту і педагогу.

Творчы конкурс на лепшыя артыкулы пра выкладчыкаў беларускай мовы і літаратуры

«Несучасная» настаўніца

Неяк тосьці ў калектыве назваў Святлану Яўгенаўну Светланой Евгеньевной. Я тады нават не адразу зразумела, што гаворка ідзе пра нашу настаўніцу: настолькі нязвыкла было чуць яе імя на рускай мове. У калектыве сто пяцьдзесят настаўнікаў, і ніхто, акрамя яе, не размаўляе на роднай мове.

Гаварыць па-беларуску — гэта нармальна

«Рускія словы Святлана Яўгенаўна ўжывае выключна тады, калі прыводзіць патрэбны прыклад — кажуць яе вучні. — Гэта дзіўна, бо іншыя настаўнікі размаўляюць па-беларуску толькі на ўроках. А Святлана Яўгенаўна — не. І нам гэта падабаецца. Яе мова вельмі прыгожая. Калі мы, не знаходзячы беларускага слова, прамаўляем рускае, яна спакойна папраўляе і ніколі не зніжае за гэта адзнакі. Але, ведаецца, на ўроках Святланы Яўгенаўны хочацца гаварыць толькі па-беларуску, пачаў з ёю неяк сорамна не любіць сваю мову».

«Размаўляць па-беларуску, жывучы ў Беларусі, — гэта нармальна, — кажа сама Святлана Яўгенаўна. — У нашай краіне 80 працэнтаў беларусаў, і пытанне аб роднай мове ў кожнага з іх узнікае не павінна. Валодаць можна многімі мовамі свету, ніхто гэтага не забараняе, а вось роднай лічыць — адну. Такой пазіцыі трэба вучыць дзяцей. Пачуццё патрыятызму неадлучнае ад разумення значэння роднай мовы. Але гэта я зараз так магу заявіць. А ў далёкім 1986 годзе, калі толькі распачала працу, і не ведала, што можна інакш, бо трапіла па размеркаванні ў горад Маладзечна. А там амаль усе жыхары размаўляюць на роднай мове. Ды такая яна ў іх сакавітая! Найвялікшай асалядай для мяне было чуць на вуліцы, у краме, у аўтобусе спеўную родную мову».

Наогул той, першы, год працы ў сярэдняй школе № 11 горада Маладзечна даў мне вельмі многа. Цяпер я добра ўсведамляю, наколькі мне пашчасціла ў жыцці. Па сённяшні дзень яна — ды і зазірну ў стары сшытак, каб, напрыклад, добра сфармуляваць гэту ўроку. Прызнаюся, такога падыходу да маладога настаўніка, такой зацікаўленасці ў яго добрай працы я потым не сустракала нідзе. Нібы вучанцы, мне тлумачылі метадыку вядзення ўрока, правяралі, рабілі заўвагі. І ўсё гэта без натапці ці раздражнення — так была ў школе пастаўлена праца. Добра памятаю завуча, а потым і дырэктара СШ № 12 — Люд-

мілу Аркадзьеўну Васілевіч. Яна, будучы матэматыкам, мову ведала не горш за нас, філолагаў. І клапацілася пра маладых настаўнікаў, як пра малых дзяцей. Праца ў Маладзечне падарыла мне сустрэчы з цудоўнымі людзьмі, прафесіяналамі сваёй справы. Шчыры дзякуй ім за ўсё!»

Дзяўчына з вёскі

У Маладзечне Святлана Яўгенаўна працавала нядоўга. Выйшаўшы замуж за Сяргея, якога ведала з дзяцінства (жылі ў адной вёсцы), пераехала ў Бярозу, бліжэй да бацькоў. Пачалі будаваць свой дом, бо муж адразу сказаў, што ў «шпакоўні» (маецца на ўвазе кватэра) жыць не будзе. Яна не прычыла: сама вырасла ў вёсцы, хацела быць бліжэй да зямлі. У канцы 80-х надзел на будоўлю выбіраць не прыходзілася — дзе давалі, там і добра. Таму дом іх знаходзіцца на ўскраіне, каля самай чыгункі. Да школы далёка. І Святлана Яўгенаўна ездзіць на працу, у СШ № 2 горада Бярозы, на веласпедзе, тым самым даччы вучням зачэпку часам пасмяяцца над несучаснай настаўніцай: «Ці ж у вас няма машыны?» На што Святлана Яўгенаўна з гумарам адказвае: «Я даўно жыву па-еўрапейску. Уся Еўропа перасела на веласпеды, клапаціцца пра экалогію і сваё здароўе».

Як часта мы, гордыя сваім станавішчам у грамадстве, баімся выгледу прастакаватымі, смешнымі, як моцна дбаем аб тым, у што апранаемся! Як не без задавальнення пад'язджаем да школы на ўласных аўтамабілях! Яна ж, маладая жанчына, настаўніца вышэйшай катэгорыі, паважаны многімі чалавек кожны дзень, у любою пару года едзе праз увесь горад на веласпедзе, павесіўшы на руль сумку ды пакет са сшыткамі. Быццам яе гэта зусім не турбуе. Справа ў тым, што яе гэта сапраўды не турбуе. Бо жыве гэтая жанчына іншымі каштоўнасцямі.

Я ні разу не чула, каб яна наракала на цяжкае жыццё, на малую зарплату, на мужа ці дзяцей. Дарэчы, яе дзеці нядаўна скончылі школу. «Такія ж сціплыя, добра-звычайныя, як мама, — падзяліўся са мной сябар сына Сяргея. — А Каця, дачка, вельмі гасцінная. Калі б ні прыйшоў да іх, не выпусціць, не пачаставаўшы. Яна ставіцца да мяне як да брата. Вельмі прыемныя людзі».

Дзеці выраслі, абралі сваю жыццёвую дарогу, сталі студэнтамі, самастойнымі людзьмі. Нічога асаблівага, прызнаецца Святлана Яўгенаўна, яны з мужам для дзяцей не рабілі. Проста гадавалі, працавалі самі і прывучалі да працы іх. Сын больш падобны да бацькі — стрыманы, сур'ёзны. А Каця — асоба рамантычная і, як мама, любіць хатнія расліны, асабліва кактусы.

Свята кветак

Напэўна, няма ў школе такога вазона, да якога б не дакраналася рука Святланы Яўгенаўны. Яна вельмі любіць кветкі. Любіць іх настолькі, што многае ў жыцці: справы, прадметы, пачуцці — асацыіруецца ў яе менавіта з кветкамі.

Напрыканцы навучальнага года, у маі, настаўніца давала адкрыты ўрок, які называўся «Кветкі — усмешкі Зямлі». Мне, здольнай хіба што паліць вазон, было незразумела, што можна цэлаю гадыню рабіць на такім уроку. Аказваецца, у беларускай літаратуры ёсць шмат легенд, аповяданняў, вершаў, прысвечаных кветкам. Акрамя таго, ёсць нямала смешных гісторый, звязаных з гэтымі прыгожымі раслінамі. Толькі чалавек, улюблены ў кветкі, можа заўважыць тое месца ў мастацкім творы, дзе апісваецца іх прыгажосць. Але мала любіць самай. Як перадаць гэтую любоў дзецям, тым, хто толькі пачынае знаёмства з жыццём? Як навучыць заўважаць прыгажосць, бачыць даброты, адчуваць любоў? Толькі заўважаць, бачыць і любіць самому. Іншай метадыкі няма.

Гэта быў не ўрок беларускай літаратуры — пазакласнае мерапрыемства. І можна было б смела ўключыць у працу фрагменты на рускай мове. Але тады, напэўна, парушылася б атмасфера свята, з яе ледзь прыкметнай таямніцаю, якая то адкрывалася, то знікала.

І ўсё ж, каб быць да канца праўдзівай, скажу: руская мова гучала на ўроку. Але дзе! Гэта ж трэба ўспомніць пра стары добры мультыплікацыйны фільм «Паровозик из Ромашкова» («Если мы не увидим ландыши, мы опоздаем на целое лето!») Гэтаму мультфільму вельмі ўзрадавалася настаўніца, бо ён вярнуў іх у дзяцінства. А дзеці некаторыя бачылі «Паровозик» упершыню.

Што такое буюкі?

23 мая. Праз дзень для адзінаццацікласнікаў празвілі развіталыны школьны званок. Святлана Яўгенаўна праводзіць апошні курс па выбары з тым, хто будзе здаваць тэст па беларускай мове. У школьным пакоі +30°. Настаўніца выстаўляе на стол мінеральную ваду і прапануе вучням. Ёй шкада дзяцей, але да экзамена трэба рыхтавацца. Тым больш, яны самі гэта добра разумеюць, інакш даўно б змянілі душы кабінет на бераг рэчкі. Зноў і зноў Святлана Яўгенаўна тлумачыць цяжкія выпадкі беларускага правапісу, радуецца, што дзеці з лёгкасцю ўспомнілі ступені параўнання прыметнікаў і прыслоўяў, шчыра засмучаецца, бачачы памылкі вучняў. «Звычайна тэстамі мы займаемся ў камп'ютэрным класе, — дзеліцца са мной пасля заняткаў настаўніца. — Проста сёння ён заняты».

Я думала, што нядрэнна ведаю беларускую мову, але калі дзеці на пытанне Святланы Яўгенаўны «Што такое буюкі?» адразу адказалі «дурніцы», я зразумела, наколькі мае веды абмежаваныя.

Дарэчы яшчэ будзе сказаць, што ў кожным выпуску адзінаццацікласнікаў, дзе працавала Святлана Яўгенаўна, ёсць вучні, якія прысвядзілі сваё жыццё беларускай філалогіі.

Часопіс «Картуз-Бяроза»

Святлана Яўгенаўна працуе яшчэ ў культурна-рэлігійным часопісе «Картуз-Бяроза». Хаця слова «працую» тут не падыходзіць. Яна згадзілася рэдагаваць артыкулы на беларускай мове бескарысна. Калі ў рэдакцыі часопіса паўстала пытанне, каго запрасіць выконваць гэтую работу, прапанова была адна — Святлану Яўгенаўну: яна вельмі добра адчувае мову. Яе мова простая і ў той жа час жывая і глыбокая.

— Чаму, — пытаюся ў яе, — вы згадзіліся працаваць у рэлігійным выданні?

— Гэты часопіс бліжэй мне па духу. Калі я яго чытаю, мне здаецца, што ўсе артыкулы адрасаваны толькі мне адной. І так лічыць многія, хто бярэ яго ў рукі. Такага клопату аб душы, аб людзях, такой далікатнасці ў адносінах да чытача я не сустракала ні ў адным выданні. Вельмі сучасны часопіс.

— Скажыце, вы ніколі не думалі аб тым, каб змяніць працу?

Святлана Яўгенаўна на момант задумаецца... Потым адказвае:

— Я не ўяўляю сябе на іншым месцы. А ваша пытанне, бачыце, было для мяне нечаканым. Хаця не, не так адказала: я не ўяўляю сябе без дзяцей.

— І апошняе пытанне, Святлана Яўгенаўна: дык ці ёсць у вас аўтамабіль?

— Ёсць, — смеючыся адказвае настаўніца. — І муж не раз казаў, каб вучылася ездзіць, але мне на веласпедзе зручней.

Ірына БОГУШ

Самы «класны» класны

І зноў восень... А восень для мяне ўсё яшчэ асацыіруецца з адным і тым жа. Школа... Вялікія белыя банты, шырока раскрытыя вочы, мілыя, цёплыя ўсмешкі настаўнікаў. Ці заўсёды я заўважаю гэтае цяпло? Зразумела, не. Як часта мы, занятыя сваімі дзіцячымі турботамі, не бачылі гэтага ўважлівага позірка...

Быць настаўнікам — не толькі высокі гонар і абавязак, але і вялікая адказнасць. Ласкавы і добразачылівы, строга і патрабавальны, ён свечасова заўважыў і развіў нашы здольнасці і схільнасці, дапамог выйсці ў самастойнае жыццё...

Яна не ўяўляе свайго жыцця без школы і вучняў. За стогім выглядам хаваецца цеплыня і адданасць рабоце. Гэта — пра настаўніцу гісторыі, беларускай мовы і літаратуры Мазалаўскай сярэдняй школы (Віцебскі раён) Ірыну Мікалаеўну Выхадцаву, якая скончыла Віцеб-

скі дзяржаўны ўніверсітэт імя П. М. Машэрава (мае ступень бакалаўра).

Здавалася б, зусім нядаўна прыйшла працаваць у школу былая яе выпускніца. Сем гадоў таму маладзенькая, наіўная, поўная мар і надзей, яна прыйшла ў сваю родную школу.

Асноўныя яе прадметы — беларуская мова і літаратура. З першых дзён працы прывівае яна дзецям любоў да роднага слова, чытання, вучыць быць разумнымі, дасціпнымі і справядлівымі людзьмі.

Ірына Мікалаеўна заўсёды адказна ставіцца да планавання работы. У яе пераважаюць нетрадыцыйныя ўрокі: урок-лекцыя, урок-гульня, урок-падарожжа, дыспут, Дальтан-урок, прэзентацыя. Многа ўвагі надае настаўніца пазакласнай рабоце: часта праводзіць віктарыны, падарожжы па родным краі, гутаркі,

кожны год у сакавіку — тыдзень беларускай мовы. Асабліва добра ўдаюцца Ірыне Мікалаеўне святы і вечарыны, звязаныя з народнымі звычаямі і абрадамі, з гісторыяй нашай Бацькаўшчыны.

А як яна чытае вершы! Нават сэрца замірае, калі чуеш знаёмыя радкі Якуба Коласа, Янкі Купалы, М. Багдановіча. Я вельмі ўдзячны І. Выхадцавай за добрыя парады і вялікае сэрца, бо мы пачалі разумець: здраджаць роднай мове — тое ж, што здраджаць маці. А калі гучыць голас маці — гучыць і голас роднай зямлі...

Зараз Ірына Мікалаеўна — класны кіраўнік 7 класа. Яна карыстаецца аўтарытэтам і павагай не толькі ў школьнікаў, але і ў бацькоў. Мамы і таты ўпэўненыя, што ў іх дзяцей самы «класны» класны.

Дзе дзеці — там і Ірына Мікалаеўна. Любоўю на любоў адказваюць ёй вучні, давяраюць ёй сакрэты, прысвячаюць вершы і пішуць пра яе сачыненні. Як сонейка аддае сваё цяпло, пяшчоту ўсяму жывому, так і яна ўсе свае веды, уменні перадае школьнікам.

Андэрэй СТРУНЧАНКА

Генадзь АЎЛАСЕНКА

Мары, мары...

дзе мае
ружО-Овыя акуляры
хачу бачыць толькі
захаг сонца
на зімО-Овым снезе
а не парк імя Грэкавай
не гіпермаркет
не аўтавакзал "Усходні"
дзе мае
ружО-Овыя акуляры
тады, магчыма, і я заўважу
што гэтая прастора
найлепшая ў свеце

Аксана Данільчык

дзе мой
шасцісОООты "Мерседэс"
хачу адчуваць толькі
як мякка шоргаюць

чатыры ягонья кО-О-О-Олы
а не як гручочуць
усе жалязкі
трамвая нумар адзін
на павароце
каля кінатэатра "Мір"
дзе мой
шасцісОООты "Мерседэс"
тады, магчыма, і я заўважу
што прастора паміж
плошчай Якуба Коласа
і чыгуначным вакзалам
найлепшая ў свеце

Я тут ні пры чым

у завулку чарговых фантазій цёмна
і на вуліцы пекных рыфмаў душна
на праспекце іматлікіх
верлібраў сцёбна
я іду, адчуваю сябе нязмушана

манекены метафар жывуць
за вітрынамі
параўнаньняў каралі ляжаць карцінна
ды я тут ні пры чым,
я гандлюю цытрынамі
так што, мілы паэта,
праходзьце міма
Віка Трэнас

у завулку чарговых фантазій
цёмных
чыгача свайго стрэну
я рыфмай пекнай
скаланецца бядак ад метафар
сцёбных

нібы трапіць нязмушана
з раю ў пекла
сярод постмадэрністаў амаль
што першая
ну а што яшчэ трэба
для самапавагі
ды я тут ні пры чым,
я жанглірую вершамі
так што, мілы чыгач,
не звяртай увагі

Шаржы
Алега КАРПОВІЧА

Віталь ЖУРАЎСКІ

І ніхто не пашкадуе...

Гумарэска

Прапускаючы сустрэчную машыну, я амаль не зачэпіў бамперам свайго аўтамабіля клункі старой жанчыны, якая заняла палову дарогі і, сагнуўшыся да зямлі, ледзь цягнула іх у руках. Прыгартмазіў і даў задні ход.

— Сядайце, бабуля, падвязу.
Старая падхапілася і падбегла да машыны.
— Сыноч, вялікі табе дзякуй, што спыніўся! Мне б толькі да горада.
Я дапамог ёй сесці ў машыну і ўладкаваў яе рэчы.
— І куды вы з такім грузам?
— Ой, сыноч, на базар іду... Зусім стамілася.
— А чаму пешшу? Рэйсавы аўтобус ходзіць, маршруткі...
— Білет на маршрутку ведаеш колькі каштуе? А пенсія ў мяне невялікая. Дужа не наездзіўся.
— Дык вы ж на базар. Прададзіце што і кампенсуеце.
— Ой, сыноч, нічога ты не разумееш! Каб толькі гэта. А яшчэ і за месца трэба плаціць, а ці вернеш? Бывае дзень на холадзе прастаіш, а ніводнага пакупніка. А гэтым годам усё пасохла, ваду з калодзежа нашу — рукі адрываюцца. Усё сама. Хто старую пашкадуе? А гаспадарку трэба ж даглядаць, вунь якія ўгнаенні дарагія!
— А што дзеці, унукі не дапамагаюць?

— Няўжо ты не ведаеш, якое раз жыццё? Ім самім патрэбна дапамога. У горадзе ўсё так дорага. З пакупніка па тры шкуры дзюруць, каб ім пуста было. Хто ж як не маці дзецім дапаможа?
Бабульку я давёз да самага рынку і дапамог ёй разгрузіцца. Зразумела, за так. А пад вечар таго дня я і сам апынуўся там па нейкай патрэбе. Угледзеў сваю знаёмую, толькі яна мяне ўжо не пазнала. І не дзіва: за дзень перад яе вачыма прайшоў не адзін тузін пакупнікоў. Выбар у маёй бабулі быў багаты: клубніцы, радыска, цыбуля, а вось іх кошт — больш, чым у каго з гандляраў.
— У вас кошты кусаюцца, можа, трохі танней аддадзіце? — пацікавіўся я ў сваёй былой пасажыркі...
— Ой, сыноч, і не прасі! Думаеш, мне салодка? За месца заплаці, за цэтлік заплаці, ніхто дарма не падвязе... А гэтым годам усё пасохла, ваду з калодзежа нашу — рукі адрываюцца. Усё сама...
— І ніхто не пашкадуе, — дадаў я і накіраваўся да выхаду. А за спінай чую:
— А ўгнаенні дарагія!..

Павел САКОВІЧ

Віктар Шніп, Людміла Рублеўская

Яны склікалі на гарбату
Пазтаў да сябе на хату.
Цягнула творцаў на «халяву»?
Шмат спрэчак
там было цікавых!

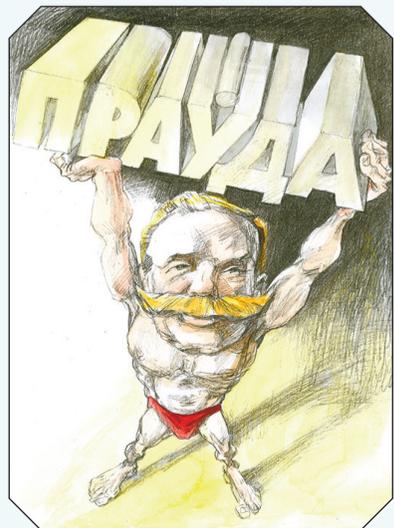
Ды перагорнута старонка —
Прапала тая завядзёнка.
Калі Шніпам займацца
гэтым:
Саміх іх клічучь
на фуршэты!

Віктар Праўдзін

За праўду-матку ён —
гарой.
Па праўдзе кажучы, герой!
Ён праўдалюб і праўдаруб,
Праўдзіва рыжы ў яго чуб.
Заўсёды спраўджаюцца сны,
Бо сняцца ж Праўдзіну яны!

Мо б апраўдальны
быў прысуд
Яму і Там, дзе Божы суд?
Дый Тут мы ў крыўду
не дадзім:
А што як ён такі —
адзін?!

Віктар ЛОЎГАЧ

Гумарэска

З пахам фарбы

Іван Адамавіч Дубовік на схіле гадоў адчуў творчы сверб. І ў свае пяцьдзесят пяць ён, вучоны аграном, вырашыў выдаць зборнік паэзіі "Жыгнёвья каласы". Сабраў дзесяткі чатыры вершаў за розныя гады і, абнавіўшы сёе-тое, паслаў, як і дамовіўся, у выдавецтва "Зялёную дарогу — сельскім самародкам" на імя галоўнага рэдактара Пятра Пятровіча Бусліка. З допісам: "Гады мае сталыя, і вельмі прашу вас, каб кніга выйшла хаця б да пенсіі. Загадзь шчыра ўдзячны вам, ІВАН ДУБОВІК".

Праз год ці два з выдавецтва падалі голас: "Права на спадзяванне вам гарантавана. У бліжэйшы год ці два прыступім да чытання рукапісу. Цяпер няма часу. Паверце, нас заядае "літаратурная чарга".
Галоўны рэдактар выдавецтва "Зялёную дарогу — сельскім самародкам" ПЯТРО БУСЛІК".
"Дзякуй, родныя, дзякуй! Так абрадавалі! Так абрадавалі! З ранку да вечара Бога прасіў у надзеі ўбачыць свой зборнік. Ваш — ІВАН ДУБОВІК".
Праз тры гады зноўку ліст з выдавецтва: "Шаноўны Іван Адамавіч Дубовік,

— пісаў галоўны рэдактар, — урэшце выкрасі час і сталі чытаць вашы вершы. Няблага, няблага напісана. Павявае і водарам спелага коласа, і нектарам кветак лугавых. Так што ў гэтай пяцігодцы, пэўна, кніга ўбачыць свет. Творчага вам настрою і цяпення".
Прайшло яшчэ сем гадоў. Даўно-даўно Іван Адамавіч Дубовік на пенсіі. І во новы з выдавецтва ліст: "Рукапіс здадзены ў набор. Усё залежыць ад паліграфістаў.
Галоўны рэдактар выдавецтва "Зялёную дарогу — сельскім самародкам" ПЯТРО БУСЛІК".
"Да смерці, шаноўны, не забуду вашых старанняў. І рады буду ў дзень свайго сямідзесяцігоддзя ўзяць у рукі ўласную кнігу. ІВАН ДУБОВІК".
Яшчэ прайшло пяць гадоў. Урэшце "Жыгнёвья каласы" ўбачылі свет. І галоўны рэдактар выдавецтва кліча тэхнічнага рэдактара: "Вышлі, братка, першыя экзemplяры з пахам друкарскай фарбы Івану Дубовіку. Няхай парадуецца чалавек свайму зборніку".
Першы экзemplяр атрымала ўдава нябожчыка бабка Тэля.

Байкі ў прозе

ЗАЯЦ

Заўжды пахваляўся сваімі доўгімі вушамі:
— Карова — во грамадзіна! А вушы? З хвост мой. І за што яе толькі людзі трымаюць?
А таго заяц не ведаў, што карову не за вушы цэняць, а за вымя. Якія б доўгія вушы ў цябе не былі, а малака з іх не надоіш.

ЛІСА

— Хвост мой — прыгажосць мая, — сустраўшыся з касулай, таўбоніла ліса. — За што і люблю яго. А ў цябе — абарваны хлясцік з дзіцячю далоньку. Спачуваю.
Загнаўшы лісу ў нару, сабакі пачалі выцягваць яе за даўжэзны хвост. І яна плакалася:
— Калі хвост у радасць, — то толькі касулі. Якая ж я дурненькая была!
Спраўды: чаму радавацца хвосту свайму, калі ён пасткай становіцца.

ЦІ ВАРТА ХВАЛІЦА?

Мухамор у яркім чырвоным капелюшы ў які раз пахваляўся маслюку:
— Я — першы грыб у лесе. За вярсту бачны. А цябе — хоць граблямі з травы выграбай. Заморыш.
І шукаюць, і выграбаюць. Смачны і ядомы масляк. А мухамора — толькі нагамі пінаюць. Атрута.
Не ўсё, што зыркае, яшчэ і карыснае. Як і чырвоны мухамор.

НЕ КАЖЫ "ТОП"

— Я ўсё магу. І толькі я магу, — надакучліва бубнеў агонь. — Жытло паліць, лес паліць, траву паліць...
Вада доўга моўчкі слухала агонь. А надакучыла, сказала:
— А я, і толькі я, магу гасіць агонь, — і хлынула ў полымя, якое ўраз зачадзіла і згасла.
Сказаўшы "топ", не ўсё яшчэ можна пераскочыць.

КРОТ

— А па мне, ці ёсць сонца, ці няма яго — усё роўна, — гаварыў крот.
Крот усё жыццё жыў у нары і ніколі не бачыў сонца. То што ён мог сказаць аб ім?

ЦЫГАРЭТА

Не раз яна прылюдна выхвалялася:
— Я заўжды там, дзе мужчыны. Не могуць яны без мяне.
І сціпла змоўчвала аб тым, што скарачала ім жыццё.

РУЖЖО

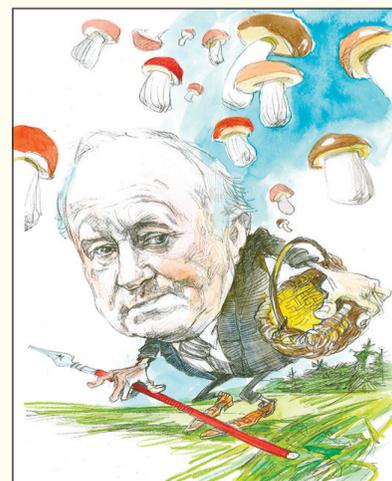
Яно з пагардай глядзела на патроны:
— Што вы? Дробязь, нікчэмнасць. Во я — гонар гаспадара. Колькі трафеляў прынесла яму!
Ружжо пра адно забывала, што без патронаў і стрэлу не здабыць паляўнічаму трафеляў.

Павел СТАНЕВІЧ

Грыбы, як птушкі

Але сплю, пра дарогу забыў
Прад якою скарыцца трэба...
Я паўдня шукаў, дзе грыбы,
А яны паляцелі ў неба.

Уладзімір Марук

Я паўдня шукаў, дзе грыбы,
А яны паляцелі ў неба,
Эх, дарэмна па лесе блудзіў!
Трэба стрэльбу ўзяць у суседа.

Пры словы "самвыд" ("самиздат") звычайна прыгадваюцца 1960 — 1970-я гады, цэнзура, Салжаніцын, Пастэрнак, Сіняўскі, Пікуль, Уладзімір Арлоў (патрэбнае падкрэсліць)... Памятаю, як яшчэ ў 1980-х хадзілі па руках абы-як пераплаценыя, а тое і наогул не шпэты камп'ютэрныя раздрукоўкі "Зіхоткіх вышыняў" Зіноўева, "Этнагенезу..." Льва Гумілёва, "Фаварыта" Пікуля і шмат чаго іншага. Як бацькі шапталіся, што ў Пікуля дома сабраная бібліятэка гістарычных матэрыялаў, багацейшая за тую, што ў "Ленінцы", і што ў яго кожнае слова падмацавана дакументамі, пра якія нават акадэмікі не ведаюць. "Самвыд" тады меў нейкую непераадольную прыцягальнасць, здаваўся глытком свабоды і мастацтвам такога ўзроўню, якога ніколі не дасягне падцэнзурная літаратура.

«Самвыд» —

у прэзідэнцкія бібліятэкі?..

Змяніўся час, надрукавалі і Салжаніцына, і Зіноўева, і Гумілёва, і Сіняўскага, і нават Грыгорыя Клімава. І ў многіх, хто адкрыў іх, магчыма, упершыню ўзнікла пачуццё расчаравання. Я вельмі паважаў Пікуля, пакуль для мяне даступныя былі толькі асобныя ўрыўкі з яго твораў. Але калі на паліцы сабраўся амаль поўны збор яго твораў, а на іншых паліцах — іншыя выданні, у тым ліку акадэмічных часопісы і манаграфіі гістарычнага кірунку, арэол геніяльнасці вакол іх аўтара прыгас.

Не сталі адкрыццём і іншыя самвыдаўцы. Салжаніцын, дзякуючы сваёй біяграфіі і абранай тэме, набыў пэўную вагу і вядомасць, але, прабацце, столькі яго мне здаецца досыць цяжкім і няўклудным. Хаця гэта, вядома, пытанне густу. Таго ж Гумілёва я чытаю, хаця і ведаю, што хлусіць месцамі, на Уладзіміра Арлова паціскаю плячыма, "Доктара Жывага" далей за першую главу не асіліў ("Хаджэнне па пакутах", на мой погляд, на парадак мацнейшы твор), ад Сіняўскага ж увогуле перасмыкае. І можна было б закрыць гэтую тэму — ну, не выявіў "самвыд" геніяў і роля яго — застацца гістарычным казусам. Але...

Вось я трымаю ў руках кніжку. Пераплёт, папера — усё як мае быць. Нават залатое цісненне на вокладцы: "И. С. Жогло. Здоровья, счастья, Вам. Г. Слуцк". Менавіта так — "...счастья, Вам". Ужо насяражвае. Адкрываю — тут ужо трохі па-іншаму: "СТИХИ / ЗДОРОВЬЯ СЧАСТЬЯ ВАМ / ТОМ-1". Коска, відаць, якраз на вокладку і збегла. Ёсць і "Г. СЛУЦК", і 2006 г... Прабацце, а дзе выдавецтва? Дзе выходныя дадзеныя? А дадзеныя тых няма, бо не быў гэты шматтомнік (а тамоў у ім не менш як тры — можа, і больш, але тры я бачыў) у руках рэдактара, не праходзіў ён ні праз карэктара, ні праз друкарскую машыну. Чысцейшы самвыд. Углядаюся ў старонкі... Струіны прынтэр, яшчэ і не з лепшых. На другой старонцы біяграфія нашага Івана Сяргеевіча. Пенсіянер, а да таго — старшыня, галоўны інжынер, намеснік старшыні калгаса... Што ж, магчыма для раздрукоўкі ёсць. Дык чаму ж самвыд? Ці, можа, тэмы ў аўтара настолькі вострыя, што ні адно не тое што дзяржаўнае, а нават камерцыйнае выдавецтва не возьмецца за такі матэрыял? Аднак дастаткова толькі глянуць на змест любога з тамоў, каб зразумець: ніякіх вострых тэм чакаць не прыходзіцца. Амаль сто працэнтаў вершаў складаюць... прысвечаны розным людзям, датам і падзеям. Ды і астатнія ад іх недалёка адыхлі. Ацаніце назвы твораў: "Ирине и Саше в день свадьбы", "РУПП Бобруйскагромашу", "С новым учебным годом 2005-2006 г.", "Получение КЗР-10" (арфаграфія аўтара). І прозвішчы, прозвішчы, прозвішчы... Пераважна невядомыя, хаця ёсць сярод іх і знакамітыя адрасаты. Адно пасланне У. Пуціну чаго каштуе (дарэчы, з яго і пачынаецца збор твораў):

...Вы любите простой народ,
всех нас
Для мира, в мире ищете
моменты...

А. Р. Лукашэнка таксама прысутнічае, але чамусьці толькі ў другім томе. Непарадак, Іван Сяргеевіч! Ёсць звароты і да ўстаноў. Напрыклад, "Отделу кредитов Белгробанка":

Белгробанк,
кредитом помощи
Под пять процентов годовых,
нам на шесть лет...

У адным з далейшых вершаў, адзначу, аўтар ужо просіць Пятра Пракаповіча пагасіць пратэрмінаваны крэдыт. Можна, гэта вытрымка з сапраўдных лістоў? Няма ў гэтых прысвечэннях паэзіі. На грош няма. Нельга ж лічыць паэзію такімі радкі: "Где Пинск, где Минск не каждый знает / Что триста верст их разделяет / Пинск помидоры производит / И на продажу в Минск привозит..." ("Пинским овощеводам"). Ці такія (гусары, маўчаць!!!): "...В комиссии работа — адский труд, / А многие порою не понимают, / Что дома есть семья, что дома члена ждут / И обижаются, на члена и ругают..." ("Выборы Президента"). І гэта яшчэ не самыя горшыя. Ні з рыфмай, ні нават з правіламі пунктуацыі аўтар не сябруе. Можна, руская мова для яго настолькі не родная, што ён не аваладаў ёю да пенсіі? Але ж і на роднай мове — ёсць і на ёй некалькі вершаў — атрымліваецца не лепш: "Вось и снежань прыйшоў / Уся прырода маўчыць / Апусцелі калгасныя нівы / А сялянцін цяпер, як ніколі цярыць / Стаў ён бедны зусім, маўчалівы..." Трасянка жыве і перамагае. Ну, разумею, любіць былі старшыня пісаць вершаваныя тосты, але навошта збіраць іх у кнігу, ды яшчэ называць яе паэтычным зборнікам?! Не дзіўна, што І. С. Жагало засцярогся несіць свае творы ў выдавецтва. Што добрага ў гэтым трохтомніку — дык гэта вокладка, дзякуй пераплётнай майстэрні. Я ў такую ўбраў сваю кандыдацкую дысертацыю, але ж на дысертацыі ставіўся маленькі такі грыв: "На правах рукапісу". Не друкаваная гэта работа, хаця і мае цвёрдую вокладку і надрукавана нават на лепшым прынтэры, чым у І. С. Жагало. І не варта было б гаварыць пра гэтую кніжку слудкага "паэта" (не маю нічога супраць Слуцка, прыемны і шчыры горад), калі б не зваротны бок вокладак першага і другога тамоў "Здоровья, счастья, Вам". А на ім — копія (відаць, сканіраваная) — чаго б, вы думалі? Урадавага ліста з Адміністрацыі Прэзідэнта Расійскай Федэрацыі! Варта працытаваць яго поўнаццо:

«Уважаемый Иван Сергеевич!
Большое спасибо за Вашу книгу, которую Вы прислали на имя Президента Российской Федерации. Книга передана в Библиотеку Президента Российской Федерации. Желаем Вам и Вашим близким здоровья, счастья, благополучия.
Зам. начальника Управления
В. Д. Матвеев»

Відаць, гэтым лістом Іван Сяргеевіч хацеў упэўніць чытача ў высокіх мастацкіх вартасцях сваіх твораў. Але адно, у чым ён упэўніў мяне, дык гэта ў тым, што ў такіх высокіх установах, як Адміністрацыя Прэзідэнта (усё роўна, якога), відаць тоўстыя лісты і кнігі не чытаюць. У іх проста няма на гэта часу. А вось Прэзідэнт, баюся, прачытаў — у бібліятэку ж ён заходзіць? А прачытаўшы — што ён падумаў пра Беларусь, адкуль дасылаюць у падарунак яму такую жудасную графаманію? Штэмпель на лісце пазначаны кастрычнікам 2005 года. Ці не роздумам над вершамі слудкага паэта прыснапамятны нафта-газавы-цукровы "накат" на Беларусь напрыканцы 2006-га?..

Гэта жартачкі, але жартачкі са слязьмі на вачах. Бо ёсць у І. С. Жагало "калегі", якія зразумелі, што выданне тамоў у камерцыйным выдавецтве каштуе не нашмат даражэй, чым раздрукоўка на прынтэры. Вось, напрыклад, нейкі Міхаіл Пацейчук выдаў збор твораў у шасці (!) тамах у брэсцкім выдавецтве

С. Б. Лаўрова. Праўда, наклад усяго 15 асобнікаў. І друк не афсетны — рызограф. Але гэта друкаваная публікацыя. Кожны том — пад 500 старонак! Паважаю. Мне да шасці тамоў — як да Месяца. Разгарнуў... Не паважаю. Назва яшчэ нядрэнна падабраная: "Где аист бродит важно по росе". Зародкі густу ў чалавека ёсць. Але ж вершы — амаль крытычныя І. С. Жагало. Толькі прысвечэння менш, а граматычных памылак больш. І нават стылістычных, хаця здавалася — куды ўжо... Атрымалася — ёсць куды. Адна цытата:

Гога бегут фронтовиков
быстротечно,
Их торопит жизни время,
Подвиг ваш в народе вечный,
Войны трудное было время,
"День Победы"

Раптам падумалася: шмат, напэўна, падобных вершаў схавана ў архівах банкаў, падатковых інспекцый, міністэрстваў і ведамстваў. І калі-небудзь, калі гэтыя архівы выцягнуць на белы свет, нашы нашчадкі адкрыюць для сябе невядомых паэтаў ХХ—ХХІ стагоддзяў... Плюнуць і закрыюць.

Ізноў-такі, наўздагад абраны верш. Але тут і выбіраць няма чаго, кніжка ў частцы стылю роўная. Нездарма ў анатацыі выдавец напісаў: "В книге полностью сохранена авторская орфография и пунктуация. Издатель не несет ответственности за допущенные отступления от норм русского литературного языка". Наколькі я знаёмы з выдаўцамі, звычайна ім няма справы да тэксту анатацыі, яны згаджаюцца з усім, што нясе аўтар. І трэба вельмі ўжо значна адступіць "от норм русского литературного языка", каб выдавец фактычна адхрысціўся ад ім жа самім выдадзенай кніжкі. Так што гэта той жа самвыд... Дзякуй Богу, што гэты шасцітомнік існуе ўсяго ў пятнаццаці асобніках.

Наклад кніжак Валерыя Чудава значна большы. І выдавецтва — мінская "Народная книга". Толькі ж кніжак ці кніжкі? Абодва зборнікі: "Скифский перстень. Стихотворения и поэмы" ды "И живы памятью веков... Стихотворения и поэмы" выдадзены ў адным выдавецтве, у адным годзе (дарэчы, 2007-м) і... маюць амаль аднолькавы змест. Дакладней, "И живы памятью веков..." уключае ў сябе змест "Скифского перстня" плюс 3 (ТРЫ!) вершы. Дык чаму ў анатацыі напісана: "Гэта другі паэтычны зборнік В. Чудава"? Ніякі ён не другі, а самае што ні на ёсць перавыданне першага. Гэта і да статамнага збору твораў недалёка. Можна, разгадаў ў пазнацы на другім старонках абодвух кніжак: "Автор благодарит за помощь в публикации сборника Совет организационной структуры г. Минска и Минской области ДОСААФ и лично..." Дарэчы, асабісты падзякі ў перавыданнях адрозніваюцца. Але падобна на тое, што В. Чудаў паабяцаў ДОСААФу выдаць за іх грошы дзве кніжкі, а матэрыялу і не хапіла. Накаідаў хутчэй тры вершы і "зрабіў" "новы" зборнік. Непрыгожа гэта, як мінімум... Значым, што рэдактары ў кніжак розныя — ды і як інакш? Наўрад ці сумленны чалавек мог забыць за паўгода, што ён рэдагаваў,

— і "другі зборнік" у друк бы не пусціў. А самі тэксты, апроч рыфмы — на ўзроўні шкаляра: "...Турки тоже не дремали, / Пушки вдруг захотали. / Им ответили стрелки, / Чтоб прикрыть свои полки..." ("Измаил"). Гладка, але ж і толькі. І змест паэм таксама — вершаваны пераказ падручніка гісторыі. Не хочацца адмаўляць В. І. Чудава ў паэтычнай будучыні, нешта ў яго калі-небудзь можа атрымацца. Але з першай кніжкай ён паспяшаўся. А "другая" — і наогул маветон.

А вось зноў сапраўдны самвыд. Аўтар — Вялічка Л. (ініцыялы не расшыфраваныя), "Правда на любой вкус. Акростих". Уся кніжка і сапраўды, складаецца з акравершаў. Не ўсе яны, праўда, складаюцца ў "ПРАВДУ" (прабацце за каламбур). Ёсць тут і "РЖАНОЕ ПОЛЕ", і "РОЗОЧКА", і "КРАСИВАЯ ЖЕНЩИНА", а з эпілога ўвогуле атрымліваюцца "ВРАКИ"... Няма толькі выходных дадзеных. А вось прынтэр выкарыстаны добры, лазерны, і картрыдж свежы. Асобнікаў раздрукавана не менш як дзесяць (столькі сам бачыў), можна сказаць, тыраж... Лексіка выдае чалавека з вышэйшай адукацыяй: тут і Аллегоризмы, і Прострации, і Апломб... Апломбу, дарэчы, шмат. А думкі — не зразумець. Возьмем хаця б верш, вынесены на вокладку:

Погодная война —
прострации? Реальность!
Разливы бурных рек,
муссонные дожди.
Агония лесов —
пожары тривиальность.
Ветрище сухой —
умеренность не жди.
Держать ответ кому?
Простите за банальность!
Армейским сверх-чинам —
награды на груди!

Астатнія акравершы — таго ж кшталту. Сабраны па літарых выпадковыя словы — і ўсё. Не ведаю, які Л. Вялічка паэт. Можна, і добры (слоў жа многа ведае!), але ў гэтай кніжцы паэзіі няма.

Ці возьмем такую паэтку, як Вялічка Сераокая. Кніжак у яе... Тры. Ці дзве? Ці адна? Туло, што названая першым зборнікам, я не бачыў. "Тени любви" — тоненькая кніжка ў дваццаці пяць старонак, якая выйшла ў камерцыйным выдавецтве. "Спасибо, звёзды..." — "самвыд", ды яшчэ і, як у Чудава, з поўным уключэннем тэксту другога зборніка. "Самвыд", дарэчы, падобны да сапраўднай кніжкі, нават унізе на чацвёртай старонцы стаіць "Издательство, 2007 г.". Назва выдавецтва, зразумела, апушчаная. Відаць, рыхтаваўся зборнік для выдання, ды рэдактары яго адцураліся. І было з-за чаго. "Живёт девическая башня, / Как осужденье всех оков... / Жизнь это формула вне власти. / Мужчина — Женщина — Любовь!" ("Девичья башня"). Гэта вершы? Калі параўноўваць з Жагало ці Пацейчуком... Хаця, здаецца, гэты зборнік можа і іх пераплюнуць. Сапраўдны шэдэўр кніжкі — "Сказ о Новинках" з падагалоўкам "или записки пациента":

...Вам, дочери Психеи,
Отмерить строфы
честь имею!
В потёмках души,
сил не щадя,
Психолог сыщет лучик света
И, щедростью одарена,
Классически сквозь
рифмы проведя,
Вернёт души темнице
солнце дня!

А напрыканцы, пасля ўсіх вершаў, — намаляваная ад рукі карта падарожжаў паэты па краінах і курортах. Ахвота пахваліцца? Дык такой геаграфіяй сёння людзей не здзівіць...

Пацікавіўся, а ці друкавалася дзе, апроч пазначаных зборнікаў, Вялічка Сераокая? І, ведаецца, друкавалася. Неблагія нарысы на сямейна-выхаваўчыя тэмы былі ў газетах "Сям'я", "Міліцэйскі веснік". А вершы — толькі ў адной, "Коммунист Белоруссии" (былая "Мы и время"). Вершы жудасныя, але з патрыятычным пафасам. Таварышы рэдактары, як так можна? Няўжо нічога лепшага для апошняй старонкі не знайшлі? Вось бы аўтару засяродзіцца на прозе, калі атрымліваецца!

І вось што цікава. Чамусьці ўсе пералічаныя самвыдаўцы пішуць свае "творы" амаль выключна на рускай мове. Я нічога супраць рускай мовы не маю, больш за тое, я сам на ёй пішу. Дык ці ж не сорамна графаманіць па-руску! Ды яшчэ і рассялаць сваю графаманію па прэзідэнцкіх бібліятэках і лезці з ёю ў Саюз пісьменнікаў. Гэтым рускамоўная паэзія на Беларусі толькі дыскрэдытуецца.

Андрэй КАНСТАНЦІНАЎ

Загартаваны лёсам

Чалавек шырокага творчага дыяпазону — паэт, прэзіяк, драматург, публіцыст, літаратуразнаўца, крытык — Цішка Гартны (Зміцер Хведаравіч Жылуновіч) назаўсёды ўвайшоў у гісторыю беларускай літаратуры. Ён рана далучыўся да рэвалюцыйнага руху, у сталыя гады займаў розныя пасады ў партыйна-дзяржаўнай структуры.

Нарадзіўся Цішка Гартны ў мястэчку Капыль у сям'і беззямельных сялян. Бацька навучыў яго добра чытаць па-стараславянску. У 1905 годзе скончыў Капыльскае двухкласнае вучылішча. Вучоба ў хатніх настаўнікаў, актыўная самаадукацыя таксама наблізілі яго да каштоўных ведаў. З юнацкіх гадоў Ц. Гартнага суправаджала цяжкая праца. Быў гарбаром-пасадыкам у родным мястэчку, пасля ў пошуках працы аб'ездзіў гарады Беларусі, Латвіі, Літвы, Украіны, Расіі, працаваў фрэзероўшчыкам на заводзе "Вулкан" (Пецярбург).

У 1914 г. з дапамогай сяброў уладкаваўся ў выдавецтва "Новый человек", дзе два гады працаваў экспедытарам, а затым бухгалтарам. У Пецярбургу пачаў выдаваць газету "Дзяніца" (праз два гады стаў яе рэдактарам). У 1918 годзе Ц. Гартны — адказны сакратар Беларускага нацыянальнага камісарыята пры

ўрадзе РСФСР. Ва ўсіх складаных палітычных сітуацыях ён настойліва абарняў інтарэсы і годнасць беларускага народа. На працягу месяца Ц. Гартны быў старшынёй Часовага рабоча-сялянскага савета ўрада Беларусі, пасля заняў пасаду сакратара газеты "Красная звезда" (Харкаў). З 1920 г. — рэдактар газеты "Савецкая Беларусь", а з 1922 г. — працаваў у складзе рэдакцыі часопіса "Полымя". Узначальваў Дзяржаўнае выдавецтва БССР, быў намеснікам Наркома асветы БССР, дырэктарам Беларускага дзяржаўнага архіва. У 1936 г. Ц. Гартны быў арыштаваны і рэпрасаваны. Рэабілітаваны толькі ў 1988 годзе.

Сапраўдная літаратурная дзейнасць Зміцера Жылуновіча пачалася ў 1908 годзе. Свае вершы ён падпісваў псеўданімамі Шулятнік, Капылянін, Сымон Друк, Авадзень ды іншымі, але ў гісторыю беларускай літаратуры ўвайшоў як Цішка

Гартны. Вялікае ўздзеянне на маладога аўтара аказала паэзія М. Някрасава. Праз газету "Наша ніва" Ц. Гартны пазнаёміўся з вершамі Янкі Купалы і Якуба Коласа. Першы друкаваны верш "Бяздолны", прысвечаны Янку Купалу, пабачыў свет у 1909 годзе. Пасля ў Пецярбургу выйшаў зборнік паэзіі "Песні", які складаўся з трох раздзелаў: "Песні працы", "Песні каханьня" і "Жальбы і жаданні". Працу Ц. Гартны лічыў першай музай творчасці. Сярод рэалістычных вершаў пра нявольна і безвыходнасць сялянскага жыцця сустракаюцца і вершы элегічнага плана, герой якіх сумуе па маладосці: "Дзе вы, гады маладыя...", "Думкі прэч", "Да кляніны" ды інш. Да пецярбургскага перыяду адносяцца і паэмы "Капыль", "Паэт, маці і муза" — ранняе вопыты ў жанры лірычнага эпасу. У першай шырока выкарыстоўваюцца фальклорны і гістарычны матэрыял, рамантычная вобразнасць. Факты асабістага жыцця паэт умела спалучыў з грамадскімі з'явамі. У другой — аўтар вызначыў сваё паэтычнае крэда: назваў сваю музу "музай змагання", падкрэсліўшы сілу паэзіі, яе непарыўную сувязь з жыццём і барацьбой народа. Другі зборнік вершаў "Песні працы і змагання" тэматычна працягвае матывы першага. Значнае месца ў кнізе займаюць творы, напісаныя да 1917 года. Многім з іх уласцівыя элементы публіцыстычнай рыторыкі, лозунгі. У наступным зборніку "Урачыстасць" шмат меладыйных твораў: "Мая душа", "Я жыву", "Сімфонія", "Белым матылёчкам". У вершах, аб'яднаных у цыкле "Урачыстасць жыцця", Ц. Гартны раскрываецца як тонкі лірык з багатым светаўспрыманнем, здольнасцю заўважаць характэрнае навакольнага свету. У трэцім зборніку аўтар адлюстравваў рысы чалавека новай эпохі, які прагне ведаў і імкнецца да перабудовы свету. Ц. Гартны выступаў і ў жанры сатырычнага

верша, байкі, фельетона: "Пан, якіх многа", "Папоўскія гадкі", "Сымон-пан", "Бог памагае" ды інш.

Найбольш ярка талент Ц. Гартнага як мастака слова выявіўся ў прозе. Ён спрабаваў свае сілы ў розных формах эпічнага жанру: пісаў нататкі, нарысы, абразкі, навуковыя артыкулы, апавяданні, аповесці, раманы. У першых творах пісьменніка на роднай мове "На ўсходзе сонца", "Думкі", "Адвяхоркам", "Думка беларуса" перададзены глыбокія душэўныя перажыванні герояў, іх роздум над уласным лёсам і лёсам блізкіх людзей. У апавяданнях 1918 года (сказах, як называў іх сам Ц. Гартны) паказана суровая рэчаіснасць, напоўненая драматызмам сацыяльных канфліктаў. Усе апавяданні аўтара аб'яднаны ў зборнікі "Трэскі на хвалях" і "Прысады". Рэвалюцыйна, грамадзянская вайна, цяжкія выпрабаванні ў гады акупацыі — галоўныя тэмы зборніка "Трэскі на хвалях". Кніга "Прысады" сведчыла пра глыбокае спасціжэнне пісьменнікам псіхалогіі. У канцы 20-х — пачатку 30-х гг. Ц. Гартны напісаў шэраг твораў, прысвечаных рабочаму класу. Яны ўвайшлі ў зборнікі "Гоман зарніц" і "Наступ на горны". Значнай з'явай у беларускай прозе лічыцца раман Ц. Гартнага "Сокі цаліны", які складаецца з 4-х кніг: "Бацькава воля", "На перагібе", "Крыжавыя дарогі", "Чырвоныя зарніцы". Ён вызначаецца шырокім ахопам жыццёвых з'яў, разнастайнасцю характараў герояў і лічыцца першым беларускім сацыяльным раманам. У рамане "Перагуды" пісьменнік паказаў вёску ў перыяд калектывізацыі. Ц. Гартны з'яўляецца таксама аўтарам п'ес "Хвалі жыцця", "Сацыялістка", "На стыку", "Дзве сілы". Таксама ў яго перакладзе выйшаў раман А. Фадзеева "Апошні з Удэге". Пісаў літаратуразнаўчыя даследаванні творчасці Янкі Купалы, Якуба Коласа, М. Чарота ды іншых (зборнік "Узгоркі і нізіны").

Творчая спадчына Ц. Гартнага прываблівае сваёй самабытнасцю. Ён шмат зрабіў для развіцця беларускага кнігадрукавання, перыядычнага друку, асветы і навукі.

Кацярына ВАРАНЬКО

Не так даўно гісторыкі беларускай літаратуры адзначалі 175-годдзе з дня народжэння Вінцэся Каратынскага, паэта, які пісаў па-беларуску і па-польску, супрацоўніка віленскай і варшаўскай перыёдыкі, аўтара шматлікіх нарысаў, якіялучылі яго з радзімаю і з яе людствам. Пісьменства, аднак, было яго прафесійным заняткам — гэта значыць, асноўнай крыніцай заробку, — што заглушала ў ім паэта лірычнага філасофскага складу.

Пасля выдадзеных у Вільні паэтычных кніг "Чым хата багата, тым рада" (1857), "Таміла" (1858) і "Выпіў Куба да Ямуба" (1859) Вінцэся Каратынскі рэдка публікаваў свае вершы на польскай мове ў газетах і часопісах, а беларускамоўныя не публікаваў увогуле. Раней, у 1856 годзе, ён наважваўся сабраць іх у свой першы паэтычны зборнік "Чым хата багата...", але Уладзіслаў Сыракомля, яго літаратурны апякун і рэдактар зборніка, параіў адкласці іх для супольнай кнігі на беларускай мове. Аднак да здзяйснення Сыракомлевай прапановы, цікавай і дарэчнай, не дайшло: магчыма, перашкодылі сапаваныя стасункі вясковага лірніка з Адамам Кіркорам, які, маючы ў Вільні друкарню, мог бы ўзяць на сябе выданне кнігі беларускамоўных вершаў. Ніводзін з вершаваных твораў на беларускай мове, прызначаных В. Каратынскім для першага паэтычнага зборніка "Чым хата багата..." і не ўключаных у яго, да нас не дайшоў. Захаваліся толькі тры беларускамоўныя вершы, напісаныя паэзіяй: "Уставайма, братцы, да дзела, да дзела...", "Далібог-то, Арцім...", "Тута на чужой старане".

З імем Каратынскага звязваюць яшчэ аўтарства агітацыйных вершаваных твораў "Гутарка старога дзёда" і "Гутарка двух суседаў". Падставы для гэтага дае згадка сына паэта Бруна пра цыкл агітацыйных антыўрадавых вершаў, напісаных бацькам на пачатку шасцідзясятых гадоў. Аднак за Каратынскім можна прызнаць толькі верагоднасць аўтарства гэтых вершаваных пракламацый, якія друкаваліся ананімна. Стывілае прыпадбненне да народна-гутарковай стыхій дасягаецца ў іх наймысней бязвобразнасцю, жываннем фразеалагічных адзінак у прамым значэнні ("глуміць народ", "уесціся ў косці", "у хітрасць ушыцца" і інш.). Гутаркі ўяўляюць з сябе рыфмаваную публіцыстыку, яны гранічна простыя і служаць задачы дыдактычнага ўздзеяння на чытача. І

стылізацыя разлічана не так на мастацкія вынікі, як на тое, каб цёмны і прыгнечаны мужык успрыняў прапагандаванія ідэі як уласныя. Напісаныя па іншых законах, чым творы мастацкія, "Гутарка старога дзёда" і "Гутарка двух суседаў" (усе чатыры выпускі) не выяўляюць відавочных прыкмет лучнасці нават з беларускамоўнай паэзіяй Каратынскага.

Калі ў гутарках гнёўныя словы ў адрас царызму былі выказаны ананімна, то ў вершы "Уставайма, братцы, да дзела, да дзела" аўтар, звяртаючыся да цара, гаварыў пра "ноч" над роднай старонкай, пра "чорную святліцу", дзе не прымеш высокага госця, пра "матку-зямліцу", яе неўрадлівы "жаўценькі" пясок, што намагае расою слёз, гаварыў адкрыта, па сутнасці, неспрэчна: твор быў укладзены ў альбом-адрас, які падрыхтавалі віленскія літаратары і ўручылі Аляксандру II у час яго прыезду ў Вільню ў верасні 1858 года. Напісаны па-беларуску і надрукаваны лацінкай і кірыліцай, гэты верш напамінаў аўтускай манарху, што не прызнаная ў вярхах беларуская мова жыве. Нягледзячы на пэўнае славаслоўе і пахвалу "яго вялікасці", верш быў парушэннем свецкага этыкету і праз тое — грамадзянскім учынкам Каратынскага.

Праз месца пасля вітаннага цара, 23 кастрычніка 1858 года Каратынскі стварыў яшчэ адно прысвячэнне, але не караванай асобе, а паэту-аднадумцу, і ўпісаў у альбом Арціёма Вярыгі-Дарэўскага, які прыязджаў тады з Віцебшчыны ў Вільню. Гэты верш быў сагрэты аўтарскім адчуваннем братняга пляча на абранай дарозе і аднаўленнем веры ў здольнасць паэзіі актывізаваць у людзях памкненні да лепшай будучыні, да патрыятычнай дзейнасці. Гэты лірычны верш, як заўважаў яшчэ Максім Гарэцкі, "вызначаецца тым, што паказуец у Каратынскім, як песню-грамадзяніну, зусім ясныя пачаткі нацыянальна-беларускіх і

Тры вершы Вінцэся Каратынскага

сацыяльна-народных тэндэнцый". Звяртаючыся да Наддзвінскага Дудара, жаданага госця ліцвінаў, які называе сябе беларусам, аўтар імкнецца гаварыць не так ад сябе асабіста, як ад імя зычлівай грамады, якую ён прадстаўляе. У выніку ўведання і адкрыцця госця, што адбылося да напісання верша, аўтар вітае ў яго асобе і паэта, брата па прыяці, і земляка-супляменніка:

*Далібог-то, Арцім,
Што прыльціў ты к сваім!
І зямля тут твая,
І народ, як сям'я:
Ён з табою ў цягоў
Адно цела і кроў.*

Прыналежнасць да аднаго народа лепш за паэтаў, а сувязь кожнага паэта з сваім народам здзяйсняецца і выяўляецца праз мову і песню. Адсюль вызначальная сутнасць творчасці А.Вярыгі-Дарэўскага. Усведамляючы яе дэмакратызм, Каратынскі рады раславецці пра тое, што Наддзвінскі Дудар будзе пець мужыком
Аб Язуску святлом,
Аб матульцы святой,
Аб зямліцы радной,
Аб сарэччых палёх,
Аб мужыцкіх панох,
Аб сугдзях, што як змей,
Аб свабодзе людзей...

Закранаючы тэматычную шырыню творчасці Наддзвінскага Дудара, Каратынскі не так захапля-

ецца абсягамі яго ўвагі, як апявае адухоўленае светасузіранне паэта, здольнага гарманізаваць у сваім мастацтве мнагамернасць іерархіі чалавечага быцця. Таму сацыяльныя пытанні тут не набываюць ні вастрывы, ні асаблівага статусу. Яны проста ёсць, яны роўныя з іншымі пытаннямі ў кантэксце нацыянальнага ўспрымання і асэнсавання жыццёвых нягодаў. Узняты над сацыяльным раздражненнем хрысціянскай мараллю, верш гэты сцвярджае ідэю братняй лучнасці насельнікаў ліцвінска-беларускага краю. Аўтар упэўнены, што між паэтам і слухачамі ўзнікае ўзаема-разуменне і што песня Вярыгі-Дарэўскага знойдзе водгук у сэрцы народа, а гэта дае надзею на кансалідацыю нацыі і пераадоленне ёю розных перашкод на шляху да агульнага дабра. Аднак аптымізм верша не раўназначны бытавой бадзёрнасці: ён змястоўны аддзялення інфармацыі і пафасам пераадолення. Інтанацыйна прывязанне набліжана да гутаркі, а тон яго прасякнуты даверам, які суправаджаецца і арганізуецца свежымі каларытна-народнымі выразамі ("разагрэецца грудзь, як на весну папар"; "роўна мухі на мёд, зачне біцца народ" і інш.). Іх вобразнасць асацыятыўна паглыбае аўтарскую думку пра братэрства зямлякоў нечаканым адкрыццём пазнання знаёмага і роднага.

Зварот да народных асноў, да вобразнасці беларускага меласу вывее Каратынскага на высокую ўзровень натуральнага мастакоўскага самавыяўлення ў нацыянальных формах, найперш у творы, напісаным падчас паразы паўстання 1863—1864 гадоў і рэальнай пагрозы расстання з родным краем, калі пачуццё страты радзімы асабліва абстралялася, набыло рысы жыццёвай катастрофы.

*Ой, саколка, ой, галубка!
Не пытайся, не, —*

*Што мне тошна, мая любка,
Ў гэтай старане...
Я ж зямліцу меў радную,
Быў свабодзен сам!
Ох, ці днюю, ці начую —
Я ўсё там гэты там!*

Элегічны верш "Тута на чужой старане" — гэта вяршыня лірыкі В. Каратынскага. Па сіле выяўленага ў ім пачуцця і па мастацкай гарманічнасці ён не мае роўнага сабе верша ў беларускамоўнай паэзіі XIX стагоддзя. Верш "Тута на чужой старане" абвастраў тэму радзімы ўсведамленнем яе страты. Калі ў паэме "Таміла", напісанай па-польску, родны край адкрываецца апавядальніку нанова ці, так бы мовіць, паўторна, то ў элегіі лірычны герой (паўстанец, эмігрант) гэтай магчымасці пазбаўлены. Пераняўшы асобныя матывы верша французскага паэта-песенніка Ж.-П. Беражэ "Настальгія, або Сум па радзіме", (дарэчы, перакладзенага на польскую мову У. Сыракомлем), В. Каратынскі асіміляваў іх беларускім фальклорам і дасягнуў у сваёй элегіі высокамастацкай натуральнасці апавядальнага стылю. Празрыста-даверліва інтанацыя ў танічных радках "Туті..." густоўна выяўлена праз народна-песенную вобразнасць (саколка; галубка; паглядзі праз ваконца — чоран цэлы свет...).

Нельга не пагадзіцца з Максімам Гарэцкім, што "Каратынскі меў вольную і чулую душу сапраўднага песняра з пераважаючымі грамадзянскімі настроямі", але нельга не адзначыць таксама, што паэт, які быў здольны ўбачыць чалавека — зямляніна ў сусвецце і ў яго хрысціянскім руху да вышэйшых боскіх сфераў ("Да святла набліжае крок новы...", "Да Фелікса О****"), разведваў магістральныя шляхі развіцця беларускай лірыкі пазнейшага часу.

Уладзімір МАРХЕЛЬ

Выходзіць з 1932 года
У 1982 годзе газета ўзнагароджана ордэнам Дружбы народаў

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь

ГА "Саюз пісьменнікаў Беларусі"

РВУ "Літаратура і Мастацтва"

ГАЛОЎНЫ РЭДАКТАР
АНАТОЛЬ КАЗЛОЎ

Рэдакцыйная рада:

- Святлана БЕРАСЦЕНЬ
Леанід ГАЛУБОВІЧ
Віктар КАВАЛЁЎ
Янка ЛАЙКОЎ
Жада МАЛЕВІЧ
(аказны сакратар)
Мікола СТАНКЕВІЧ
(намеснік галоўнага рэдактара)
Ірына ШАУЛЯКОВА

Адрас рэдакцыі:
220034, Мінск,
вул. Захарава, 19

Тэлефоны:

галоўны рэдактар — 284-66-73
намеснік галоўнага рэдактара — 284-66-73

Аб'екты:

публіцыстыкі — 284-66-71
пісьмаў і грамадскай думкі — 284-66-71
літаратурынага жыцця, крытыкі і бібліяграфіі — 284-44-04
прозы і паэзіі — 284-44-04
музыкі, тэатра, кіно і выяўленчага мастацтва — 284-82-04
бухгалтэрыя — 284-66-72
Тэл./факс — 284-66-73

E-mail: lim_new@mail.ru

Адрас у Інтэрнеце:
www.lim.by

Пра перадруку просьба
спасылацца на "ЛіМ".
Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэзэнзуе.
Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі і думкамі аўтараў публікацый.
Набор і вёрстка камп'ютэрнага цэнтра РВУ "Літаратура і Мастацтва".

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова "Літаратура і Мастацтва".

Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства "Выдавецтва Беларускага Дома друку" г. Мінск, пр. Незалежнасці, 79.

Індэкс 63856
Наклад 3417
Умоўна друк. арк. 3,72
Нумар падпісаны ў друку 28.11.2007 у 11.00

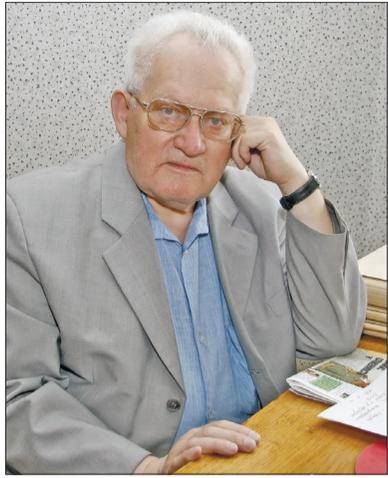
Рэгістрацыйнае пасведчанне № 715
Заказ — 6428

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

ISSN 0024-4686

Няма нецікавых мясцін...

людзі, якія спрабуюць свае ўражанні аб навакольнай прыродзе, жыцці зарыфмаваць, выкласці ў абразку, нарысе, апавяданні, а потым і ў рамане.

Даведнік аблегчыць быццё ўсім тым, хто шукае, вядзе экскурсіі ці стварае школьныя музеі. Адным словам, з'явіцца патрыётам сваёй малой і вялікай радзімы.

— Раскажыце, калі ласка, пра грабязней пра структуру "Літаратурных мясцін Беларусі".

— Структура будзе прэзрыстай, адпаведнай алфавіту і адміністрацыйнаму падзелу. Спачатку ідзе абласны горад, а ў ім — матэрыял згрупаваны па вуліцах, па пісьменніках, якіх не ўдаецца канкрэтна лакалізаваць. Прытым будучы брацца пад увагу не толькі пісьменнікі беларускія ці тыя, што жылі або жывуць (сярод апошніх мы аддаём зразумелую перавагу членам творчых саюзаў) у Беларусі, аднак ішучы на іншых мовах, але і прадстаўнікі літаратур іншых народаў, якія пабывалі на беларускай зямлі, пакінулі тут свой след.

За абласным горадам пойдучы раёны ў алфавітным парадку, а ў раёнах — вёскі (асабліва цяжка тут

лакалізаваць, скажам, фальваркі ці хутары, якіх даўно няма)...

Спачатку мы меркавалі змясціць у кніжным выданні спецыяльны раздзел, прысвечаны беларускім літаратурным мясцінам за межамі краіны, але потым зразумелі, што гэта пакуль нерэальна.

— Наколькі складана было працаваць над даведнікам? Ці абмяркоўвалася сабраная вамі інфармацыя на месцах, з краязнаўцамі, якія працуюць у рэгіёнах? Ці шмат было ўдакладненняў?

— Вельмі складана. Да прыкладу, як устанавіць дату смерці пісьменніка, калі нашы сродкі масвай інфармацыі прызвычаліся ісці найлегчэйшым шляхам: "нядаўна нас пакінуў", "на 81 годзе адышоў ад нас", "у канцы мінулага месяца прыйшла жалобная вестка". Той, хто прыносіць у газету некралог ці спачуванне, павінен назваць і канкрэтную дату, бо потым будзе позна нешта высветліць. Колькі разоў я гаварыў пра гэта на розных пасяджэннях, спецыяльна "буркатаў" на старонках "Советской Белоруссии" ў артыкуле "Memento mori", але мала што змянілася да лепшага... А як тады быць краязнаўцам, энцыклапедыстам, гісторыкам літаратуры? Калі адзначаць, скажам, юбілей?

Другая складанасць: ну не жадаюць новыя сябры творчых саюзаў уважліва запяўняць анкеты, на якія мы вымушаны арыентавацца. Нават дату ці месца нараджэння забываюць засведчыць.

Вось тут і арыентуемся на дапамогу такіх краязнаўцаў на месцах, як Вера Ляшук у Брэсце ці Аляксей Пяткевіч у Гродне, якім мы пасылалі першапачатковыя тэксты для ўдакладненняў. І яшчэ спадзяёмся на ўдакладненні і дапаўненні, якія зробіць дзеля кніжнага выдання чытачы "Маладосці"...

Калісьці я наіўна думаў, што складу даведнік адзін, дзеля гэтага

нават аб'ехаў 15 раёнаў, імкнучыся на месцы высветліць месцазнаходжанне, назіпаўшаў факты, працуючы ў архівах. Але потым зразумелі, што такі даведнік — справа калектыўная. І таму над ім практычна працавала пяць асоб.

— Якія адкрыцці ўдалося зрабіць падчас працы над даведнікам?

— Адкрыцці? Яны ў такіх даведніках застаюцца невядомымі, бо чытачу прапануецца толькі вынік. Прыкладу адзін прыклад. Доўгі час лічылася, што паэт Змітро Віталін дзесьці загінуў на фронце. А потым высветлілася, што ён да службы ў арміі да вялікіх чыноў, пасяліўся ў Адэсе і там выдаў на рускай мове добры дзесятак кніжак ужо не пад псеўданімам, а пад сапраўдным прозвішчам Зміцер Сергіевіч.

— На вашу думку, як доўга чытачы "Маладосці" будуць мець радасць штотомесця сустракацца з "Літаратурнымі мясцінамі Беларусі"?

— Наколькі дазволіць РВУ "Літаратура і Мастацтва". Дзеля мяне, то няхай усе вобласці "прайшлі" б праз "Маладосць", бо з гэтага была б карысць і для чытачоў, і для аўтарскага калектыву. Але дзеля таго, каб пазнаёміць чытачоў з літаратурнымі мясцінамі адной вобласці патрэбны ажно чатыры нумары. Таму пасля Брэстчыны, відаць, пойдучы Гродзеншчына, Магілёўшчына і Міншчына. Бо Віцебская і Гомельская вобласці ўжо прайшлі своеасабліваю апрабачку, няхай і ў выданні, якое ў продаж не паступала, а толькі рассылалася па школах. Адным словам, будзе відаць.

— Дзякуй вам, Адам Восінавіч. Ад чытачоў і рэдакцыі часопіса "Маладосць" прыміце шчырыя пажаданні паспехаў і плёну ў працы.

Таіца ТРАФІМАВА

«Маладосць - 2008»

У наступным годзе вядомы літаратурна-мастацкі і грамадска-палітычны часопіс "Маладосць" будзе азначаць 55 гадоў з дня стварэння. За больш чым паўстагоддзя на яго старонках друкаваліся аўтары, творы якіх сёння складаюць гонар не толькі беларускай, але і сусветнай літаратуры. Гэта Якуб Колас, Міхась Лынькоў, Янка Маўр, Іван Мележ, Уладзімір Караткевіч, Янка Брыль, Васіль Быкаў, Іван Шамякін і многія іншыя.

І цяпер "Маладосць" годна працягвае славітыя традыцыі. Разнастайнасць рубрык — лепшае таму сведчанне. "Сучасная літаратура", "Мы — маладыя", "Упершыню ў "Маладосці", "Фантаст", "Перацвет", "П'есы", "Пераклады", гісторыя, крытыка, публіцыстыка, краязнаўства, мастацтва, фальклор, спорт, ВНУ, рэгіёны... Такі шырокі дыяпазон дазваляе ахапіць практычна любую сферу жыцця сучаснай Беларусі. Кожны знойдзе для сябе штосьці карыснае, цікавае, патрэбнае.

"Маладосць" ніколі не мела недахопу ні ў аўтарах, ні ў творах. Рэдакцыйны партфель запоўнены на некалькі гадоў наперад. Чым і кім можа парадаваць часопіс сваіх падпісчыкаў у 2008 годзе?

У паэзіі гэта — Андрэй Філіпчык, Максім Шняк, Ганна Радзько, Вольга Чайкоўская, Марыя Дзвінская, Ганна Федарук, Дар'я Брыч, Кацярына Пікірэня, Юлія Новік, Адам Шостак, Кацярына Драгонька, Зміцер Арцхо, Мікола Адам, Павел Гаспадыніч, Аксана Спрычанч, Людэка Сільнова, Ніна Маеўская, Казімір Камейша, Юрась Нераток, Васіль Андрыеўскі, Эдуард Граковіч, Змітрок Марозаў, Навум Гальперыч, Уладзімір Марук, Алег Салтук, Уладзімір Скарынін, Мікола Шабоўіч, Ніна Шклярава, Людміла Рублеўская і інш.

У прозе — роман Максіма Клімковіча і Уладзіміра Сцяпана "Цень анёла", урывак з рамана "СССР" Вольгі Куртаніч;

аповесці — Анатоля Казлова "Горад у нябёсах", Міколы Сянкевіча "У аперацыйным блоку холадна...", Аляся Паплаўскага "Піраміды", Зінаіды Дудзюк "Рэванш", Аляся Чобата "Андрэй Тадэвуш Банавентура Касцюшка", Адама Глобуса "Каларовыя казкі з Шэрай краіны", Міхася Карпчанкі "Час, які заснуў у даўніне сівоў", Ганны Навасельцавай "Свята зямлі Неўрыда", Сяргея Беркутава "Паданні Старога Горада", Маргарыты Прохар "Назіральнік", Івана Клімчанова "Падьянак", Рымы Стаховіч-Ларчанкі "Размова са сваім партрэтам і з Богам", Інесы Багдзевіч "На кухні Рэгіны Магдалены", Кацярыны Хадасевіч-Лісавой, Віктара Шніпа, Уладзіміра Гаўрыловіча; апавяданні — Зміцера Вішнева, Кацярыны

Шчаснай, Зміцера Федчанкі, Паўла Гаспадыніча, Аляся Лапіцкай, Наталлі Дубоўскай, Міколы Косача, Аляксея Бруя, Наталлі Дзвінай, Югасі Каляды, Зміцера Арцхоа, Ганны Васільчы, а таксама Аляся Бадака, Аляся Наварыча, Васіля Ткачова, Паўла Савоські, Марыі Лук'яненкі, Івана Карэнды, Аляся Макоўскага, Кастуся Травеня, Івана Стадольніка, Анатоля Кірвеля, Леаніда Левановіча, Івана Капыловіча;

упершыню ў "Маладосці" — Наста Занько, Вольга Днілава, Ганна Белазерская, Ігар Драко, Кацярына Безмацнерных, Сяржук Каліта;

у "Фантасце" — Андрэй Паўлухін, Аляся Аляшкевіч, Стаска Грынч, Вітаўт Мартыненка, Марыя Шамякіна, Міхась Южык;

п'есы — Анатоля Дзялендзіка "Эскулап і фея", Пятра Васючэнка "Кацярынка і Кэт", Тацяны Сівец, Сяргея Пагаранскага;

казкі — Галіны Сямёнавай, Вольгі Караткевіч, Дзмітрыя Юшчанкі;

пераклады — Вячаслава Рагойшы, Анатоля Бутэвіча, Яўгена Міклашэўскага, Тацяны Мазговай, Кастуся Карпечкіна;

публіцыстыка — Вольгі Мядзведзевай "Інтэлектуальныя лагічныя гульні нашых продкаў", Маргарыты Латышкевіч "Нячыстая сіла: абарона і суіснаванне", Ігара Вуліка "Коткі ў беларускай і еўрапейскай культуры", Людмілы Дучыц, Ірыны Клімковіч "Святыя азёры Беларусі", Канстанціна Шумскага "Сам не з'еў, а каню дай" (пра народную медыцыну беларусаў), Міколы Багадзяжа, Ірыны Маслянішчынай "Гомельская дабрадзейка" (пра Ірыну Паскевіч), Уладзіміра Ісаенкі "Крывічы — назва, вытокі, сэнс", Тацяны Ільыной "Яны — наша будучыня" (пра маладых мастакоў і музыкаў гімназіі-каледжа імя І. В. Ахрэмчыка) і інш.; крытыка — Аксана Данільчык "Верш такі, як

дар прыроды" (развагі пра сучасную беларускую паэзію), матэрыялы, прысвечаныя 200-годдзю з дня нараджэння Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча, Ігар Запрудскі "Пра крытыку ўвогуле і крытыкаў у прыватнасці", Вольга Шынкарэнка "І толькі міг малітвы — міг спакою", Дзяніс Марціновіч "Пераможцы і пераможаныя", Ірына Гоўзіч (рэцэнзія на апошняю кнігу Янкі Сіпакова)...

Я знарком прыводжу такія доўгі пералічэнні імянаў. Бо калі падпішацца на "Маладосць" хаця б кожны з вышэйпералічаных, ды яшчэ далучыць да такой справы сяброў, знаёмых ці сваякоў — ужо будзе хлеб.

Гэты ўнушальны спіс, паверце, далёка не поўны. Па-ранейшаму плённа працуюць нашы масітчы, вядомыя аўтары, не змянішаецца прыток у літаратуру маладых, новых сіл...

Змянішаецца толькі падпіска.

Прычына нібыта зразумелая — тэлефонная "мобілізацыя" плюс камп'ютэрызацыя. Вышчэнне аднаго "жанру" другім, больш модным, перадавым, "прасунутым". Звычайная гісторыя. Гэтак некалі са з'яўленнем кіно білі трыюфу тэатраля. Аднак нічога страшнага не здарылася. Пакрысе кіно і тэатр перасталі бачыць адзін у адным ворага і канкурэнта, прыцэраіся, змірыліся, размежавалі свае сферы і пудоўла, без праблем, існуюць і па сёння. У мастацтве месца хопіць ўсім.

Тое ж з камп'ютэрам і друкаванай прадукцыяй.

Камп'ютэр — усяго толькі крыніца інфармацыі. Ды яшчэ і залежная ад элементаў сілкавання. Не будзе электрычнасці або скончацца батарэйкі — і што мы маем? Жалязчыну. Кніга не залежыць ні ад электрычнасці, ні ад зоны доступу ў Інтэрнет. Яна нават, як справядліва заўважыў класік, не гарыць. Нішто ніколі не замяніць геніяльнага вынаходніцтва — паперы, Рукапіс, кніга, газета, часопіс нясуць у сабе сакральны, інтэльны, неразгаданы сэнс. Пах друкарскай фарбы, шлох старонка, перагортванне іх, дакрананне да іх, пагляджанне іх... Гэта спакой, утульнасць, неадзінота, калі хочаце — бясплатная і надзейная псіхатэрапеўтыя. Гэта штосьці жывое, праўда? А ўсё жывое існуе пры захаванні правіла: не толькі браць, а і даваць.

Дзя таго, каб нашы часопісы, кнігі, газеты, увогуле ўся беларуская друкаваная прадукцыя жыла, трэба жывіць яе, "падкармліваць", падтрымліваць яе не толькі новымі творамі, але і падпіскаю — хаця б, паўтаруся, на той друкаваны орган, куды свой рукапіс нясеш. Толькі тады з'явіцца разумны парытэт: бяру (друкуюся) — аддаю (падпісваюся).

Хай гэта гучыць не як просьба, тым больш не як заклік, а як практычная жыццёвая парада. Затраты на падпіску — мінімальныя, набыткі (не адразу, дык у будучым) — неацэнныя.

Андрэй ФЕДАРЭНКА, рэдактар аддзела прозы часопіса "Маладосць"